

פרשת תולדות

תוכן הפרשה

פרק כה: לאחר שהיתה רבקה עקרה במשך עשרים שנה, התפלל יצחק אל ה' וזכתה רבקה להתעבר ונולדו להם תאומים, הראשון שהיה מגודל שער נקרא עשו, והשני נקרא יעקב. יעקב מבקש מעשו למכור לו את הבכורה ועשו נענה לו בחפץ לב.

פרק כו: בימי יצחק היה רעב בארץ כנען ורצה יצחק לרדת למצרים כמו שעשה אביו, אך ה' התגלה אליו כשהיה בארץ פלשתים ואמר לו השאר לגור כאן. יצחק גר בגרר ולכל מי ששאל אמר אשר רבקה היא אחותו. יום אחד הציץ אבימלך מביתו וראה את יצחק ורבקה והסיק שאינם אלא איש ואשה, קרא אבימלך ליצחק ובירר את האמת, וכעס על שחשדוהו שמא יהרוג את יצחק בעבור אשתו. יצחק זרע בארץ פלשתים שדות, ובירך ה' את שדותיו אשר הצמיחו מאה פעמים יותר מכפי הרגיל, כך התעשר יצחק ביותר עם צאן, בקר, שדות ועבדים רבים, ומחמת הקנאה גרשו אותו הפלשתים. יצחק התיישב על יד גרר, אך כשחפר שם בארות באו אנשי גרר וטענו אשר המים באים ממוקומם, יצחק התרחק עוד משם והתיישב בבאר שבע, לאחר זמן הגיע אבימלך לשם וכרת עמו ברית שלום ואחוה.

פרק כז: יצחק הזקין וקרא אל עשו בנו ואמר לו לצוד לו ציד ובעבור זה יברכנו. רבקה שומעת את דברי יצחק וקוראת לבנה יעקב, מכינה מטעמים משני גדיי עזים, מלבישה את יעקב בבגדי עשו ושולחת אותו לאביו להאכילו בעבור שיקבל את הברכות שהועיד יצחק לעשו. יעקב נכנס לאביו ואביו מבחין שקולו הוא כשל יעקב אך בגדיו ומראהו כשל עשו. לאחר שאכל יצחק ממואכלי יעקב מברך אותו בברכה גדולה. מיד לאחר שיצא יעקב מלפני יצחק הגיע עשו וגילה שהקדימו יעקב ולקח ממנו את ברכותיו. עשו פורץ בבכי ומבקש מאביו לתת לו אף ברכה. יצחק מברך את עשו אף הוא. עשו רוצה להנקם ביעקב לאחר מות אביו, ורבקה מבקשת מיעקב לברוח אל לבן אחיה אל חרן.

פרק כח: לפני שיצא יעקב לחרן בירך אותו יצחק ואמר לו, קח לך אשה שם בחרן מבנות לבן, וה' יברך אותך שתפרה ותרבה בבנים ויתן לך את ארץ כנען כאשר בירך את אברהם. עשו נושא את מחלת בת ישמעאל לאשה.

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אֲבִרָהָם
 אֲבִרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק: כ וַיְהִי
 יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקָחְתּוֹ
 אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי
 מִפְּדַן אָרָם אַחֹת לְבִן הָאֲרָמִי לוֹ
 לְאִשָּׁה: כא וַיַּעֲתֵר יִצְחָק לַיהוָה
 לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הוּא וַיַּעֲתֵר לוֹ יְהוָה וַתֵּהָרֵם
 רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: כב וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקָרְבָּה

רש"י

ואחוס רשע ומקומה אנשי רשע, ולא למדה
 ממעשיהם: מפרדן ארם. על שם ששני ארס היו,
 ארס נהרים וארס זונה, קורא אומו פדן, לשון אמד
 צקר, מרגום, פדן מורין, יש פומרין פדן ארס כמו
 שדה ארס, שנלשון ישמעאל קורין לשדה פדן:
 (כא) ויעתר. הרצה והפציר במפלה: ויעתר לו.
 נחפזר ונחפיים ונחפחה לו. ואומר חמ, כל לשון
 עמר, לשון הפלרה ורצוי הוא, וכן ועמר עין
 הקטורת (ויסוקל מ יא), מרצית עליה העשן. וכן
 העמרתם עלי דצריכם (שם לה ג), וכן ונעמרות
 נשיקות שונא (משלי כו ו), דומות למרובות והנס
 למשא, אנקרישר"ח (געהייפט) בלע"ז: לנכה
 אשתו. זה עומד בזויס זו ומחפלה, חו עומדת
 בזויס זו ומחפלה: ויעתר לו. לו ולא לה, שאין
 דומה חפלה לדיק בן רשע לחפלה לדיק בן לדיק
 (יבמות פד.), לפיכך לו ולא לה: (כב) ויתרוצצו.
 על כרחך המקרא הזה אומר דרשמי, שחמס מה
 היא רציה זו, וכמו חס כן למה זה אנכי. רצומינו
 דרשוהו לשון רציה, כשהיתה עונרת על פחמי חורה
 של שם ועבר, יעקב רן ומפרנס לנחת, עונרת על
 פחמי עכו"ם, עשו מפרנס לנחת. דצר אחר,

(יט) ואלה תולדות יצחק. יעקב ועשו
 האמורים צפרשה: אברהם הוליד את יצחק.
 (לאחר שקרא הקצ"ה שמו אברהם אחר כך הוליד
 את יצחק. דצר אחר), על ידי שפנצ הכמוצ יצחק
 בן אברהם, הוצקק לומר אברהם הוליד את יצחק,
 לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאנימלך נמעברה
 שרה, שהרי כמה שנים שהמה עם אברהם ולא
 נמעברה הימנו, מה עשה הקצ"ה, נר קלסמר פמו
 של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל אברהם הוליד
 את יצחק, וזהו שפנצ כלן יצחק בן אברהם (היה),
 שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק: (כ) בן
 ארבעים שנה. שהרי כשבא אברהם מהר המוריה
 נמצער שנולדה רצקה, ויצחק היה בן ל"ז שנה,
 שהרי זו צפרק ממה שרה, ומשנולד יצחק עד
 העקידה שמתה שרה ל"ז שנה, דצמ ז' הימה
 כשנולד יצחק, וצמ קכ"ז כשמתה, שנאמר ויהיו חיי
 שרה וגו', הרי ליצחק ל"ז שנים, ובו צפרק נולדה
 רצקה, הממין לה עד שמהא ראויה לציאה ג' שנים,
 ומשאה: בת בתואל מפרדן ארם אחות לבן.
 ופי עדיין לא נמצז שהיא צמ צמואל ואחות לבן
 ומפרדן ארם, חלל להגיד שצמה, שהימה צמ רשע

תולדות אהרן

כה [וכן ואלה סנהדרין צא. אברהם כ"מ פז. [ב] ויהי יצחק יבמות סד. [כא] ויעתר יצחק טובה יד. יבמות שם ויעתר לו ב"ב פד.

פי שהיתה ממשפחת וממקום רשעים היתה צדקת, ולכן לקחה ל' אשה":

פרק כה

תולדות יצחק

המוזכרים בפרשה הבאה הם צאצאי יצחק (11) ואֵלָה - המוזכרים להלן" הם תולדות - הצאצאים של יצחק בן אברהם, וכולם העירו אשר אברהם הוליד את יצחק:

לאחר ריבוי תפילה מתעברת רבקה (כא) וַיֵּצֵאָהּ - והרבה והפציר יצחק בתפילה ל' ה' לנכח - כשהוא עומד ממול רבקה אשתו שאף היא היתה עומדת ומתפללת ל' פי עקרה הוא - על שלא זכתה עדיין להוליד בנים, וַיֵּצֵאָהּ ל' ה' - וה' התרצה והתפייס לתפילת יצחק, וַתֵּהָרֵ - והתעברה רבקה אשתו:

יצחק היה בן ארבעים שנה כשנשא את רבקה (כ) וַיְהִי - והיה יצחק בן ארבעים שנה בקהתו - כשלקח את רבקה בת בתואל הארמי - מן העיר ארם, כַּסְדֵן - מן המקום שיש בו שתי ערים הנקראות ארם, אַחֲזֵת לְבֵן הָאֲרָמִי, אשר אף על

רבקה מצטערת בצער העיבור

(כב) וַיִּתְּלַצְצוּ - והיו רצים הבנים בקרבה -

הערות וצינונים

כנגדו בעת תפילתו כדי שיכוון בה עליה - רדיק מלכים א' י"ז, כ"א. ושניהם היו צועקים אל ה', זה מול זה - רש"י יבמות ט"ד, א'. ולא התפללו כשפניהם זה מול זה, שהרי אסור שיהא דבר חוצץ בין המתפלל לקיר, וגם שאם כן - אחד מהם לא התפלל לצד הנכון, אלא עמדו כל אחד בזווית אחרת בקיר - מ"ג. אמנם כד"ד כתב שהחוד שהיו מתפללים בו היה דומה למוזבח, ובקרבתן של מוזבח הדין הוא שמהם על שתי זוויות שתיים שהן ארכע, כך גם בתפילתם הדומה לקרבן, התפללו כשתי הזוויות הנחשבות כד' רוחות. ח. אבל יצחק לא היה עקר, שהרי נאמר "כי ביצחק יקרא לך ורע" - ריב"א בשם הר"ם מקוצי, מושב זקנים, חזקוני. וראה רע"ב. והיתה עקרה יותר מעשרים שנה, שהמתין יצחק עד שתיכנס לשנתה הי"ג, שבת י"א אינה יולדת (יבשת י"ג, א'), ולאחר מכן המתין עשר שנים נוספות - רש"י להלן פטוק ב"ג, פנים יפות. עיקר הטעם שהיתה עקרה, כי ה' מתאוה לתפילתם של צדיקים, ועל כן הקדים הכתוב את עונק התפילה ואחר כך סיפר שהיתה עקרה, לומר שהתפילה היא סיבת העקרות. וטעם נוסף, כדי שלא יצא עָשׂו לחרבות רעה בחיי אברהם - רבינו בחיי. ובחזקוני כיאר הטעם שלא יאמרו האומות שתפילתם שהתפללו "אחותנו את היי לאלפי רבבה" עשתה פירות, אלא "ויצטר לר" ליצחק. ט. קודם לתפילת רבקה, שאינה דומה תפילת צדיק בן צדיק התולה בקשתו בזכות אבותיו, לתפילת צדיק בן רשע התולה בקשתו בזכות עצמו - רש"י על פי ב"ב. אף שצדיק בן רשע חשוב יותר, שהיה יכול ללמוד ממעשיו הרעים ולא למד, לענין קבלת התפילות מרובה זכותו של צדיק בן צדיק - מ"ל. אהבת יהונתן. הטור כיאר שלא שמע תפילת רבקה, כי אף חבוש מתיר עצמו מבית האסורים.

א. יעקב ועשו. ב. שהיו ליצני הדור אומרים שהתעברה שרה מאבימלך, וראה לעיל כ', ב', באומרם שנים רבות שהתה שרה עם אברהם ולא התעברה אלא לאחר שהיתה בבית אבימלך, מה עשה הקב"ה צר את דמות מראה יצחק שיהיה דומה לאברהם והעידו והסכימו כולם שהוליד אברהם את יצחק. עשה ה' אשר פני יצחק גם יאירו כפני אביו, והיו אחד מג' הדברים שאמרו חז"ל שה' נותן כשותפותו עם האב והאם (נדה ל"א, א') - מ"ג. עוד הביא רש"י, אשר רק לאחר שהוסיף ה' אות על שמו ונקרא אברהם, אז הוליד את יצחק. הרמב"ם כתב טעם נוסף לכפל הדברים, כיוון שנאמר בסוף הפרשה הקודמת (לעיל פטוק י"ב) "ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם", ומובן מכך שיצחק וישמעאל שווים במעלתם, הודיענו הכתוב שרק יצחק נחשב לתולדותיו, כמו שנאמר "כי ביצחק יקרא לך ורע". ג. וכן "ארם נהריים" ו"ארם צובה" (ראה תהלים ס, ב). אופן אחר ברש"י: "פוך" הוא שדה בלשון ישמעאל. ואין התורה משתמשת בלשון ישמעאל, אלא לשון ישמעאל היא לשון הקודש משוכשת - ראב"ע לעיל א', א', רא"ם שמות כ"ה, כ"ט. ד. היינו מן העיר ארם, וכמו שהתבאר. אך כמודרשים ובדברי הראשונים מובא שנקרא "הארמי" על שם רמאותו - וחדש הגדול, שכ"ט, בעה"ת להלן כ"ט, כ"ב. ה. רבקה היתה בת ג' שנים, שהרי מיד לאחר עקידת יצחק (לעיל פק כ"ב) התבשר אברהם מה' שגולדה רבקה כלתו של יצחק, ובשעת העקידה היה יצחק בן ל"ז שנה, שהרי נולד לאמו כשהיתה בת תשעים ונפטרה מיד לאחר העקידה בהיותה בת כב"ז שנה, ועתה היה יצחק בן ארבעים שנה, היינו שלש שנים לאחר עקידתו ולידת רבקה. ו. התמיד ללא הפסקה - השרשים לדיב"ג. "עתר" הוא לשון ריבוי ככמות או באיכות, כדוגמאות שהביא רש"י. ז. עמדה

וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי
וַתֵּלֶךְ לְדָרֵשׁ אֶת־יְהוָה: כג וַיֹּאמֶר
יְהוָה לָּהּ שְׁנֵי גַיִם גַּיִם קָרִי בְּבִטְנָךְ
וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדוּ וּלְאֵם
מִלְאָם יֵאָמֵץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:
כד וַיִּמְלְאוּ יְמֵיהָ לֵלְדֹת וְהָיָה
תוֹמָם בְּבִטְנָהּ: כה וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן
אֲדָמוֹנִי כָּלוּ כְּאֹדֶרֶת שַׁעַר וַיִּקְרָאוּ
שְׁמוֹ עֵשָׂו: כו וְאַחֲרָיֶכֶן יֵצֵא אַחִיו
וַיְדוּ אַחֻזַּת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיִּצְחַק

וַאֲמַרְתָּ אִם כֵּן לָמָּה דָּנָן אֲנִי
וְאֵלֶּה לְמַתְבַּע אוֹלְפָן מִן
קָדָם יי: כג וַאֲמַר יי לָהּ תְּרִין
עֲמֻמִּין בְּמַעֲיָכִי וְתִרְתִּין
מִלְּבָבִי מִמַּעֲיָכִי יִתְפָּרֵשׁ
וּמִלְּבָבִי מִמֶּלְכוֹ יִתְקַף וְרַבָּא
לְשַׁתְּעֵבִיד לְזַעֲרָא:
כד וּשְׁלִימוֹ יוֹמָהּ לְמֵילָד
וְהָא תִּירְמִין בְּמַעְהָא:
כה וְנִפְק קְדָמָּהּ סְמוּק בְּלָה
בְּגַלִּים (נִי בְּכֻלּוֹ) דְּשַׁעַר
וְקָרוּ שְׂמָה עֵשָׂו: כו וְכֹתֵר כֵּן
נִפְק אַחֻזַּי וַיְדָה אַחִידָא
בַּעֲקֵבָא דְּעֵשָׂו וַקְרָא שְׂמָה
יַעֲקֹב וַיִּצְחַק בְּר שְׁתִּין שְׁתִּין

רש"י

לדיק ואחד רשע: (כה) אדמוני. סימן הוא שיהא
שופך דמים (כ"ר סג, ט): כ"ו כאלו באדרת שער. מלא
שער כטלית של זמר המלאה שער, פלוקי"א
בלע"ז (הארריג פיל מיט האר): ויקראו שמו
עשו. הכל קראו לו כן, לפי שהיה נעשה ועמר
בשערו כבן שנים הרבה: (כו) ואחרי כן יצא
אחיו וגו'. שמעמי מדרש אגדה הדורשו לפי
פשוטו, צדין היה אחוז בו לעכבו, יעקב נוזר
מטיפסה ראשונה ועשו מן השנייה, לא ולמד
משפופרת שפיה קצרה, מן צה שמי אצנים זו מחת
זו, הנכנסת ראשונה מלא אחרונה, והנכנסת אחרונה
מלא ראשונה, נמלא עשו הנוזר באחרונה ילא
ראשון, ויעקב שנוזר ראשונה ילא אחרון, ויעקב צא
לעכבו שיהא ראשון ללידה כראשון לניירה, ויפטור
את רחמה, ויעול את הצורה מן הדין: בעקב
עשו. סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד
שה עומד ונוטלה הימנו: ויקרא שמו יעקב.
הקב"ה, (אמר, אתם קרימון לצבוריכם שם, אף אני

ממרוצצים זה עם זה, ומרביצים בנחלם שני עולמות:
והואמר אם כן. גדול לער העצור: למה זה
אנכי. מחאה ומתפללת על הימון: ותלך
לדרוש. לבית מדרשו של שם: לדרוש את ה'.
שיגיד לה מה מהא בטופה: (כג) ויאמר ה' לה.
על ידי שליח, לשם נאמר ברוח הקדש, והוא אמר
לה: שני גימם בבטנך. גימם כמיז כמו (המו)
גאים, אלו אנטומטוס ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם
לא זנון ולא חורמ, לא צימות החמה ולא צימות
הגשמים: ושני לאמים. אין לאוס אלא מלכות:
במעיד יפרדו. מן המעיס הם נפרדים, זה
לרשעו חזה למומו: מלאם יאמץ. לא ישוו
בגדולה, כשה קס זה נופל, וכן הוא אומר אמלאה
החצה (ישוקאל טו, ג), לא נחמלאה לור אלא מהרצה
של ירושלים: (כד) וימלאו ימיה. אבל צממר
כמיז ויהי צעם לדמה, שלא מלאו ימיה, כי לוי
חדשים ילדמם: והנה תומם. סקר, וצממר
מאומים מלא, לפי ששניהם צדיקים, אבל כאן אחד

תולדות אהרן

[כג] שני גימם ברכות נו: עבודת כוכבים יא: ולאם מלאם פסחים מב: מגילה ו. סוטה מא: סנהדרין צב. [כד] ויפלאו ברכות ה:
[כה] ויצא פסחים ה. [כו] ויצחק בן מגילה יז.

שימה כפיהם

רצז

כשהגיעה זמנה של רבקה ללדת ילדה תאומים
(כד) וַיִּמְלֵאוּ - והושלמו ימיה - ימי עיבורה של
רבקה והגיע זמנה ללדת, והנה בשעת הלידה
ראו אשור יש תומם - תאומים בְּבִטְנָהּ²¹:

הבן הראשון יצא אדמוני ומלא שיער

וקראו כולם את שמו עשו

(כה) וַיֵּצֵא - ויצא הבן הראשון כשהוא משונה
משאר התינוקות: א) שהיה אדמוני - בעל עור
אדום ביותר²²; ב) שהיה פלז - כל גופו נראה
כצפרדע - טלית העשויה שער²³, ונאספו רבים
לראותו וַיִּקְרְאוּ - וקראו את שמו עשו על שם
שהיה עשוי וגמור כאדם גדול²⁴:

יעקב יצא כשירו אחות בעקב עשו

ויצחק היה בן ששים בלידתם

(כו) וַאֲחֵרֵי בֵן - לאחר שיצא עשו ממעי אמו
יצא אחיו²⁵, וידו - ויצא כשירו אחות בעקב
עשו²⁶, וַיִּקְרָא - וקרא ה' את שמו יעקב²⁷. וַיִּצְחַק

בתוכה, וַתֹּאמֶר - אמרה רבקה: אם בן - אם גדול
צער העיבור יָמָה זֶה אֲנֹכִי - מדוע אני מתפללת
על הקיום של זה²⁸, וַתֵּלֶךְ - והלכה רבקה אל בית
המדרש של שם בן נח בירושלים כדי לְדַרְשׁ -
לשאל אֶת פִּי ה' על ידי הנביאים²⁹ מה יהא
בסופה³⁰:

תשובת ה' לרבקה שצננה הוא

מחמת שיצאו מילדיה שתי אומות

(כג) וַיֹּאמֶר - והתנבא שם ואמר כשם ה' לָמָּה
- לרבקה³¹: א) שְׁנֵי גוֹיִם - אומות יש בְּבִטְנָהּ³²;
ב) וְשְׁנֵי לְאֻמִּים - מלכויות נפרדות מְפֹרָדִים -
מקרב³³ וַיִּפְרְדוּ³⁴ ג) וְלָאֵם - מלכות אחת מְנַפֶּלֶת
לָאֵם - המלכות השניה יֹאמְרָן - תתחזק
ותתגבר³⁵; ד) וְרַב - ובעת הגאולה האחרונה
הגדול מבין האחים יַעֲבֹד את הַצֵּעִיר³⁶, ולכן יש
מריבה ביניהם כבר בתחילת יצירתם, אמנם
מעשה ינחו הבנים בקרבך ותמצאי מנוחה
לנפשך³⁷:

הערות וציורים

סכנה ללא פחד, והאומץ הוא שלא יפחד גם כשהצרה קרובה
ונמצא בתוך רעש המלחמה - הכוחיק. ולא תהיה מלכותם
כמלכויות אחרות אשר כל אחת מהם מולכת בשלה, ואין
מלכות אחת נוגעת בשל חברתה. יט. כמו שנאמר "עלו
מושיעים כהר ציון לשפוט את הר עשור" - מלכיים.
כ. רמב"ן. כא. לוסף תשעה ירחי לידה - לקיים כיון
שהיה אחד מהם רשע, איחר ה' את לידתם, אך אצל תמר
(להלן ל"ח. כ"ז) שהיו שניהם צדיקים, מיהר ה' את לידתם
וילדה לאחר שבעה חודשים - ב"ב להלן שם. כב. ט"ד.
ונכתב "תומים" חסר וא"ו, להורות שרק אחד מהם חשוב,
שלא ככתמר (ס) שנכתב "תאומים" עם וא"ו, כיוון שהיו
שניהם צדיקים. כג. רד"ק. וזהו רמו שהיא שופך דמים.
וכיון שגולד כך, לא מל אותו אביו עתה, כי אמר שעדיין לא
נבלע דמו כאבריו, וראה הוספות וביאורים. כד. "אדרת"
היא טלית חשובה, והוא מלשון "אזיר" - מצו"צ יהושע ד.
כ"א. ואינה נעשית אלא מן הצמר - ר"ס. והכוונה, שהיה
עשו מגולד שער כבן שנים הרבה. בת"י מבואר, שאף גולד
עם זקן ושיניים, וכן ביאר הריב"ש. כה. אך ליעקב לא
קראו כולם בשמו על שם אחיות העקב, שלא נראה הדבר
אלא לנשים שהיו בשעת בלידה - ריב"א. כו. ואף שיצא
שני, אך נוצר ראשון כמובא ברש"י - מ"ל. ועל כן לא הזכיר
כפירוש שיעקב הוא הבן השני - ד"ד. כז. ראה הוספות
וביאורים ביאור העניין מדוע הייתה ידו אחזת בעקבו.
כח. וקראו כן על שם שעו שאין אחיו מספיק לגמור
מלכותו. יבוא יעקב ויטלנה - נח"י. עוד הביא רש"י, שאביו
יצחק קרא לו יעקב על שם אחיות העקב. וראה הוספות
וביאורים הטעם שהביא רש"י את שני הפירושים.

י. בבית רחמה. היה זה בחורש השביעי לעיבורה - ט"ה.
ואף שהיו עדיין עוברים במעי אמו, קראם הכתוב בנים על
שם טופם - בראשית ז'טא, רמב"ע. וראה בהוספות וביאורים
ענינה של רציצה זו. יא. ועל העוברים הנוספים העתידיים
להתעבר כי - גירסת הסוד ברש"י. אם לא היה עשו עוקר
שלייתה בלידתו, הייתה מעמידה את י"ב השבטים בעצמה -
ט"ד. יב. שם ועבר היו הנביאים באותם הימים - רשב"ם.
ולא הלכה לבית מדרשו של אברהם כדי שלא לצער - חוס',
סוד. והלכה ללא רשותו של יצחק - רמב"ן. ראה דבריו
בהוספות וביאורים. יג. ראה הוספות וביאורים ביאור
נוסף. יד. ואין לפרש כפשוטו, שאינה דרך כבוד של
מעלה לדבר אל האשה - מ"ל. לאחר שהנבואה נאמרה
לרבקה דווקא, לא אמרה אותה ליצחק, ובכך היה יכול
להתקיים לקיחת הברכות ברמאות וכו' - רמב"ן, ט"ה,
מלכיים. טו. רשב"ם. והיינו ישראל ואדום. והת"א כתב
עממין שפירש לפי הקרי, אך רש"י פירש לפי הכתיב, וראה
בהוספות וביאורים ביאור דבריו רש"י. טז. היינו מבית
הרחם הנמצא במעי האדם - רד"ק שני"א. יז. והיינו מיד
בתחילתם תהינה דרכיהם נפרדות זו מזו. "גוי" משמעו עם
המצוץ ומיוחד במנהגיו, ו"לאום" פירושו ממלכה, ונאמר
לרבקה שלשני גויים הם יהיו כבר כבטנה, שכבר שם היו
מצויינים ומיוחדים כל אחד במנהגו, כמובא ברש"י
שכשהיתה עוברת על פתחי תורה וכו', אבל לשני לאומים
וממלכות יהיו רק כשיצאו לאויר העולם, כלשון הכתוב
"ממעין יפרדו" - הגר"ז הלוי. יח. כשיראה אחד את
הכרו בשפלותו, יאמץ לבו ויחזו. וכך מתפרש "חזק ואמץ"
בכל המקרא, שהחזק הוא לגשת אל המלחמה או למקום

בֶּן־שָׁשִׁים שָׁנָה בָּלְדַת אֶתֶם:
 כו וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ
 יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֵה וַיַּעֲקֹב אִישׁ
 תָּם יֹשֵׁב אֱהָלִים: כח וַיֵּאָהֵב יַצְחָק
 אֶת־עֵשָׂו כִּי־צִיד בְּפִיו וַרְבֵּקָה
 אֶהֱבֶת אֶת־יַעֲקֹב: כט וַיִּזַּד יַעֲקֹב
 נֹזֵד וַיָּבֵא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֵה וְהוּא

כד זלידת יתהון: כו ורביו
 עולמיא ויהוה עשו גבר
 נחשירכן גבר נפק לחקלא
 ויעקב גבר שלים משמש
 בית אולפנא: כח ורחם יצחק
 ית עשו ארי מצידה תהו
 אכיל ורבקה רחימת ית
 יעקב: כט ובשיל יעקב
 תבשילא ואתא (גיי ועל)
 עשו מן חקלא והוא
 משלחי: ל ואמר עשו ליעקב
 אטעמני קען מן סמוקא

עֵיף: ל וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הֲלֵעִיטְנִי נָא מִן־הָאָדָם
 הָאָדָם הַזֶּה כִּי עֵיף אֲנִי עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ אָדָוּם:

רש"י

של עשו, שהיה לו אומו ומרמחו בדבריו:
 (כט) ויזד. לשון ציטוט כמרגומו: והוא עיף.
 ברביעה (ג"ר סג, יג), כמה דמימא כי עיפה נפשי
 להורגים (ירמיה ד, ט): (ל) הדיעישני. אפסח פי
 ושפך הרבה לחובה, כמו ששמינו, אין אובסין את
 הגמל אבל מלעיטין אותו: מן האדום האדום.
 עדשים אדומות, ואומו היום מת אברהם, שלא יראה
 את עשו בן זנו יוצא למרצות רעה, ואין זו שיצה
 טובה שהצטיחו הקב"ה, לפיכך קצר הקב"ה ה'
 שנים משנותיו, שיחזק מי ק"פ שנה, וזה קע"ה
 שנה, וצ"ל יעקב עדשים להצרות את האבל, ולמה
 עדשים שדומות לגלגל, שהאבלות לגלגל החוזר
 בעולם. (ועוד מה עדשים אין להם שם, כך האבל
 אין לו שם, שאסור לדבר, ולפיכך המנהג להצרות
 את האבל במחלת מאכלו צינים, שהם עגולים ואין
 להם שם, כך אבל אין לו שם, כדאמרינן במועד קטן
 (מא:). אבל, כל שלשה ימים הראשונים אינו משיב
 שלום לכל אדם, וכל שכן שאינו שואל במחלה, מג'
 ועד ז' משיב ואינו שואל וכו', ברש"י יסן):

חקרא לזני בכורי סס, הדא הוא דכמיז ויקרא שמו
 יעקב. דבר אחר אביו קרא לו יעקב על סס אחיזת
 העקב: בן ששים שגדה. י' שנים משנשאה עד
 שנעשית בה י"ג שנה ורלויה להריון, וי' שנים הללו,
 נפה והמחין לה, כמו שעשה אביו לשרה, כיון שלא
 נמענרה, ידע שהיא עקרה והתפלל עליה (וימת מד. א.)
 ושפחה לא רצה לישא, לפי שנמקדש צהר המורה
 להיות עולה ממיתה: (ס) ויגדלו הנערים ויהי
 עשו. כל זמן שהיו קטנים לא היו נכרים צמעשיהם,
 ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם, כיון שנעשו צמי
 י"ג שנה, זה פורש לצמי מדרשות וזה פורש לעבודת
 אלילים (מנחם מא ד): יודע ציד. לצוד ולרמות
 את אביו בפיו, ושואלו, אבא היאך מעשרין את
 המלח ואת הסבן, כצנור אביו שהוא מדקדק
 במלות: איש שדה. כמשמעו, אדם צול, וזודה
 בקשמו חיות ועופות: תם. אינו צקי בכל אלה, אלא
 כלבו קן פיו. מי שאינו חריף לרמות קרוי תם: יושב
 אהלים. אהלו של סס ואהלו של עזר:
 (כח) בפיו. כמרגומו בפיו של יצחק. ומדרשו, בפיו

תולדות אהרן

[כח] ויעקב איש ב"ב קכג. [כט] ויד יעקב סוטה יא. סנהדרין סט. ב"ב טז: ויבא עשו ב"ב טז:

שימה בפיהם

רצט

מכירת הבכורה

יעקב בישראל נזיד עדשים ליצחק

ועשו בא מן השדה רעב

(כט) לאחר שחלפו שתי שנים נפטר אברהם^ט והיה יצחק אָבֵל על אביו, וְנִזְד - ובישיל יַעֲקֹב נְזִיד - תבשיל של עדשים אדומות^י בכדי להברותו^י, וְיָבֵא - ובאותה השעה בא עֶשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא היה עֵרֶב^י ורעב^י:

עשו מבקש סיעקב שישפוך לפיו מן התבשיל האדום
(ל) וַיֹּאמֶר - ועל כן אמר עֶשָׂו אֶל יַעֲקֹב: הֲלִעֲיֹמֵנִי - שפוך לתוך פי הפתוח נָא - עכשיו^י הרבה מן התבשיל האדום האדום הזה^י, מִי עֵינִי אֲנֹכִי לאכול פַּעֲמַי^י, עַל כֵּן - על שם שביקש עשו מן "האדום האדום" לכן קָרָא יַעֲקֹב שְׁמוֹ - את עשו בשם אָדָם:

היה בן שְׁשִׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת - כאשר הולידה רבקה אתם - את יַעֲקֹב ועשוי^י:

עשו עוסק בציד ויעקב עוסק בתורה

(כז) וַיִּגְדְּלוּ - וגדלו שני הַנְּעָרִים ונעשו בני שלש עשרה שנה^י, וַיְהִי - והיה עֶשָׂו [א] אִישׁ יָדֵעַ צִיד - לצוד בפיו את דעת הבריות^י; [ב] אִישׁ בָּטָל המתהלך בְּשָׂדֶה ומתעסק בציד^י. וַיַּעֲקֹב לעומתו היה היפוכו: [א] אִישׁ תָּם - שלם ודובר אמת^י; [ב] יָשָׁב אֲהָרִים - עוסק בתורה בבתי המדרשות של שם ועבר^י:

רבקה אוהבת רק את יַעֲקֹב

(כח) וַיֹּאמֶר - ואָהֵב יַצְחָק אֶת עֶשָׂו בנוסף ליעקב^י, מִי היה מביא צִיד ונותנו בְּפִיו - מגישו לפניו^י, וַרְבֵּקָה שהכירה את מעשי בניה^י היתה אֲהֵבָת רק אֶת יַעֲקֹב^י:

הערות וצינונים

שהראה עצמו כמדקדק במצות מעשרות. שקשה לפירושו הראשון של רש"י, שלא נכתב 'לפיו' - גו"א. לז. בעה"ת, רשב"ם. וידעה גם מדברי ה' "ורב יעבוד צעיר" - רשב"ם. לח. באהבה המתגברת מיום ליום - ספורנו. הטעם שלא סיפרה ליצחק מרשעותו של עשו, יתכן שהיה מרמהו שלא בפניה, שלא תדע סיבת אהבתו אותו, ולא תוכל למונעה - אה"ח חק"י. לט. שעברו שתי שנים מ"ויגדלו הנערים" והיו בני חמש עשרה שנה. ואברהם נפטר, כדי שלא יראה את נכדו עשו יוצא בפרהסיא לתרבות רעה, ותתקיים בו השיבה הטובה שהבטיחו ה' כבדית בין הבתרים, ולכן גם קיצר ה' חמש שנים משנותיו, ראה דברינו בסוף פרשת חיי שרה פסוק ח'. מ. כמו שנאמר להלן (פסוק ליד) "לחם ונזיד עדשים", ומדברי עשו "מן האדום האדום הזה" למדנו שהיו העדשים אדומות. מא. להאכיל את אביו מאכל אכלים, כיוון שאסור לאכל לאכול משלו. המנהג לאכול עדשים בבית האכל מפני ב' טעמים: א) שהן סגורות ועגולות, לומר שהמות הוא לגלגל החזור בעולם: ב) מה עדשה זו אין לה פה, שאין בה סדק כמו שיש לפול ולשאר קטניות, כך האכל אין לו פה שאסור לו לדבר, ולכן גם מאכילים את האכל בכיצים, שאין להם פה. מב. ביום זה רצח את נמרוד ונטל ממנו את בגדי אדם הראשון - ח"א. בעה"ת. בא"י. רא"ם. וראה עוד בהוספות וביאורים. מג. אחוז בולמוס - סוד. מד. לשון הלעטה נאמרה בבהמה שמאכילה יותר מכדי צרכה, ונקט עשו לשון בויה שמשמשים בה להאכלת בהמות, והתכוון לומר יתן לי הרבה, שאני עיף ורעב ככלכ' - לק"ב. מה. התבשיל היה אדום מן העדשים האדומות. ראה הוספות וביאורים כמה טעמים מדוע כפל עשו לשונו ואמר האדם האדם'. מו. ומחמת רוב הרעב.

כט. ראה בהוספות וביאורים חשבון שנותיו. והיתה ידתם בשנה ב' אלפים ומאה ושמונה שנים לבריאת העולם, ואברהם היה עדיין חי, והיה עתה בן מאה ושישים שנה. ל. אף שכבר נפרדו זה מזה כטבעם כפי שנאמר לה "ממעין יפרדו", אך לא היה ניכר כל כך מי מהם הוא צדיק ומי הוא רשע, ואף שכבר פירש עֶשָׂו לעבודה זרה, אך היה עושה מעשיו בצנעה כמשך שנתיים, עד פטירת אברהם - חזקוני, תוס'. השפ"ח פירש שהיו הבריות תולין את התנהגותו בנערותו. לא. וכגון בכדי שיחשוב אביו שהוא מדקדק במצוות, היה שואלו כיצד מעשרים את המלח והתבן, אף שאינם חייבים במעשר אף מזדבן, שהמלח אינו גידולי קרקע, והתבן אינו מאכל אדם - ב"ב. לב. על מנת להפיג שיעמומו, שכן דרך הבטלנים הולכי השדות - רא"ם. לג. פיו ולבו שווים ואינו מרמה את הבריות, ולא שלא היה יודע לרמות, שהרי להלן (כ"ט. י"ב) אמר יַעֲקֹב לאמו 'אחיו אני ברמאות', אלא היה "איש תם" - אדון ומושל על תמימותו, ואם היה צריך ידע להשתמש אף ברמאות, וכמו שנאמר (שמאל ב', כ"ב. כ"ז) "ועם עקש תתפל" - שט"א בשט הקדוש מלובלין. לד. שנאמר "אוהלים" כלשון רבים, ואף שעדיין היה עָם קיים, למד גם מַעֲבָר נכדו, כי תורה אפשר ללמוד מן הקטן כמו מן הגדול - גו"א. וְשָׁם היה עתה ל"ב שנה קודם פטירתו, שנפטר ל' שנה לאחר מיתת אברהם. לה. אף שבוודאי ידע שאינו צדיק כיעקב - ספורנו. הודיע הכתוב את אהבת יצחק לעשו ואהבת רבקה ליעקב, בהקדמה לרצונו של יצחק לברך את עשו, ומעשיה של רבקה שהערימה כדי שיקבל יַעֲקֹב את הברכות - רשב"ם. לו. ויתכן שיצחק אהב את עשו בזמן שהאכילו בלכד - כלי יקו. אופן אחר כרש"י: מִי צִיד היה יצחק בְּפִיו של עשו, כמו שהוכח לעיל

סמוקא קדין ארי משלחי
 אנא על פן קרא שמה אדום:
 לא ואמר יעקב זבין פיום
 דלהן ית בכרותך לי:
 לב ואמר עשו הא אנא אזל
 לממת ולמה דנן לי
 בכרותא: לג ואמר יעקב קים
 לי פיום דלהן וקיים לה
 זבין ית בכרותה ליעקב:
 לד ויעקב יחב לעשו לחם
 ותבשיל דטלופחין ואכל
 ושתי וקם ואזל ושט עשו ית
 בכרותא: א והנה כפנא
 בארעא פו מכפנא קדמא
 די הנה פיומי אברהם ואזל
 יצחק לות אבימלך מלכא
 דפלשתאי לגר: ב ואתגלי
 לה ו' ואמר לא תחות
 למצרים שרי בארעא די
 אימר לך:

לא ויאמר יעקב מכרה כיום
 את בכרתך לי: לב ויאמר עשו
 הנה אנכי הולך למות ולמה זה
 לי בכרה: לג ויאמר יעקב
 השבעה לי כיום וישבע לו
 וימכר את בכרתו ליעקב:
 לד ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד
 עדשים ויאכל וישת ויקם וילך
 ויבז עשו את הבכרה: פ
 כו א ויהי רעב בארץ מלכד
 הרעב הראשון אשר היה בימי
 אברהם וילך יצחק אל אבימלך

מלך-פלשתים גררה: ב וירא אליו יהוה ויאמר
 אל-תרד מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך:

רש"י

ומימות מלחין צה, כאלמה שמינו (סנהדרין עג:),
 אלו הן שבמימה, שמיין יין ופרועי ראש, אמר,
 אני הולך למות על ידה, אס כן מה חפץ לי צה:
 (לד) ויבז עשו. העיד הכמוז על רשעו שביזה
 עבודתו של מקום: (ז) אל תרד מצרימה.
 שהיה דעתו לרדת למצרים כמו שירד אביו צימי
 הרעב, אמר לו אל תרד מצרימה, שאמה עולה
 ממימה, ואין מוצה לארץ כדאי לך:

(לא) מכרה כיום. כמרגומו כיום דילהן, כיום
 שהוא צור, כן מכור לי מכירה צרורה:
 בכרתך. לפי שהעבודה צבטורה, אמר יעקב אין
 רשע זה כדאי שיקריב להקצ"ה: (לב) הנה
 אנכי הולך למות. (ממנוהת והולכתי היא
 הצורה, שלא מהא כל עם העבודה צבטורה, כי
 צבט לי יכול אומה. ועוד) אמר עשו מה טיבה
 של עבודה זו, אמר לו כמה אזהרות ועונשין

תולדות אהרן

[לב] הנה אנכי סוטה יב: ב"ב טז: [לג] וימכר את בכרות ז: [לד] עדשים ב"ב טז

שימה בפיהם

שא

ומעידה התורה: וַיִּבֶן - מרוב רשעותו ביזה עֲשׂוֹ
אֶת הַבְּכֹרָה כלבו מאז ומתמיד, כיון שהיא
עבודתו של מקום:¹

פרק כ"ו

יצחק בארץ פלישתים

היה רעב בארץ ויצחק הלך לגור
כשבדעתו להמשיך ולרדת למצרים

(א) וַיְהִי - והיה רָעַב בְּאֶרֶץ - בארץ כנען
מִצְבֵּד הָרָעַב הָרִאשׁוֹן - הקודם לִדְ אֲשֶׁר הָיָה
בְּיַמֵּי אַבְרָהָם ורצה יצחק לרדת למצרים כפי
שעשה אביו, וַיֵּלֶךְ - ובדרכו מארץ הנגב הלך
יִצְחָק אֶל אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים שהיה בעל
בריתו של אברהם וַיֵּרָדָה - אל העיר גרר אשר
בארץ פלישתים:²

ה' אמר ליצחק שלא ירד למצרים

ויגור בכל עת היכן שיורהו

(ב) וַיֵּרָא - כשראה ה' שבדעת יצחק לרדת
למצרים מִד הַתְּגִלָּה אֲלָיו הִ"י וַיֹּאמֶר - ואמר לו:
אֵל תָּרֵד מִצְרַיִם - אל ארץ מצרים, שָׁכֵן - גור
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בלבד במקום אֲשֶׁר
אָמַר אֲלֶיךָ לגור שם מזמן לזמן:³

יעקב מבקש מעשו למכור לו את בכורתו
(לא) וַיֹּאמֶר - לאחר שראה יעקב שאין עשו
ראוי לבכורה⁴ אמר יַעֲקֹב לעשו: מְכַרָה - מכור
כִּיּוֹם - במכירה גמורה ובכורה⁵ אֶת בְּכֹרְתְךָ -
הבכורה שלך לְיִמִּי:⁶

עשו אומר ליעקב שאינו חפץ בבכורה

(לב) וַיֹּאמֶר - אמר עֲשׂוֹ ליעקב: הֲנֵה רוּאָה אֲנִי
שלא יהיה קיום לבכורה⁷, ואף אֲנֹכִי הוֹלֵךְ לְמוֹת
על ידה⁸, וְיָצִיחָה - אם כן למה זֶה לִי בְּכֹרָה - אני
נצרך לבכורה בעולם הזה, מוטב לי לחיות ללא
עונשי מיתה⁹:

עשו נשבע שהוא סותר על הבכורה

(לג) וַיֹּאמֶר - אמר יַעֲקֹב לעשו: הֲשִׁבְתָּה -
הישבע לִי כִּיּוֹם שאינך חפץ בבכורה¹⁰, וַיִּשָּׁבַע -
ונשבע עשו לִי - ליעקב, וַיִּמְכַר - ואף מכר עשו
אֶת בְּכֹרְתוֹ לְיַעֲקֹב:¹¹

יעקב נתן לעשו לאכול

והלך עשו מבית אביו מבלי לנחמו

(לד) וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֲשָׂו לָחֶם וְצִיד - ותבשיל
עֲדָשִׁים כדי להשביע רעבונו, וַיִּמְכַר - ואכל עשו
וַיֵּשֶׁת - ושתה יין לאחר האכילה¹², וַיָּקָם - וקם
עשו וַיֵּלֶךְ - והלך מבית אביו בלא לנחמו¹³,

הערות וצינונים

1. הונתו. ב. מוכא כב"ר, ג' פעמים היה רעב בארץ לפני כן,
בימי אדם, ולמך, ואברהם, ועל כן "הראשון" פירושו הקודם
לרעב זה. אמנם כפוד"א מוכא שהיה זה הרעב הראשון
בעולם - רמב"ן. ג. ראה לעיל ב', י', "ויהי רעב בארץ וירד
אכרם מצרימה". אמנם בתחילה חיפש מקום בארץ ישראל בו
ימצא מזון להחיות את נפשו - ב"ב. ד. מ"באר לזי רואי"
אשר בארץ הנגב (ראה לעיל כ"ה, י"א, וכ"ד, ס"ב וכ"ש"י שם). ויש
שכתבו שהלך מחברתן - שע"א עיי"ש. ה. וחשב שאולי
יטיב עמו בימי הבצורת ולא יצטרך לרדת למצרים - רמב"ן.
ו. ראה הוספות וביאורים כמה שיטות באם הוא אותו אבימלך
שהיה בימי אברהם. ז. וכונתו היתה להמשיך משם
למצרים, שארץ פלישתים היתה הדרך הקצרה ביותר מארץ
ישראל למצרים, כמו שנאמר "ולא נחם אלקים דרך ארץ
פלישתים" - רמב"ן, רשב"ם. ראה בהוספות וביאורים דברי
הרמב"ן בענין מעשה אבות סימן לבנים. ז. רשב"ם.
ח. ת"א. ט. כיון שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ
ראויה לך, שכשם שקדשים נפסלים ביציאתם חוץ למחיצתם,
כן יצחק שהתקדש בקדושת עולה כשנעקד על גבי המזבח,
נאסר לו לצאת ממחיצת מקומו, שהיא ארץ ישראל - מדרש,
שב"ם, רא"ם. י. על פי ה' תסע ועל פי ה' תחנה - רמב"ן,
מלבי"ם. עוד פירשו הרמב"ן ושכ"ט שקודם שהגיע לגרר אמר
לו ה' "אל תרד וגו' אומר אליך", וכשהגיע לגרר אמר לו "גור
בארץ וגו'".

מז. שהרי רוצח היה, ואמרו חז"ל (גמרא ברס"ת ל"ב, ב') בהן
שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, וכל שכן שלא יעבוד
עבודה - חזקוני. ומוכא בגמרא זכחים (ק"ב, כ') שעד שלא
הוקם המשכן, היו הבמות מותרות והעבודה נעשתה בבכורות.
מח. שתהיה המכירה כזורה כמו כשהשמש מאירה והכל
גורא בבדיור, שלא תוכל לערער עליה. וראה בהוספות
וביאורים מדוע לא היה כאן חסרון של זיכר שלא בא לעולם.
מט. ועיקר רצונו של יעקב במכירת הבכורה היה, שלא יוכל
עשו לעבוד את העבודה. נ. שלאחר חטא העגל יפסלו
הבכורות, והלויים שלא עבדו עבודה זרה יבחרו תחתיהם.
ואלו דברי זלזול, כיון שהיה לו לחפור בעבודת הכבוד אף
לזמן מועט - והכבוד, נח"י. נא. אחר שאמר לו יעקב כמה
אזהרות ועונשים ומיתות תלויים בעבודה זו, אמר לו עשו:
כיון שלדברך אני הולך למוות על ידה, אין לי צורך בה. היינו
שאמר זאת לשיטתו של יעקב, כי הוא לא היה מכיר באלקי
יעקב כלל - מ"ל, לק"ב. נב. הכוה"ק, וראה שם אופן נוסף
לביאור טענת עשו. נג. ולא תירשנה לעולם - רמב"ן, ראה
הוספות וביאורים מדוע היה נצרך לשבועה. נד. בסכום
כסף שלא חשש הכתוב לפרטו, או ששילם עבד הבכורה
בנויד העדשים - ספורנו. נה. ראה הוספות וביאורים מש"כ
בזה. נו. שני"ם. נז. גר"א. א. כל מקום שנאמר ארץ
סתם, אינו אלא ארץ כנען - חוסי, שע"א. בכל עת שזכו האבות
להיות מרכבה לשכינה, ניסה אותם ה' בולעפות הרעב - אהבת

ג דוד בארעא קדא ויהי
מימרי בסעודא ואברכנך ארי
לך ולבניך אמן ית כל
ארעתא האלין ואקם ית
קנימא די קנימית לאברהם
אברהם: ד ואסגי ית בניך
סגי אין ככוכבי שמיא ואמן
לבניך ית כל ארעתא האלין
ויתברכון בדיל בנה כל
עממי ארעא: ה חלף די
קביל אברהם במימרי ונטר
מטרת מימרי פקודי קנימי
ואורייתי: ו ויתב יצחק בגרר:
ז ושאלו אנשי אתרא (על
עיסק אתתה) לאתתה ואמר
אתתי היא ארי דחיל למימר
אתתי דלמא יקטלני אנשי
אתרא על רבקה שפירת

ג גִּיּוֹר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֵהִיָּה עִמָּךְ
וְאֲבָרְכְךָ כִּי־לֶךְ וּלְבָנֶיךָ אָמֵן
אֶת־כָּל־הָאֲרָצוֹת הָאֵל וְהִקְמֹתִי
אֶת־הַשְּׁבַעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לְאַבְרָהָם אָבִיךָ: ד וְהִרְבִּיתִי
אֶת־זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם
וְנָתַתִּי לְזֶרְעֶךָ אֶת־כָּל־הָאֲרָצוֹת
הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל־גֵּוֵי
הָאֲרֶץ: ה עָקַב אֲשֶׁר־שָׁמַע
אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרָתִי

מִצֹּתַי חֲקוֹתַי וְתוֹרֹתַי: שני ו וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בְּגֵרָר:
ז וַיִּשְׁאַלּוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אֶתְתִּי
הוּא כִּי יָרָא לְאִמֵּר אִשְׁתִּי פְּנֵי־הִרְגֵנִי אַנְשֵׁי
הַמָּקוֹם עַל־דְּבָקָה כִּי־טוֹבַת מְרָאָה הוּא:

רשי"י

שצמורה, כגון שניום לעריות (יבמות טז), ושניום
לשבת: מצותי. דברים שאלו לא נכתבו ראשון
הם להצטוות, כגון גזל ושפיכות דמים: חקותי.
דברים שיצר הרע ולאומות העולם משיצין עליהם,
כגון חילום חזיר ולבישת שטמו, שאין טעם בדבר
אלא גזירת המלך ומקומי על עבדיו: ותורתִי.
להציל מורה שבעל פה, הלכה למשה מסיני:
(ז) לאשתו. על אשתו, כמו אמרי לי אחי הוא
(לעיל כ ט):

(ג) האל. כמו האלה: (ד) והתברכו בזרעך.
אדם אומר לבניו יהא זרעך מרעו של יצחק, וכן
ככל המקרא, וזה אב לכולן, כך יצרך ישראל לאמר
ישימך וגו', ואף לענין הקללה מנינו כן, והימה
האשה לאלה, שהמקלל שונאו אומר מהא כפלומת,
וכן והנחתם שמכם לשבעה לבחירי (ישעיה טו, טו),
שהנשבע אומר, אהא כפלומי אם עשימי כך וכך:
(ה) שמע אברהם בקולי. כשנסימי אומר:
וישמור משמרתִי. גזרום להרמקה על אזהרות

תולדות אהרן

כו [ג] ויר בארץ סנהדרין קיא. כי לך שבת קיח: [ה] עקב אשר יזמא כוז: נודים לב. קידושין פב.

בגלל: א) אשר שמע אברהם בקלי על אף הנסיונות²²; ב) וישמר - שמר את משפחתי - הגזירות שגזרו חכמים לשמירת מצוותי²³; ג) וקיים את כל מצוותי - הציוויים המובנים בשכל האדם שציוויתי לקיימם²⁴, את תקותי - החוקים שלי שאינם מובנים לכל²⁵ ותורתך - תורה שבכתב והמסורת²⁶:

יצחק התיישב לגור בגרר כפי שציווהו ה'

ו) וישב - והתיישב יצחק לגור בגרר - בעיר גרר²⁷ כפי איך שציווה לו ה' ולא ירד למצרים²⁸:

אנשי גרר שאלו את יצחק על אשתו

וענה שהיא אחותו

ז) וישאלו - ושאלו אנשי המקום את יצחק לאשתו - על אשתו מי היא, ויאמר - ענה להם יצחק: אחתי היא. והטעם שלא אמר האמת שהיא אשתו, פי ירא - היה מפחד יאמר - לומר להם לאשתי היא, כי חשש בלבו כך: פן - שמא יהרגני - יהרגו אותי אנשי המקום - העיר גרר על אודות רבקה אשתו²⁹, פי - שהרי פוזבת סרקה הוא - בזיו קלסתר פניה³⁰ וירצו לקחת אותה לעצמם:

ה' מצוה את יצחק לגור בארץ פלישתים

ומבטיחו שיהיה עמו ויברכו

ג) ועכשיו נוד - הישאר לגור³¹ בארץ הזאת - ארץ פלישתים בעיר גרר³², ואני מבטיחך: וא) אלהי עמך להושיעך משונאיך³³; וב) ואברהם - אברך אותך במזונות³⁴, והטעם שהנך יכול לגור בארץ פלישתים אף שאינה ממש מארץ שכעה עממים: פי קף וקצף אתן בזמן הגאולה העתיד לבא את פל הארצות האלה³⁵, ולכן יש לה דין ארץ ישראל³⁶, והקמתי - ועתה אקיים גם אתך את השבעה אשר נשבעתי לאברהם אביך בבית בין הבתרים³⁷:

ה' נשבע ליצחק שירבה זרעו, ויתן להם את הארץ,

ויתברכו בהם הגויים

ד) וכך היא השבועה: א) והרבותי - אני ארבה את זרעך שיהיו רבים ככוכבי השמים³⁸; ב) ונתתי - וכימות המשיח אתן לזרעך הבאים אחריו גם את פל הארצות האלה שנשבעתי לאברהם אביך³⁹; ג) והתברכו - ויתברכו בזרעך על גוי הארץ - אומות העולם⁴⁰:

השבועה בזכות אברהם שקיים את מצוות ה'

ה) וחזרתי על השבועה הזאת בפניך⁴¹ עקב -

הערות וצייונים

יא. ראה רבינו בחיי. יב. שהיא בתוך גבולות ארץ ישראל, אך אינה חשובה ומובחרת כעיקר ארץ ישראל שהיא ארץ שכעת העממין, אלא היא מנחלת העשרה עממין - רש"י להלן פסוק י"ב, טו. וראה בדברי רבינו בחיי שבתחילה אמר לו "שכח" ועתה אמר לו "גור". יג. לקח טוב. שיצילו מאימת אבימלך - העמ"ד. יד. שיהיה לך פרנסה כשפע - לקח טוב, העמ"ד. ובספורנו כתב שיברכו בממון ובמקנה. וראה להלן פסוק י"ב כיצד התקיימה ברכת השפע. טו. ראב"ם. הטעם שנאמר "האל" ולא "אלהי" הוכח בב"ד (ט"ד. ג) לומר שמקצתם נותנם לו עתה, ואת השאר לעתיד לבוא. טז. שני"א על פי דברי רש"י להלן פסוק י"ב. יז. "והקמותי" הוא לשון שבועה - טו. יח. וארץ פלישתים בכלל השבועה, שהבטיח ה' לאברהם לתת לו מנהר מצרים עד הנהר הגידול נהר פרת (לפ"ל ט"ו. י"ח), אלא שבזמן כיבוש הארץ לא רכשו ישראל מהם את ארץ פלישתים - ראב"ם, שני"א, ט"ד. וראה בהוספות וביאורים ההכרח לפרש שזו הקמת שבועה חדשה ליצחק. יט. הכוונה היא לשבועה שהיתה בשעת העקידה, והתבארה כוונת השבועה שיהיו ככוכבי השמים וכחול שעל שפת הים - העמ"ד. כ. היינו מנהר מצרים עד נהר פרת. כא. שיברך כל אדם את בנו, יהי רצון שיהא זרעך כדעו של יצחק. אבל אין הכוונה כת"א שבזכות זרעך יתברכו כל גויי הארץ, שהרי תיבת

"והתברכו" הוא מכונן התפעל - גו"א. כב. כי יצחק עדיין לא פירסם בעולם את האמונה בה' כמו שעשה אברהם - ט"ד. כג. שעמד בכל עשרת הנסיונות שניסיתי אותו בהם, ראה אבות ה', ג'. והכוונה היא בעיקר על ניסיון העקידה שנאמר בו "אשר שמעת בקולי" - רש"ם, ט"ד. כד. ראה הוספות וביאורים מה הם ומדוע גודום חכמים. כה. ראה בהוספות וביאורים ענינם של המצוות החוקים והתורות. כו. אלו המצוות שאין טעמם ידוע. כז. נאמר "תורותי" בלשון רבים, שבי' תורות נמסרו מפי הגבורה, אחת תורה שבכתב, ואחת הלכה למשה מסיני, אבל דברי סופרים אינם ככלל 'תורותי' - רא"ם. ומובא בתוספתא (קידושין פ"ה) מלמד שנגלו לאברהם דברי תורה וכו'. כח. היא עיר המלוכה של ארץ פלישתים - העמ"ד. כט. לק"ט, ראב"ע, אוה"ח הק'. ל. ובא הכתוב מכאן ועד פסוק י"ב, להראות כיצד היה יצחק מושגח מאת ה', כפי שאמר לו "ואהיה עמך", וסיפר בתחילה איך הציל אותו שלא נלקחה רבקה לבית אבימלך כמו שרה, כי ה' שמרו - חלבי"ם. לא. ללמדך שמותר לאדם לשנות מפני הסכנה - חדרש הביאור, תרי"ט. לב. - רש"י להלן ב"ט, י"ו. כלומר יופי מאוד וצהלת הפנים, והוא הדבר השלישי שנותן ה' בולד (נמרא נדה ל"א. א) ולעיל בפרשת חיי שרה כשראה אותה אליצור נאמר "טובת מראה מאוד", וכאן לא נאמר 'מאוד', כי כבר ילדה - חזקוני.

חזו היא: ח וְהָיָה כִּד סְגִיאוֹ
 לָהּ תִּפְּזוּ יוֹמֵיָא וְאַסְתְּכִי
 אֲבִימֶלֶךְ מִלְּבָא דְפִלְשֶׁתַי מִן
 חֲרָבָא וְחָזָא וְהָא יִצְחָק
 מִחֲיִיד עִם רִבְקָה אֶתְתָּה:
 ט וְקָרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק
 וְאָמַר בְּרִם הָא אֶתְתָּה הִיא
 וְאֶכְדִּין אֶמְרָתְךָ אֶחְתִּי הִיא
 וְאָמַר לָהּ יִצְחָק אַרִי אֶמְרִית
 דְּלִמָּא אֵימֹת עֲלָה: י וְאָמַר
 אֲבִימֶלֶךְ מַה דָּא עֲבַדְתָּ לְנָא
 בְּזַעֲרִי פֻּון שְׂכִיב דְּמִיחַד
 בְּעַמָּא עִם אֶתְתָּךְ וְאֵיחִיתָא
 עֲלָנָא חֲרָבָא: יא וּפְקִיד
 אֲבִימֶלֶךְ יָת כָּל עַמָּא לְמִימְרֵ
 דְּזַנְזִיק לְגַבְרָא חֲדִין וּבְאֶתְתָּהּ
 אֶתְקַטְלָא יִתְקַטְל: יב וְזָרַע
 יִצְחָק בְּאַרְעָא הַהִיא וְאִשְׁבַּח
 בְּשֵׁתָא הַהִיא עַל חַד מְאָה
 בְּדַשְׁעֲרוּהִי וּבְרַבָּה י:

ח וַיְהִי כִּי־אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים
 וַיִּשְׁקַף אֲבִימֶלֶךְ מִלֶּךְ פְּלִשְׁתִּים
 בְּעַד הַחֲלוֹן וַיֵּרָא וְהִנֵּה יִצְחָק
 מִצְחָק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ:
 ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר
 אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הוּא וְאֵיךְ
 אָמַרְתָּ אֶחְתִּי הוּא וַיֹּאמֶר אֵלָיו
 יִצְחָק כִּי אָמַרְתִּי פִּן־אֲמוֹת
 עָלָיָהּ: י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מַה־
 זֹאת עָשִׂיתָ לָנוּ כִּמְעַט שָׁכַב
 אֶחָד הָעָם אֶת־אִשְׁתְּךָ וְהִבֵּאתָ
 עָלֵינוּ אֲשָׁם: יא וַיֵּצֵו אֲבִימֶלֶךְ

אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנִּגַּע בְּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ
 מוֹת יוֹמָת: יב וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאַרְץ הַהוּא וַיִּמְצָא
 בַּשָּׁנָה הַהוּא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה: שְׁלִישִׁי

רש"י

(ח) כי ארכו. אמר, מעטת אין לי ללאו, מאחר שלא חנקה עד עכשיו, ולא נזהר להיות נשמר: וישקף אבימלך וגו'. שראה משמש מטמו: (י) אחד העם. המיוחד בעם, זה המלך: והבאת עלינו אשם. אס שכב, כזר כזאת אשם עלינו: (יב) בארץ ההיא. אף על פי שאינה חסונה כארץ ישראל ענמה, כארץ

שבעת הגוים (כ"ד ס"ו): בשנה ההוא. אף על פי שאינה כחונה, שהימה שנת רעבון (ס"ט): בארץ ההיא בשנה ההיא. שמהם למה, לומר שהארץ קשה והשנה קשה: מאה שערים. שאמדה כמה ראיה לעשות, ועשתה על אחת שאמדה, מאה. ורבותינו אמרו, אומד זה למעשרות היה:

תולדות אהרן

(יב) וזרע יצחק כתובות ק"ב.

שימה כפיהם

שה

עֲשִׂיתָ לָנוּ - למה הטעית אותנו לחשוב שרכקה היא אחותך, הרי בגלל זה כְּמַעַט שָׁכַב אָחִיד - הראש והמיוחד של הָעַם, והיינו המלך, אָת - עם אֲשֶׁתְּךָ, וְהַבְּאֵתָ - וכדבריך היית גורם להביא עֲלֵינוּ - על כל אנשי גרר אָשָׁם - חטא ועונש¹⁰:

אבימלך הזהיר את עמו

שמי שיגע ביצחק או באשתו יומת

(יא) וסיבב ה' אשר אבימלך לא גירש את יצחק מעירו, אלא אדרבה מצא חן בעיניו¹¹, וַיֵּצֵא - וציווה אֲבִימֶלֶךְ אֶת כָּל הָעַם, לֵאמֹר - וכה אמר להם: כל הַנִּגַּע לרעה בְּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוֹמָת - נרציאנו למיתה¹²:

יצחק מצא ביבול שדהו פי מאה מכפי ששיערוהו,

וברכו ה' בסמוך

(יב) וַיִּזְרַע - וזרע יצחק בשדהו אשר בְּאֶרֶץ הַהוּא - בארץ גרר, וַיִּמְצָא - ובשעת הקצירה מצא יצחק שהצמיח שדהו בַּשָּׁנָה הַהוּא - שהיתה שנת רעבון¹³ - מֵאָה שְׁעָרִים - מאה פעמים יותר מכפי השיעור הרגיל¹⁴, וַיִּבְרַךְהוּא - וברך אותו ה' בממון רב¹⁵:

זמן רב לאחר שהגיע יצחק לגרר

ראה אותו אבימלך מתייחד עם רבקה

(ח) וַיְהִי - וכך היה פִּי אָרְכּוֹ לֹא שֵׁם הַיָּמִים - לאחר שעברו על יצחק ימים רבים שהיה גר בגרר¹⁶: וַיִּשְׁקֶה - התכוון אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים בָּעַד - ודרך הַחֲלוֹן הִקְטִין שהיה בגובה ביתו¹⁷, וַיִּרְא - וראה אבימלך וְהִנֵּה יֹצֵאתָ מִצִּחָק אֶת - מתייחד עם רַבְּקָה ומיד הבין שהיא אֲשֶׁתּוֹ ולא אחותו:

אבימלך שואל מדוע אמר שרכקה אחותו

ויצחק עונה שפחד שיהרגוהו

(ט) וַיִּקְרָא - מיד קרא אֲבִימֶלֶךְ לַיֹּצֵאתָ שִׁיבֹא אלי, וַיֹּאמֶר - וכשבא אליו אמר לו: עד עתה חשבתו שרכקה היא אחותך, אָף - אבל הִנֵּה התגלה לי מהתנהגותך עמה אשר אֲשֶׁתְּךָ הוּא¹⁸, וַאִיךָ אָמַרְתָּ לי דבר שקר אשר אָחִיתִי הוּא, וַיֹּאמֶר אֵלָיו - ענה לו יצחק: הטעם ששיניתי מן האמת פִּי אָמַרְתִּי בלבי מִן - שמא אָמוֹת עָלִיָּה - בסיכתה¹⁹:

אבימלך אומר ליצחק שכמעט גרם לו

להיכשל באשת איש ולהיענש על כך

(י) וַיֹּאמֶר - אמר אֲבִימֶלֶךְ ליצחק: מַה זֹאת

הערות וצינונים

"אך" היא אשתך, וכל אכין מיעוטין (יחשלמי כרכות סף פ"ט) - פרדס יוסף, וכו כתב בהעמ"ד. לח. שכ"ט. לט. אמר "עלינו" כי כשילקה גדול הדור יזקו בכך גם החוסים בצילו - ספרנו. ולא קיבל אבימלך את דברי יצחק, כי אמר - וכי מכיון שְׁהוּא בספק סנה, יגרום להם אשם - העמ"ד. מ. ס"ד. מא. מלבי"ם. היינו מיתה כדי אדם, ובארה"ח הק' ביאר "מות" בידי שמים כיון שהיא אשת איש, ו"יומת" בידי אדם שאבימלך יהרגוהו. והיה צריך להזהירם על כך, כדי שלא יהרגוהו על דבר אשתו - שכ"ט, וד"ק, שעי"א. מב. ונאמר ב' פעמים "ההיא" לומר שהארץ שזרע בה היתה קשה יותר משאר הארצות שסביבותיה, ואותה השנה היתה שנה קשה של רעב, יותר משאר שנות רעבין - מ"ג. גרר שהיא מארץ פלשתים היתה כארץ ישראל שהרי אסר הקדוש ברוך הוא ליצחק לצאת משם לחוץ לארץ (ראה רש"י פסוק ב), מ"מ לא היתה כעיקר ארץ ישראל עצמה שהיא ארץ שבעת העממים, ועם כל זאת נתברך שם יצחק אבינו מאוד כי ברכו ה' - רש"י עפ"י גו"א. טוד לעיל פסוק א. מג. אף שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, שיער יצחק בתחילה כמה תוציא השדה, כיון ששנת בצורת היתה ורצה להקדים לתת מעשרותיו לעניים - תוה"ש, ס"ד. מד. שמכר תבואתו בדמים יקרים, והכה לכך בזכות המעשר המביא עשירות לאדם - ספרנו. וכך התקימה הברכה שבידנו ה' "ואכרסך" - במזנות.

לג. ואמר לעצמו, כיון שעד עתה לא אנטוה אנשי העיר, איני צריך עוד להיזמר מהם כל כך מלהתייחד עם אשתי. אך אבימלך הרחיק בלבו, שאם היא אחותו מדוע אינו נושא אשה במשך זמן ארוך כל כך, בודאי יש דברים בגו, על כן חקר את הענין - כלי יקר. לד. חצוצ צ' שמואל ב', ו' ט"ו. לה. ומשם הסתכל אל תוך ביתו של יצחק לראות אם חי עמה כדרך איש ואשתו, ואף שהיו שני רעבין, אך בכיתו של יצחק היה שובע, וגם כאשר אין ישראל אחר שיצטרע עליו, מותר - מושב זקנים, סוד. והודיענו הכתוב בכך שהשגיה עליו ה' כאופן מיוחד, שאף שארכו לו שם הימים, לא נגע בה אבימלך כמו שהיה אצל אברהם, אלא רק השקיף בעד החלון - מלבי"ם. לו. "הנה" מורה על דבר חידוש, שהתחדש לו עתה שהיא אשתו. לו. בת"א חרגם "אך" - 'ברם' והיינו 'אבל'. ולכאורה היכת 'אך' מיותר. וכתב בספר ייעש אברהם' שכפרשת וירא (כ. ב) כשאמר אברהם אחותי היא, והתנצל (שם י"א ו"ב) כי אמרתי רק אין יראת וגו' וגם אמנה אחותי בת אבי הוא. תשובת אברהם היתה שלא אמר שקר, שלא אמר שאינה אשתו, אלא אמר "אחותי היא", ובאמת יכולה להיות אשתי ואחותי, כי אחותי בת אבי היא ולא בת אמי, ובת אב מותרת לבן נח, אבל כאן היתה רבקה אשתו בלבד ללא קרובה אחרת שראוי לומר כגינה "אחותי הוא", ובא אבימלך כטענה אין אמרת "אחותי היא", אביך היה לו תירוצך, אבל אתה

יג וידבא גברא ואזל אזיל
 (נ"י סג"י) ורבי עד די רבא
 לחדא: יד והוה לה גייתו ענא
 וגייתו תורין ופלחנא (נ"י
 ועבודה) סגיא וקניאו בה
 פלשתאי: טו וכל בירין די
 חפרו עבדי אבותי ביומי
 אברהם אבותי טמונון
 פלשתאי ומלונון עפרא:
 טז ואמר אבימלך ליצחק
 אזל מעמנא ארי תקפתא
 מננא לחדא: יז ואזל מתמן
 יצחק ושרא בנחלא דגרר
 ויתב תמן: יח ותב יצחק
 וחפר ית בירי דמנא די חפרו
 ביומי אברהם אבותי
 וטמונון פלשתאי בתר דמית
 אברהם וקרא להן שמהן
 בשמהן די תוה קרי להן
 אבותי:

יג ויגדל האיש וילך הלוך וגדל
 עד כִּי־גדל מאד: יד ויהי־לו
 מקנה־צאן ומקנה בקר ועבדה
 רבה ויקנאו אתו פלשתים:
 טו וכל־הבארת אשר חפרו
 עבדי אביו בימי אברהם אביו
 סתמום פלשתים וימלאום
 עפר: טז ויאמר אבימלך אל־
 יצחק לך מעמנו כִּי־עצמת
 ממנו מאד: יז וילך משם יצחק
 ויחן בנחל־גרר וישב שם:
 יח וישב יצחק ויחפר | את־

בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו
 ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא
 להן שמות כשמת אשר־קרא להן אביו:

רש"י

תקלה הם לנו מפני הגייסות הנאות עלינו.
 טמונון פלשתאי, לשון סמימה, ונלשון המלמוד
 מטמטס את הלב: (יז) בנחל גרר. רמוק מן
 העיר: (יח) וישב ויחפר. את הנאות אשר
 חפרו בימי אברהם אביו, ופלשתים סתמום קודם
 שנסע יצחק מגרר, חזר וחספן:

(יג) כי גדל מאד. שהיו אומרים וכל פרדוסיו
 של יצחק, ולא כספו וזהו של אבימלך (נ"י סג"י)
 ו: (יד) ועבדה רבה. פעולה רבה, נלשון
 לע"ז אוצרוני"א (ארצ"ט גשעפט גוועערט),
 עבודה משמע עבודה אמת, עבודה משמע פעולה
 רבה: (טו) סתמום פלשתים. מפני שאמרו

שימה בפיהם

שז

עשירותו של יצחק גדלה מיום ליום

עד שנדלה מעשירות אבימלך

(יג) וַיִּגְדַּל הָאִישׁ - ונעשה יצחק גדול בעושר ובנכסים¹⁰¹, וַיִּלְךָ הָלֶוֶה וַיִּגְדַּל - והמשיך לגדול יותר ויותר עד פי גדל סאד - שהיה חשוב בעיני האנשים וגדול אצלם יותר מאבימלך המלך¹⁰²:

אבימלך אומר ליצחק שילך ממקומו

כי גדלה עשירותו משלהם

(טז) וַיֹּאמֶר - לאחר שקינאו הפלישתים ביצחק¹⁰³ אמר אבימלך אל יצחק: לָךְ סַעֲפָנוּ, פִּי עֲצַמֹת - שהרי התחזקת בעושר יותר מִמֶּנּוּ - מאתנו עד קִאֵד¹⁰⁴:

ליצחק יש סקנה ושרדות ומקנאים בו הפלישתים

(יד) וַיְהִי - ועתה בארץ גרר היה לו - ליצחק סְקָנָה צֹאן - בהמה דקה וסְקָנָה בָּקָר - בהמה גסה¹⁰⁵ וַעֲבָדָה - וכן שדות וכרמים רבים אשר היתה נעשית בהם עבודה רַבָּה¹⁰⁶, וזהו מלבד הכסף והזהב הרב שירש מאביו, וַיִּקְנֵאוּ - וקינאו אתו - בו הפְּלִשְׁתִּים וגרשוהו מגרר¹⁰⁷:

יצחק מתרחק מגרר ומתיישב סמוך לנחל גרר

(יז) וַיֵּלֶךְ - והתרחק מִשָּׁם - מארץ גרר ויצחק כדי שלא להכנס במחלוקת¹⁰⁸, וַיִּחַן - והחנה את מקנהו ועסקיו בַּנְּחָל - בסמוך לנחל של גִּרָר, וַיֵּשֶׁב - וגם הוא עצמו התיישב שָׁם¹⁰⁹:

יצחק חופר שוב את הבארות שחפרו עבדי אביו

וסתמום הפלישתים

(יח) וַיֵּשֶׁב - כשהיה יושב בגרר חזר ויצחק וַיִּחְפֹּר - וחפר את בְּאֵרֵת הַפְּרִים¹¹⁰ אֲשֶׁר חָפְרוּ העבדים של אביו בַּיָּמִי אֲבִרְהָם אָבִיו וַיִּסְתְּמוּם - ואשר סתמו אותם הפְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת - מיתת אֲבִרְהָם, וַיִּקְרָא - וקרא יצחק לָהֶן - לבארות שחפר מחדש שְׁמוֹת פְּשֻׁמֹת - כפי השמות אֲשֶׁר קָרָא לָהֶן אָבִיו¹¹¹:

הבארות שחפרו עבדי אברהם נסתמות

על ידי הפלישתים

(טו) וְכָל שלש הבְּאֵרֹת¹¹² אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו - העבדים של אברהם בַּיָּמִי אֲבִרְהָם אָבִיו מִתְּמוּם - סתמו אותן פְּלִשְׁתִּים באבנים לאחר מותו¹¹³, וַיִּסְלְּאוּם - ועכשיו לאחר שהתקנאו ביצחק מילאו את הבארות הללו עם עֹפֶר כדי שלא ישאר מהם זכר¹¹⁴:

הערות וציטוטים

בעולם, (וראה בהוספות וביאורים בפסוק י"ח דברי הכוה"ק). והפלישתים רצו לבטל זאת, וסתמו את הבארות בטענה שהם מביאים תקלה מפני הגייסות [חיילים] הבאים עלינו, ויש להם מים כדי סיפוקם - אהבת יחונתו, ט"ד, ח"ל. גב. אוה"ח הקו. המשכו של פסוק זה בפסוק י"ח. גב. הנוכח בפסוק י"ד. גב. ותוכל בעושרך להתקומם עלינו - ופירושו. וביאר אוה"ח הקו' שאמר לו שבין הוא למלך, שאין גדולתו ניכרת בגין עשירותו של יצחק. ויש מפרשים "ממנו" - משלנו, ראה בשע"א עוד בענין זה. גב. אבל לא התכוון ללכת משם לגמרי, כיוון שאמר לו ה' "גור בארץ הזאת" - אוה"ח הקו, לק"ט, שכ"ט. גב. העמיד. ועל פי דברי הרמב"ן להלן פסוק כ', וראה עוד בהוספות וביאורים. המשך פסוק זה הוא בפסוק י"ט, אלא שרצתה התורה להסמיך כל חפירות יצחק זה לזה. גב. שהיה אז שלום, ושקט העולם ממלחמות ולא היה פחד מפני הגייסות, ופסוק זה הוא המשכו של פסוק ט"ו. גב. ואברהם קרא את שמם בשם ה', לפי שהיתה מדתו להשתדל בכל כוחו להשיב רבים מעוון וללמד דעת את ה' - הכוה"ק. וראה בהוספות וביאורים כיצד תיקן בכך אברהם את העולם. ומכאן למדנו שאל ישנה אדם מדרך אבותיו, ראה עוד בהוספות וביאורים דברי כזה רבינו בחיי, ועל ידי כך זכה יצחק ששמו לא השתנה כשמות שאר האבות - מחדש הגדול.

מה. שכ"ט. מו. עד שהיו הכריות מגוימים בהפלגת הצלחתו, והיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק (שאף שאינם מלידים. אך זבלם שהו) ולא כספו וזוהבו של אבימלך מלכם - ד"ד. וכל זה היה בכלל ברכת ה', ומעשה אבות סימן לבנים שיזכו גם צאצאיו לכך, אף בזמן שיגורו בצל מלכי אומות העולם והיו משועבדים להם - העמיד. מו. והיו לו דברים אלו ממה שהתגדל בארץ פלישתים - רמב"ן. והפירד את הבהמות הגסות מהדקות, כדי להפריש מעשר מכל מק על מינו. וכבשים ועזים שהם מן הדקות, מתעשרים זה על זה ועל כן כללם כמקנה צאן - העמיד. וגם הדקות וגם הגסות נקראים "מקנה" על שם שהם קנין האדם - רד"ק. מת. סתם עבודה' היא עבודת קרקע - רשב"ם. ולכאורה זאת כוונת רש"י - שע"א. וכתב המלבי"ם שהוא למעלה מדרך הטבע שיהיו לו גם מקנה וגם שדות, וראה הוספות וביאורים. מט. כמבואר בפסוקים ט"ו-ט"ז. והתקנאו בו כיוון שכשדוניהם היה להיפך, שזרעו הרבה בהם והוציאו מעט - ופירושו. ג. "בארות" לשון רבים, הרי שנים, "וכל" מרבה עוד באר, הרי שלשה - ופירושו, ט"ד. גב. ראה פסוק י"ח, אבל בחיי אברהם יראו ממנו - ותוסה"ש כ"ו, י"ח. ודע שענין הבארות שחפר אברהם (ראה לעיל כ"א, כ"ה) היה יקר המציאות בימים ההם, ועשה אש"ל ליד הבארות וקרא בשם ה', והיו אנשי הארץ משוחזים ביניהם שיש אלוקים בארץ, ובכך נקְרָה אמונה

יט וַיִּחַפְרוּ עַבְדֵי יִצְחָק בְּנַחֲלָא
 וַאֲשַׁכְּחוּ תַמְזָן בִּירָא דְמִיזָן
 נְבִיעִין: כ וַנְּצוּ רַעוּתָא דְגָרָר
 עִם רַעוּתָא דְיִצְחָק לְמִימְרֵי דִי
 לָנָא מִיָּא וְקָרָא שְׁמָא דְבִירָא
 עֶסְקָא אַרְי אֲתַעְשִׂיקוּ עִמָּה:
 כא וַחֲפְרוּ בִירָא אַחְרֵי וַנְּצוּ
 אָף עֲלָה וְקָרָא שְׁמָה שְׁטָנָא:
 כב וְאֶסְתַּלַּק מִתַּמְזָן וַחֲפַר
 בִּירָא אַחְרֵי וְלֹא נָצוּ עֲלָה
 וְקָרָא שְׁמָה רַחֲבוֹת וַאֲמַר
 אַרְי קָעַן אֶסְתִּי יְיָ לָנָא וְנִיפּוּשׁ
 בְּאַרְעָא: כג וְאֶסְתַּלַּק מִתַּמְזָן
 לְבֵאֵר שֶׁבַע: כד וַאֲתַגְלִי לָהּ
 יְיָ בְּלִילִיא הָהוּא וַאֲמַר אָנָּה
 אֱלֹהֵהּ דְאַבְרָהָם אָבוּךָ לֹא
 תִדְחַל אַרְי בְּסַעֲדָךָ מִימְרֵי
 וְאַבְרָכְךָ וְאַסְגִּי לָת בְּנִיךָ
 בְּדִיל אַבְרָהָם עַבְדִּי: כה וּבָנָא
 תַמְזָן מִדְּבַחָא וְצִלִי בְּשִׁמְא דִּי
 וּפְרַס תַמְזָן מִשְׁכַּנָּה וְכָרוּ תַמְזָן
 עַבְדֵי יִצְחָק בִּירָא:

יט וַיִּחַפְרוּ עַבְדֵי יִצְחָק בְּנַחֲלָא
 וַיִּמְצְאוּ שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים:
 כ וַיְרִיבוּ רַעֲי גָרָר עִם רַעֲי יִצְחָק
 לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־
 הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ:
 כא וַיִּחַפְרוּ בְּאֵר אַחֲרַת וַיְרִיבוּ
 גַם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שְׁטִנָּה:
 כב וַיַּעַתֵּק מִשֵּׁם וַיִּחַפֵּר בְּאֵר
 אַחֲרַת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא
 שְׁמָהּ רַחֲבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי־עָתָה
 הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאַרְצָא:
 רביעי כג וַיַּעַל מִשֵּׁם בְּאֵר שֶׁבַע:

כד וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּלִילָהּ הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי
 אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אֵל־תִּירָא כִּי־אַתָּה אֲנֹכִי
 וּבְרַכְתִּיךָ וְהִרְבִּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בְּעֵבוֹר אַבְרָהָם
 עַבְדִּי: כה וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה
 וַיִּט־שֵׁם אֱהֱלוֹ וַיִּכְרוּ־שָׁם עַבְדֵי יִצְחָק בְּאֵר:

רש"י

(כ) עשק. ערעור: כי התעשקו עמו. נחשקו עמו עליה צמריצה וערעור: (כא) שטננה.
 נשמוניט (מלה נושנת. הינדערונג שטערונג): (כב) ופרינו בארץ כמרגומו ומפוש בארעא:

תולדות אהרן

[יס] וַיִּחַפְרוּ בְּרוֹת נו: מים חיים שם [כ] וַיְרִיבוּ רַעֲי סְנַהֲרִין קִיא.

שימה בפיהם

שט

לֹא רָבוּ עֲלֶיהָ רוּעֵי גֵרִים, וַיִּקְרָא - וקרא יצחק
 שְׁמָה - את הבאר בשם רְחוּבוֹת, וַיֹּאמֶר - ואמר
 יצחק: קראתי לבאר בשם זה, כִּי עָתָה - עכשיו
 הִרְחִיב ה' לְגִנוֹ וּפְרִיגוֹ - ונפרה ונרבה בְּאֲרָזֵינוּ:

יצחק סתרחק עוד מאנשי גרר ועלה לעיר באר שבע
 (כג) אף שכבר התרחק מאנשי גרר, עדיין פתח
 מהם^{סג}, וַיַּעַל - ולכן עלה יצחק מִשָּׁם - מארץ
 פלשתים אל העיר בְּאֵר שֶׁבַע:

ה' אומר ליצחק שישמרהו מאבימלך וכן האומות
 וירבה נכסיו וצאצאיו

(כד) וַיֵּרָא - והתגלה אֵלָיו ה' בְּלַיְלָה הַהוּא -
 של היום אשר בו הגיע אל באר שבע^{סז} וַיֹּאמֶר -
 ואמר לו: אֲנֹכִי - אני הוא אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ אֲבִיךָ,
 אֵל תֵּירָא מאבימלך, כִּי אָתָּךְ אֲנֹכִי - אני שומר
 עליך בכל עת מן האומות^{סח}, וַיִּבְרָכְתִּיךָ - ואני
 אברך אותך בעושר ובגכסים וְהִרְחִיבְתִּי - ואני
 ארבה אֶת יָרְעֶךָ בְּעֵבֹר - בזכות אֲבֹתֶיךָ אביך
 שהיה עֲבָדִי^{סח}:

יצחק בונה מזבח בבאר שבע ונוסח שם אהלו,
 עבדיו חופרים באר

(כה) וַיִּבֶן שָׁם - בבאר שבע בנה יצחק מִזְבֵּחַ
 והקריב עליו קרבנות להודות לה', וַיִּקְרָא -
 והתפלל בְּשֵׁם ה' ^{סח}, ואחר שנגלה אליו ה' וַיֵּם -
 ופרש שָׁם את יריעות אָהֳלוֹ, וַיִּכְרוּ - והתחילו
 לחפור שָׁם עֲבָדֵי יִצְחָק בְּאֵר ועדיין לא סיימו
 החפירה^{סח}:

עבדי יצחק חופרים ליד נחל גרר
 ומצאים באר מים חיים

(יט) וַיִּחְפְּרוּ - ולאחר שהלך יצחק אל נחל גרר
 חפרו עֲבָדֵי יִצְחָק בְּנַחַל - בסמוך לנחל^{סז}, וַיִּמְצְאוּ
 שָׁם - במקום החפירה בְּאֵר שְׁנוּבְעִים בה מַיִם
 חַיִּים^{סז}:

רועי גרר רבים עם רועי יצחק על ענין הבאר
 וקורא לה יצחק עשק

(כ) וַיְרִיבוּ - ורבו רֵעֵי הַצֹּאן של העיר נָרַד עִם
 רֵעֵי הַצֹּאן של יִצְחָק, וַיֹּאמֶר - וכך טענו: לָנוּ
 הַמַּיִם הַנוּבְעִים בבאר, כי הם באים מהנחל הסמוך
 של עירונו^{סז}, וַיִּקְרָא - כשראה כן יצחק קרא את
 שֵׁם הַבְּאֵר עֵשֶׂק - עסק^{סז}, כִּי הִתְעַשְׁקוּ - התעסקו
 עִמּוֹ הַרוּעִים לדרוש את הבאר לעצמם. והתרחק
 יצחק מן הבאר^{סז}:

רועי גרר רבים גם על הבאר האחרת שחפרו
 עבדי יצחק, ויצחק קורא לה ששנה

(כא) וַיִּחְפְּרוּ - וחפרו עבדי יצחק בְּאֵר אַחֶרֶת^{סז},
 וַיְרִיבוּ - ורבו רועי גרר גַּם עֲלֶיהָ ללא שום סיבה,
 וַיִּקְרָא - וקרא יצחק שְׁמָה - את הבאר בשם
 שְׁשָׁנָה^{סז}:

יצחק חופר באר אחרת וקורא את שמה רחובות

(כב) וַיַּעֲתַק - הסתלק יצחק גם מִשָּׁם והתרחק
 מהעיר גרר^{סז}, וַיִּחְפְּרֻ - וחפר יצחק עם עבדיו בְּאֵר
 אַחֶרֶת, וַיִּמְכִּינן שהוא בעצמו חפר את הבאר שוב

הערות וצייונים

שלו. ויצחק בעצמו שם ירו בתחילת החפירה, כנהוג
 בדברים חשובים שהגדולים שולחים ידיהם תחילה כמלאכה.
 ובזכות כך לא רבו עליה, והיה הדבר בהשגחת ה' - העמיד.
 סח. שהרחבת מקום הישוב גרמת פריה ורביה, יותר
 מאשר כשיושבים צפופים במקום אחד - העמיד.
 סט. ראה הוספות וביאורים. ע. ראה הוספות וביאורים.
 עא. בד"א. יש אומרים שהיה ליל פסח - למכסה עתיק.
 עב. שהתחילו לקנא כך - שבי"ט. לאחר שהשפיל אבימלך
 את יצחק וגרשו, חש יצחק כי ה' עזבו - אוהי"ח חק.
 והבטיחו ה' שאין לו לירא מהם וברכו, ונתן ה' בלב
 אבימלך שיכוא לפניו ככבוד גדול, יותר מאשר עשה לאביו,
 שהביא עמו רבים מחבריו - רחב"ן. עג. ראה הוספות
 וביאורים הטעם שכינהו 'עבדי'. עד. ד"א. והזכיר
 בתפילתו שלוש עשרה מידות של רחמים - צדור המור לעיל
 י"ב. ח'. עה. כי החפירה עמוקה יותר מן הכרייה -
 הכוה"ק. עי"ש עוד. וראה הוספות וביאורים.

נט. תרגם יונתן 'בספר נחלה' והיינו סמוך לנחל, ואונקלוס
 תרגם 'בנחלה', ראה כיאור הענין כהוספות וביאורים.
 ס. ראה הוספות וביאורים מהיכן נבעו המים וראה עוד שם
 את דברי הרמב"ן. שג' בארות אלו מרמות על ג' בתי
 מקדשות. סא. הנמשך מגרר, ראה הוספות וביאורים.
 סב. "עסק" הושאל לענין ערעור ומריבה, כי המערער
 מטריד את מי שמערער עליו, עד שצריך לטרוח הרכה לכרד
 זכויותיו - בא"י. סג. ג"א. כי לא רצו רויעו להחזיק
 בבאר בחוקה, ועל כן חפרו באר אחרת כדי להימנע
 ממריבה - חלב"ם. ופסוק זה הוא המשכו של פסוק י"ז.
 סד. זו החפירה החמישית. סה. ענינה התנגדות בכדי
 להפריע, כי לא היתה לאנשי גרר שום סיבה לדיב עליה
 עתה, אם לא כדי להפריעו בעבודת ה'. סז. דמאן רביש
 ליה בהאי מתא ליליל למתא אחריתא, ואם לא עושה כן
 צועק ואינו נענה, וכל שכן במילי דשמיא - מדרש הגדול.
 סז. העמיד. ואת הבאר השישית שנחפרה, ג' של אביו וג'

כו ואבימלך אזל לותה
מגדר וסיעת מרחמוהי
ופיכל רב חילה: כו ואמר
להון יצחק מה דין אתיתון
לותי ואתון סנייתון יתי
ושלחתיני מלותכון:
כה ואמרו מחזא חזינא ארי
הוה מימרא דין בסעדה
ואמרנא תתקים בען מוקתא
דתוה בין אבהתנא ביננא
ובינך ונגזר קים עמך:
כט אם תעבד עמנא בישא
במא די לא אנזיקנך וכמא
די עבדנא עמך לחוד טב
ונשלחנך בשלם את בען
בריכא דין: ל ועבד להון
משתיא ואכלו ושתיאו:
לא ואקדימו בצפרא וקיימו
גבר לאחיהי ושלחנן יצחק
ואזלו מלותה בשלם:

כו ואבימלך הלך אליו מגדר
ואחזת מרעהו ופיכל שר-
צבאו: כו ויאמר אלהם יצחק
מדוע באתם אלי ואתם
שנאתם אתי ותשלחוני
מאתכם: כה ויאמרו ראו ראינו
כי-היה יהוה עמך ונאמר תהי
נא אלה בינותינו בינינו ובינך
ונכרתה ברית עמך: כט אם-
תעשה עמנו רעה כאשר לא
נגענוך וכאשר עשינו עמך רק
טוב ונשלחך בשלום אתה

עתה ברוך יהוה: חמישי ל ויעש להם משתה
ויאכלו וישתו: לא וישכימו בבקר וישבעו איש
לאחיו וישלחם יצחק וילכו מאתו בשלום:

רשי

על פי שאינה טיבה סמוכה, יש דוגממה
במקרא עזרת מלך (ההלס ס. יג) ושכורם ולא
מין (שעיה נא, לא): אחזת. לשון קנינה ואגודה,
שנאחזין יחד: (כט) ראו ראינו. ראו צאבין
ראינו כך: תהי נא אלה בינותינו וגו'.
האלה אשר צינמינו מימי אביך, תהי גם עמה
צימינו וצינך: (כט) לא נגענוך. כשארנו לך
לך מעמנו: אתה. גם אמה (ס"א עמה) עשה
לנו כמו כן:

(כו) ואחזת מרעהו. כמרגומו וסיעת
מרחמוהי, סיעת מאוהביו. ויש פומרין מרעהו
מי מיסוד המיצה (כ"ר ס"ג, ט) כמו שלשים
מרעים (שופטים יד, יא) דשמסון, כדי שמהיה
מיצת ואחזת דבוקה, אבל אין דרך ארץ לדבר
על המלכות כן, סיעת אוהביו, שאם כן כל
סיעת אוהביו הולך עמו, ולא היה לו אלא
סיעה אחת של אוהבים, לכן יש לפומרו כלשון
הראשון. ואל תממה על מי"ו של אחוז, ואף

שימה בפיהם

שיא

אם ירע עינים יצחק תופר הברית, גם הם לא הרעו לו ולא שילחוהו משנאה

(כט) [ב] וְאִם תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה אִי הַבְּרִית שְׂבִינֵינוּ תּוֹפֵר, אֲבָל בְּרוּר לִי שְׂבוּדָאֵי לֹא תַעֲשֶׂה כִּךְ בְּאַשְׁרֵי - כְּמוֹ שְׂגָם אֲנוּ לֹא נִנְעָנוּךְ - נִגְעָנוּ בְּךָ לְרַעָה אִף כְּשֶׁאֲמַרְנוּ לְךָ לִלְכֹת מֵעִמָּנוּ כִּי אֵינֵנו שׁוֹנְאִים אוֹתְךָ, וְלֹא רַק זֹאת אֲלֵא בְּאַשְׁרֵי הֵיית עִמָּנוּ עֲשִׂינוּ עִמָּךְ רַק מִזֶּבֶב¹⁹; [ג] וְגַם לֹא שִׁלַּחְנוּ אוֹתְךָ מִשׁוּם שְׂנֵאוֹ אֲלֵא וְנִשְׁלַחְךָ - שִׁלַּחְנוּ אוֹתְךָ מֵאֲתָנוּ בְּשָׁלוֹם; וְעַל כֵּן אֲתָה יִצְחָק עָשָׂה עִמָּנוּ עֲתָה גַם כֵּן כִּךְ שֶׁהָרִי אֲתָה בְּרוּךְ ה' וְיֵשׁ לְךָ כַח לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ טוֹב:

יצחק מכין סעודה לאבימלך וחבריו והם אוכלים ושותים

(ל) וַיַּעַשׂ - וַעֲשֶׂה יִצְחָק לָהֶם מִשְׁתָּה - סְעוּדָה, וַיֹּאכְלוּ - וְאָכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ - וְשָׁתוּ²⁰:

האנשים משכיסים בבוקר, אבימלך ויצחק נשבעים זה לזה, יצחק משלחם לשלום

(לא) וַיִּשְׁפִּימוּ - וְהִקְדִּימוּ לְקוֹם בְּבֹקֵר, וַיִּשְׁבְּעוּ - וְנִשְׁבְּעוּ אִישׁ לְאָחִיו - אֶחָד לַשֵּׁנִי²¹, וַיִּשְׁלַחְהֶם - וְשִׁלַּח אוֹתָם יִצְחָק²² וַיֵּלְכוּ - וְהִלְכוּ מֵאֲתָה כְּשִׁיחַק בִּירְכֶם וְאָמַר לָהֶם לִכּוּ בְּשָׁלוֹם²³:

אבימלך הולך אל יצחק

עם קבוצה מידידיו ופיכול שר צבאו

(כו) וְאֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים הֵלֵךְ אֵלָיו - אֵל יִצְחָק מִן הָעִיר גֶּרָר²⁴, וְאֲחֻזָּת - וְקַבּוּצָה אַחַת מֵרַעְיָהוּ - מִחֲבָרָיו וַיִּדְרִיּוּ²⁵ וַפִּיכֹל שֶׁר צָבָאוֹ - שֶׁר הַצָּבָא שְׁלוֹ²⁶:

יצחק שואל אותם מדוע באו אליו והרי שנאוהו וגרשוהו מאתם

(כז) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם - שְׂאֵל אוֹתָם יִצְחָק: [א] מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלָי לִבְאֵר שָׁבַע; [ב] וְהָרִי אֲתָם שְׂנֵאתֶם אֹתֵינוּ; [ג] וְהִשְׁלַחְנוּנִי - וְשִׁלַּחְתֶּם אוֹתִי מֵאֲתַכֶּם - מִגֶּרֶר שֶׁהֵייתִי יוֹשֵׁב שָׁם²⁷, וְמָה עֲכָשִׂיו:

אבימלך וחבריו עונים שרצונם לחדש את הברית שהייתה להם עם אברהם

(כח) וַיֹּאמְרוּ - עָנוּ לוֹ תְּשׁוּבָה: [א] בָּאנוּ אֵלֶיךָ כִּי רָאוּ - רָאִינוּ כְּאֲבִיךָ, וְכַעַת רָאִינוּ גַם בְּךָ כִּי - אֲשֶׁר בְּהַשְׁגַּחַה פְּרִטִית הָיָה ה' עִמָּךְ וְעַם אֲבִיךָ²⁸, וְנֹאמְרוּ - וְעַל כֵּן אֲמַרְנוּ תָּהִי נָא - שֶׁתְּהִיָּה עִכְשָׁיו אֲלֵיךָ - שְׁבוּעָה שִׁישׁ בַּהּ קְלָלָה אֲשֶׁר הִיתָה כְּבוֹר בְּיַגְוֹתֵינוּ - בִּינֵי וּבֵין אֲבִיךָ אֲבָרָהֶם אֲשֶׁר עֲכָשִׂיו תְּהִיָּה גַם בְּיַגְוֹתֵינוּ וַיִּבְיָנָה [יצחק]²⁹, וְנִקְרְתָה - וְנִכְרַת בְּרִית - הַבְּטַחָה גַם עִמָּךְ בְּנִפְרֹד:

הערות וצינונים

בגרונז, אלא שעדיין אתה שואל שטר, כך אמר לו אבימלך ליצחק חסד גדול עשינו ממה ששלחונך בשלום כי דרכנו להזיק כל הבא עלינו ונשלחך בשלום. וזהו מה שאמרו, "עשינו עמך רק טוב", מלמד שכל מי שניצל מהם, דומה בעיניהם כאילו עשו עמו רוב טובה - דע"ז. ומה שנאמר "רק" מיעוט הוא, שלא היתה טובתו שלמה, שהיו אמרו לו "לך מעמנו" - לק"ט. פד. כל סעודה נקראת על שם המשתה - חצו"צ שחזאל ב' ג' כ' ונאמר בישעיה (כ"ה, ו) שכן נקראת סעודת שמחה. וכך היא דרך הצדיקים, שעל ידי הסעודה יתפייסו בקלות ותתחזק אהבתם - ד"ק, העמ"ד. וכנראה שהלכו לישון לאחר מכן, כמו שנאמר בפסוק הבא "וישכימו בבוקר". פה. ולא נקרא אבימלך "אחיו" משום קרובה ליצחק או על שם שהוא אחיו למצוה, אלא משום אחנת ברית שלום שעשו ביניהם - שכ"ט. פנ. שילוח על מנת שלא לחזור - שכ"ט. ראה הוספות וביאורים מה נתן להם יצחק בשלחו אותם. ויש מפרשים "וישלחם" שליווה אותם. פז. אף שאמרו חז"ל (גמרא ברכות ס"ד, א) הגפטר מחבירו לא יאמר לו 'לך בשלום' אלא 'לך לשלום' עיי"ש הטעם, אך כיון שהם אמרו כן ליצחק (ראה פסוק כ"ט) ענה להם אף הוא כאילוילחם באותו לשון - שכ"ט.

עז. ראה בהוספות וביאורים מדוע כתבה התורה שכא מגרד, אף שפשוט הוא. עז. ראה הוספות וביאורים בביאור המ"ם של "מרעהו" באם היא מ"ם השימוש או מיסוד התיבה. עת. שאחר שקרא בשם ה', וכרו עבדי יצחק באר ללא יצחק ולא רבו עליה, וכן אבימלך כבר הלך אליו לכרות ברית ולא הזיקהו עוד, מיד נתן ה' בלב אבימלך לכבד את יצחק - רמב"ן, ספורנו. עט. בעבור הצלתו, ולרוב המקנה אשר לי. פ. כאשר אמרתם לי "לך מעמנו". פא. שראינו שכאשר עובת אותנו לא הצליחה הארץ, והתייבשו הבארות. פב. כן אבימלך וחבריו ובין יצחק, שמי שיעבור על השבועה יהא מקולל. וזה לשיטת רש"י שהוא אותו אבימלך שהיה בימי אביו, אך לת"א שאינו אותו אבימלך, "בינותינו" פירושו כין אבותינו. פג. שהרי נפשם מתאוה לעשות רע, ואם לא נגעו בו לרעה זאת היא מעלה גדולה אצל אבימלך ואגשי עירו, משל לארי שהיה לו עצם בגרונז, אמר כל מי שיבא ויטלנו יעשרנו המלך עושר גדול, בא עוף אחד ששמו 'אגרו' שצוארו ארוך, אמר אני אטלנו' הכניס העוף ראשו בגרון הארי והוציא העצם, לאחר שהוציאו שאל שכרו, אמר לו הארי לא דייך ששלחתוך בשלום ולא אכלתיך כשהכנסת ראשך

לכ ויהי | ביום ההוא ויבאו עבדי
 יצחק ויגדו לו על-אדות הבאר
 אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו
 מים: ג ויקרא אתה שבעה על-
 כן שם-העיר באר שבע עד היום
 הזה: ד ויהי עשו בן-ארבעים
 שנה ויקח אשה את-יהודית בת-
 בארי החתי ואת-בשמת בת-אילן
 החתי: לה ותהיין מרת רוח ליצחק
 ולרבקה: ה כז א ויהי כירזקן
 יצחק ותכהין עיניו מראת ויקרא
 את-עשו | בנו הגדל ויאמר אליו בני ויאמר אליו
 הנני: ב ויאמר הנה-נא זקנתי לא ידעתי יום מותי:

לכ ויהוה ביומא ההוא ואתו
 עבדי יצחק וחיאו לה על
 עיסק בירא די חפרו ואמרו
 לה אשכחנא מים: ג וקרא
 יתה שבעה על כן שמא
 דקרתא בארא לשבע (נ"י
 באר שבע) עד יומא הדין:
 ד ויהוה עשו בר ארבעין
 שנין ונסיב אתתא ית יהודית
 בת בארי חתאה וית בשמת
 בת אילון חתאה: לה ותואה
 מסרבין ומרגזין על מימר
 יצחק ורבקה: א ותוה בד
 סיב יצחק וכהיא עינוהי
 מלמחזי וקרא ית עשו ברה
 רבה ואמר לה ברי ואמר לה
 הא אגא: ב ואמר הא כען
 סיבית לית אגא ידע יומא
 דאימות:

רש"י

של אלו, (שהיו מעשנות ומקטירות לעבודת אלילים).
 דבר אחר, כשנעקד על גבי המזבח, והיה אצו רוצה
 לשטוף, באופה שעה נפתחו השמים, וראו מלאכי
 השרת והיו זוכים, וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו,
 לפיכך ראו עיניו. דבר אחר, כדי שיטול יעקב את
 הנרכוס: (ב) לא ידעתי יום מותי. אמר רבי
 יהושע בן קרחה, אם מגיע אדם לפרק אבותיו,
 ידאג חמש שנים לפניהן, וחמש לאחר כן, ויצחק
 היה בן קכ"ג, (כ) יעקב בן ס"ג כשנמצא, דוק
 ברש"י סוף הסדר) אמר, שמא לפרק אמי אני
 מגיע, והיא צמ קכ"ז משה, והריני בן ה' שנים

(ג) שבעה. על שם הנריס: (ד) בן ארבעים
 שנה. עשו היה נמשל לחזק, שנאמר יכרסמנה
 חזק מיצר (פסלים פ, ד), החזק הזה, כשהוא שוכב
 פושט טלפיו לומר ראו שאני טהור, כך אלו גוזלים
 וחומקים, ומראים עצמם כשרים. כל מ' שנה היה
 עשו אז נשים מתחם יד צעליהן, ומענה אופם,
 כשהיה בן מ', אמר, אבא בן מ' שנה נשא אשה,
 אף אני בן: (ה) מורת רוח. לשון המראת רוח,
 כמו ממרים הייחס (דברים פ, כד), כל מעשיהן היו
 להכעיס ולענזון: ליצחק ולרבקה. שהיו עובדות
 עבודת אלילים (נ"י סה, ד): (ו) ותכהין. צעקן

תולדות אהרן

כז [א] ויהי כי יומא כח: מגילה טו. כח. ותבדח ב"ק צג.

שימה בפיהם

שיג

גשות עשו גרמו במעשיהן צער ליצחק ולרבקה
(לה) ומהיין - והיו כל אחת מנשותיו מרת רוח
 - מסורבות רצון¹ ליצחק אביו ולרבקה אמו, כי
 היו עובדות עבודת אלילים:

פרק כ"ז

ברכות יצחק ליעקב

לאחר שהזקין יצחק וכהו עיניו, קורא לעשו

(א) ויהי - וכך היה פי - כאשר זקן - הזקין
 "יצחק" ונתקוין - ונחלשו ונחשכו עיניו מראת -
 מלראות², ויקרא - יצחק קרא בקול את שמו של
 עשו שהיה בנו הנדל שיבא אליו, ובא עשו לפני
 אביו, ויאמר - ואמר יצחק אליו: בניו ויאמר -
 אמר עשו אליו: הנני - הנה אני מוכן לשמוע
 הוראתך:

יצחק אומר לעשו שכבר הזקין ואינו יודע מתי ימות
(ב) ויאמר - אמר יצחק אל עשו: הנה נא - עתה
 כבר זקנתי והנני מתקרב לפרק הזמן בו נפטרה
 אמי, לא ידעתי - אין אני יודע מתי יהיה יום
 מותי:

עבדי יצחק מספרים לו שמצאו מים בבאר שחפרו
(לכ) ויהי - וכך היה ביום ההוא ששלחם³,
 ויבאו - באו עבדי יצחק אליו ויגדו - וסיפרו לו
 כל הפרט על אדות - ענין הבאר אשר כבר
 חפרו - גמרו לחפורם, ויאמרו - ואמרו לו: מצאנו
 מים בבאר שחפרנו:

יצחק קרא לבאר 'שבעה' ועל שמה נקראת העיר באר
 שבע עד היום

(לג) ויקרא - וקרא יצחק אתה - את שם הבאר
 שחפרו עתה עבדיו 'שבעה' על שם כריתת
 הברית⁴, על בן שם העיר באר שבע⁵, וכך שמה
 עד היום הנה:

עשו נושא את יהודית ובשמת

במלאת לו ארבעים שנה

(לד) ויהי - כאשר היה עשו בן ארבעים שנה⁶
 אמר לעצמו: אבא בן ארבעים שנה נשא אשה,
 אלך אף אני בדרכיו, ויפח - ולכן לקח עשו לעצמו
 אשה, את יהודית בת בארי החתייה ואת בשמת
 בת אילן החתייה:

הערות וצינונים

לאחר מכן 'יהי כי זקן יצחק', בא להודיענו בן כמה היה
 - ושב"ט. צה. את יהודית השקה כוס של עקרון שתייה
 יושבת בצילו, כדרך שנהגו אנשי דור המבול (ראה לעיל ד.
 י"ט) ובשמת היתה לו עבד ילדים - ס"ד. והיו מבנות חת,
 מו' עממין שהצטוו ישראל להחרימם, ועשו לקח נשיו
 מורעם אף שהיו רשעים - ב"ד. רבינו בחיי. צו. עשו נשא
 כגיל זה את נשותיו, שכמשך ארבעים שנותיו שעד עכשיו
 היה נוהג בצביעות כחזיר, שיש לו סימן טהרה אחד,
 וכששוכב פושט את טלפיו (וגליו) להראות שפרטתו סדוקה
 כבהמה טהורה, וכאומר לכל, ראו שטהור אני. כך נוהג עשו,
 שהיה רשע וטמא, אך בא עתה כשהיה בן ארבעים, ואמר
 לכל ראו כי טהור אני והולך כדרכי אבי. צז. שלא היתה
 מהן ליצחק ולרבקה שום קודת רוח, אלא צער מחמת
 מעשיהן - חכ"ט. בא"י. שד"ח. הוא מלשון 'רצון'.
 א. היה עתה קרוב למאה עשרים ושלוש שנה, וראה להלן
 (ל"ה. כ"ח) שנפטר חמש שנים לאחר פטירת אביו, בהיותו
 מאה ושמונים שנה, ועל כן דרשו חז"ל שלא מחמת זקנה
 כהו עיניו, כיוון שהיה עדיין חי כששים שנה לאחר מעשה
 זה. ב. ראה בהוספות וביאורים דברי רש"י שמבאר מדוע
 כהו עיניו. ג. אוה"ח הק'. ונקרא "בנו הגדול" שהיה
 ראשון ליציאה. וראה בהוספות וביאורים זמנו של מעשה
 זה. ד. וכאומר לו: 'דבר סתר לי אליך'. ה. איני יודע
 אם אמות בעוד חמש שנים והיינו כגיל של אימי, או חמש
 שנים לאחר פטירתה, ושמא אמות בזמן שמת בו אבי, ואם
 כן נשאר לי עוד ג"ב שנים.

פח. כשהם עדיין היו שם, שנאמר לעיל בפסוק כ"ה
 שהתלו עבדי יצחק לכרות באר, אך טרם מצאו מים באו
 אבימלך ואנשיו, וכשעמד אבימלך עמד לחזור למקומו,
 נמצאו המים. פט. 'הגדה' הוא סיפור כל הפרטים
 שכענין, שסיפרו איך חפרו, ומי חפר וכדו', אבל במים נאמר
 'ויאמרו' כי אמרו לו רק שמצאו מים, ולא היו בכך פרטים
 נוספים - העמיד. צ. וכל זה היה מאת ה' להראות
 לאבימלך את הצלחתו של יצחק, שאף שהיתה שנת בצורת,
 מצא יצחק בארות עם מים טובעים. צא. שנכרתה הברית
 בשבועה כדי לקיים אותה ולחזקה - חכ"ט. צב. אך אצל
 אברהם (לעיל כ"א. ל"א) נקרא שם הבאר והאשף שעשה שם,
 'שבע' עם קמץ, ששם נקרא כך רק על שם השבועה, וכאן
 נקרא כך גם על שם שהיא הבאר השביעית, ועל כן נאמר
 'שבע' עם סגול, והחוסף כאן גם ששם העיר נקרא כך, ואילו
 אצל אברהם עדיין לא היה זה שם עיר, וקרא כך את שם
 'המקום' - ר"ב"ש. ספורנו. שניא. ולדברי הרמב"ן שהבארות
 מרמות על כתי המקדש, נרמו ככך: אוהל מועד, גלגל,
 שילה, נוב, גבעון, מקדש ראשון, מקדש שני, ובית המקדש
 השלישי, ועל כן קרא שם העיר 'שבע' במגול וכך שמה עד
 היום הזה, אך השם הראשון 'שבע' לא התקיים לה - חכ"ט.
 צג. שהדורות הבאים קוראים מקרא זה, ואומרים על היום
 שעומדים בו 'היום הזה', וכן כל 'עד היום הזה' שבמקרא,
 כך פירש רש"י בפרשת וירא לענין "אשר יאמר היום" (לעיל
 כ"ב. י"ד) - ר"ב"א להלן כ"ח. ט"ו. צד. והיה אז יצחק בן
 מאה, כי בן ששים היה בלדת רבקה אותם. וכיוון שנאמר

ג וּבְעֵץ סֹבַב קָעַן זִינָה סִיפָה
 וְקִשְׁתָּהּ וּפּוֹק לְחֻקְלָא וְצוּד
 לִי צִידָא: ד וְעֵבִיד לִי
 תְּבַשְׁלִין בְּמָא דְרַחֲמִית
 וְאָעַל לִי וְאִיכּוֹל בְּדִיל דִּי
 תְּבָרְכֵנָה נַפְשִׁי עַד לֹא
 אִימוּת: ה וְרִבְקָה שָׁמְעַת בְּד
 מְלִיל יִצְחָק לֹת עָשׂו בְּרָה
 וְאִזַּל עָשׂו לְחֻקְלָא לְמִינַד
 צִידָא לְאִיתָאָה: ו וְרִבְקָה
 אָמְרַת לֹת יַעֲקֹב בְּרָה לְמִימְר
 הָא שְׁמַעִית יִת אַבְרָהָם מְמַלֵּל
 עִם עָשׂו אַחֲוָה לְמִימְר:
 ז אִיתִי לִי צִידָא וְעֵבִיד לִי
 תְּבַשְׁלִין וְאִיכּוֹל וְאִבְרָכֵנָה
 קָדָם יְיָ קָדָם מוֹתִי: ח וּבְעֵץ
 בְּרִי קָבַל מִנִּי לְמָא דִּי אָנָּא
 מְפַקֵּד יָתָךְ: ט אִזַּל קָעַן לֹת
 עָנָא וְסָב לִי מִתְּמָן תְּרִין גְּדִיִּי
 (כר) עִזִּין טַבָּן וְאָעֲבַד יְתֵהוּן
 תְּבַשְׁלִין לְאַבְרָהָם בְּמָא דִּי

ג וְעַתָּה שְׂאֵנָא כְּלִיךָ תְּלִיךָ
 וְקִשְׁתְּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי
 צִידָה צִיד קָרִי: ד וְעֵשָׂה לִי
 מִטְעָמִים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי
 וְהָבִיֵּאתָ לִי וְאֹכְלָה בְּעִבּוֹר
 תְּבָרְכֵךָ נַפְשִׁי בְּטָרָם אָמוֹת:
 ה וְרִבְקָה שָׁמְעַת בְּדַבַּר יִצְחָק
 אֶל־עָשׂו בְּנֹו וַיִּלְךְ עֵשׂו הַשָּׂדֶה
 לְצוּד צִיד לְהָבִיא: ו וְרִבְקָה
 אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנֵה לְאִמֹּר
 הִנֵּה שָׁמְעֵתִי אֶת־אֲבִיךָ מְדַבֵּר
 אֶל־עָשׂו אַחִיךָ לְאִמֹּר: ז הָבִיֵּאתָ

לִי צִיד וְעֵשָׂה לִי מִטְעָמִים וְאֹכְלָה וְאִבְרַכְכָּה
 לְפָנַי יְהוָה לְפָנַי מוֹתִי: ח וְעַתָּה בְּנֵי שְׁמַע בְּקִלִּי
 לְאֲשֶׁר אָנֹכִי מַצִּוֶּה אֹתְךָ: ט לְךָ־נָא אֶל־הַצֹּאֵן
 וְקַח־לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדִיִּי עִזִּים טַבָּים וְאֵעֲשֶׂה אֹתָם

רש"י

מהו להביא, אם לא ימנע לך, יצא מן הגזל:
 (1) לפני ה'. ברשומה, סימנים על ידי:
 (ט) וקח ל'. משלי הם ואינם גזל, שק כסב
 לה יצחק בכתובתה ליטול שני גדיי עזים בכל
 יום (כ"ר סה, ד): שני גדיי עזים. וכי שני
 גדיי עזים היה מאכלו של יצחק, אלא פסח היה,
 האחד הקריב לפסחו, והאחד עשה מטעמים.

סמוך לפרקה, לסיק לא ידעמי יום מוסי, שמה
 לפרק אמי שמה לפרק אבא: (ג) תליך. חרצך,
 שדרך להלומה: שא בא. לשון השמחה, כאומה
 ששנינו (נתיב כה), אין משמחין את הסמין אבל
 משיאה על גבי חזרתה, חדד סמיך ושמוט יפה
 שלא האכילני נבלה (כ"ר סה, ג). וצודה ל'. מן
 ההפקר, ולא מן הגזל: (ה) צוד ציד להביא.

יצחק מבקש מעשו שישחיו חרבו וחרצו ויצוד עבורו ציד

(ג) וְעָתָה - ועכשיו שָׁא - השחזו היטב נָא - בבקשה את בְּיָדִי - כלי הציד שלך, והם: [א] תְּלִיף - החרב התלוי עליך; [ב] וְחִיצֵי קִשְׁתְּךָ - הקשת שלך, וְצָא מִכָּאן אֶל הַשָּׂדֶה וְצוּדָה - וצוד מן ההפקר את הראוי להיות לִי צֵיד, והיינו דבר הניצוד שנשחט כדין ולא טריפה או נבלה":

יצחק מבקש מעשו שיכין ספעמים עבורו כדי שיברכו מתוך שמהה

(ד) וַיַּעֲשֶׂה - תעשה לִי מבשרו מִטְעָמִים - תבשילים ערבים לחיך פֶּאֶשֶׁר אֶהְבֶּתִי - כפי שידעת שאני אוהב וְהִבִּיאָה - והכנס אותם לִי - אלי וְאֶכְלָה - ואני אוכל מהם, ואני מבקש זאת בְּעֵבֹר - כדי שתשמח ותתענג נפשי מהמטעמים ומתוך שמחת הנפש תִּבְרַךְךָ - תברך אותך נַפְשִׁי ברוח הקודש בְּטָרֶם - קודם אשר אֶמְוֹת:

רבקה שוסעת ברוח הקודש את דברי יצחק לעשו, ועשו הולך לצוד

(ה) וַרְבֵּקָה הִיְתָה שֹׁמֵעַת בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ בְּדַבָּר - כאשר דיבר יצחק אֵל עֵשָׂו בְּנֹו לְהִבִּיא לֹו מטעמים ולברכו. וַיֵּלֶךְ - והלך עֵשָׂו מִיַּד אֶל הַשָּׂדֶה כדי לְצוּד צֵיד לְאִבּוֹ מִן הַהֶפְקֵר וְאִם לֹא יִמְצֵא יֵלֶךְ לְהִבִּיא לֹו אֶף מִן הַגּוֹל:

רבקה אומרת ליעקב ששמעה את דברי יצחק לעשו (ו) וַרְבֵּקָה הִצְדִּיקָה אֶת אֶמְרָהּ אֵל יַעֲקֹב בְּנֵה לְאָמֹר - וכה אמרה לו: הֲיֵנָה עֵתָה לְשִׁמְעֹתִי אֶת אֶבְרָהָם כְּדָבָר אֵל עֵשָׂו אֶהְיֶה לְאָמֹר - וכה אמר לו:

רבקה אומרת שביקש יצחק מעשו שיביא לו ציד ויברכו לפני מותו

(ז) הִבִּיאָה - הִבֵּא לִי צֵיד - זכור שהוא ניצודי וַיַּעֲשֶׂה לִי מִמֶּנּוּ מִטְעָמִים - תבשילים ערבים וְאֶכְלָה - ואני אוכל ממנו, וְאֶבְרַךְכֶּם - ואני אברך אותך בברכה שתהיה לרצון לְפָנַי ה' לְפָנַי - קודם מוֹתִי:

רבקה מבקשת מיעקב שישמע לדברי רוח הקודש שפצצה אותו בהם

(ח) וְעָתָה - ועכשיו בְּנֵי מַלְבָד חִיּוּבְךָ בַמַּצּוֹת כיבוד אִם שָׁמַע גַּם בְּקִלִּי - בקול הנבואה שבי לְאֶשֶׁר אֲנִי הַנְּבִיאָה מְצַוָּה אֶתְךָ בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ, ואף שנראים הדברים כגניבת דעת, עליך לשמוע בקולי:

רבקה מצווה את יעקב שיביא לה שני גדיי עזים ותכין מהם ספעמים לאביו

(ט) לָךְ נָא - עכשיו אֵל הַצֹּאֵן וְסָח מֵהַשִּׁיךְ לִי מִטְעָמִים שְׁנֵי גְדֵי - גדיים קטנים ממין העזים אשר הם שמינים וּפְתִימִים, וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם -

הערות וצינונים

כדעתו לברכו שיזכה הוא לברכת אברהם לנחול את הארץ, ולהיות הוא בעל הברית לה' כי הוא הכבוד, ומעולם לא גילתה רבקה ליצחק את דברי ה' "ורב עבוד צעיר" - רמב"ן. עיי"ש. יא. כיון שהיתה נביאה, ושמעה תמיד את דברי יצחק ברוח הקודש. יב. היינו צבי. יג. ואמרה רבקה "לפני ה'" אף שבדברי יצחק לעשו לא הזכירו תיבות אלו, שרצתה להזהיר את יעקב שידע שכרחה זו תהיה לפני ה' ברוח הקודש, ואם יתברך בה עשו תתקיים בזרעו לעולם - רמב"ן. יד. והרי זה כמו שהשכינה מצוה אותך. טו. שעל דברי נביא אמת, נאמר (דברים י"ח, ט"ו) "אליו תשמעו", ואף אם מצוון לעבור על מצוה ממצוות התורה לפי שעה - אוה"ח הקו. טז. שכתב לה יצחק בכתובתה, ליטול שני גדיי עזים ככל יום, והיתה מוכרת אותם ומשתמשת במעות - נח"י. יז. חוקוני. שהיה ערב פסח, והיה גדי אחד לקרבן פסח ואחד לקרבן חגיגה, שמקריבים אותו יחד עם הפסח כדי שיהא הפסח נאכל על השוכע - ת"י. וראה בהוספות וביאורים דברי רבינו בחיי.

1. אמר לו "שא" דהיינו שיקח הסכך וישיאה ויעבדונה על גבי חברתה, ולא ישחיונה כריחיים כדי שלא תפגם - ג"א. ואמר בתחילה "כליך" שהוא 'כלל', ולאחר מכן פירט "תליך וקשתך" - ראב"ע. 2. ובקשו שישחיו את שניהם כדי שיהיו ראויים לשחיטה. והיו החצים טעונים השחה, כיון שאפשר לשחוט על ידי יריית חץ, כמובא בגמרא חולין ל'. ב' - ת"ל. וראה בהוספות וביאורים, הטעם שאמר לו זאת אף שידע שהוא צדיק. ח. והיינו צבי, כמו שפירש רש"י להלן פסוק ט'. ולא צוהו שיביא לו עז לקרבן פסח, עד שהוצרכה רבקה לצוות את יעקב על כך, משום שסבר שהוא פטור מחמת שהוא סומא - ת"ל. ועיי"ש עוד. ונוספה האות ה"א לתיבת "ציד" שצוהו על השחיטה, והוהירו על חמשת הדברים המפסידים את השחיטה - רבינו בחיי. ט. וד"ק. וכעין זה פירש בשכ"ט ש"מטעמים" הם תבשילין שיש בהם תבלין. י. ת"ל. שתשרה עלי השכינה ואזכה לרוח הקודש - רבינו בחיי. ראה דבריו בהוספות וביאורים. ואין כוונתי בבקשת המטעמים עבור תענוג הגוף וחוש הטעם. והיה

רחם: י ותיתי (נ"י ותעל)
 לאבוק ויכול גדיל דיברכנה
 קדם מותה: יא ואמר יעקב
 לרבקה אמה הא עשו אחי
 גבר שערן ואנא גבר שעיע:
 יב מאים ימשנני אבא ואחי
 בעינדהי כמתלעב ואחי מיתי
 (נ"י ואחי מיתי) עלי לוטין
 ולא ברין: יג ואמרת לה
 אמה עלי אתאמר בנבואה
 דלא ייתון לוטיא עלך ברי
 ברם קבל מני ואזיל סב לי:
 יד ואזל ונסיב ואיתי לאמה
 ועבדת אמה תבשילין כמא
 דרחם אבהי: טו ונסיבת
 רבקה ית לבושי עשו ברה
 רבא דביתא די עמה בביתא
 ואלבישת ית יעקב ברה
 זעירא: טז וית משכי גדיי פד
 עני אלבישת על ידוהי ועל
 שעיעות צורה: ז ויהבת ית

מטעמים לאביו כאשר אהב:
 י והבאת לאביו ואכל בעבר
 אשר יברכה לפני מותו:
 יא ויאמר יעקב אל-רבקה אמו
 הן עשו אחי איש שער ואנכי
 איש חלק: יב אולי ימשני אבי
 והייתי בעיניו כמתעתע
 והבאתי עלי קללה ולא ברכה:
 יג ותאמר לו אמו עלי קללתך
 בני אף שמע בקלי ולך קח-לי:
 יד וילך ויקח ויבא לאמו ותעש
 אמו מטעמים כאשר אהב

אביו: טז ותקח רבקה את-בגדי עשו בנה הגדל
 החמדת אשר אתה בבית ותלבש את-יעקב בנה
 הקטן: טז ואת ערת גדיי העזים הלבישה על-ידיו
 ועל חלקת צואריו: ז ותתן את-המטעמים

רש"י

צפרקי דרבי אליעזר: כאשר אהב. כי טעם
 הגדי טעם הנצי: (יא) איש שער. צעל
 שער: (יב) ימשני. כמו ממשש צהרים (דכ"ט)
 כט. טע: (טז) החמדות. הנקיות כמרגומו
 דכ"ט אחר שממד אומן מן נמרוז:
 והוא מסקיד אלל אמו, אלל שהיה צקי צמעשיהן
 וטוסדן:

תולדות אהרן

[יב] אולי ימשני מכות כד. והייתי בעיניו כמתעורר צב. [טז] ואת שרות תולין קיג:

שימה בפיהם

שיז

את שני הגרמים שיהיו מְפַעְפְּמִים - תבשילים ערכים
לְאִבֵּיךָ בְּאֶשֶׁר - כפי שהוא אָהֵב לְיָ:

גדיי עזים^כ, אחד לקרבן פסח ואחד לקרבן חגיגת
ארבעה עשר^כ:

רבקה אומרת ליעקב שיביא המפעמים לאביו
כדי שיברכו לפני מותו

יעקב הולך ומביא לאמו גדיי עזים
והיא סכינה מהם מפעמים ליעקב

(י) וְהִבֵּאתָ - ואתה תביא את המטעמים לְאִבֵּיךָ
וְאָכַלְ - והוא יאכל ממנו, וכל זאת בְּעֵבֶר - בשביל
אֲשֶׁר יִבְרַכְךָ אבִיךָ לְפָנָי מוֹתוֹ^כ:

(יז) וַיֵּלֶךְ - הלך יעקב בעל כרחו אל הצאן וַיִּשָׁח
- ולקח שני גדיי עזים וַיִּבְאֵ - והביא אותם
לְאִמּוֹ^כ, וַתַּעַשׂ - ועשתה מהם רבקה אָמוֹ
מְפַעְפְּמִים - תבשילים ערכים בְּאֶשֶׁר אָהֵב אָבִיו כדי
שתהיה לו שמחת הנפש ויבוא לידי השראת
השכינה^כ:

יעקב אומר לאמו, יהרי עשו שער ואני חלקי
(יא) וַיֹּאמֶר - אמר יעקב אֶל רַבְקָה אָמוֹ: הֵן -
הרי עָשׂוֹ אָחִי הוא אִישׁ שָׂעִר - גופו מלא שעור,^כ
וְאֲנִי - ואני הרי אני אִישׁ חֶלֶק במקומות הללו:

רבקה לוקחת את בנדי עשו ומלבישה בהם את יעקב
(טו) וַתִּקַּח - ולקחה רַבְקָה אֶת בְּנֵדֵי עָשׂוֹ בְּנֵה
הַגְּדֹלֹת הַחֲמֹדֹת - הנקיות^כ אֲשֶׁר בגדים אלו היו
אֲתָה עֲכָשִׂי בְּבִיטָל, וכיון שהיה כאן ענין של
רמאות לא רצה יעקב ללבושם בעצמו, וַתִּלְבַּשׁ -
ועל כן הלבישה רבקה אֶת יַעֲקֹב בְּנֵה הַקְּטָן כדי
שהיה דומה לעשו^כ:

יעקב חושש שאביו ימשש אותו,
יגלה שאינו עשו, ויקללו ולא יברכו

(יב) ועל כן אני חושש אשר אֲוִי - שמא יִמְשֹׁנִי
- ימשש אותי אָבִי בדרך חיבה כדי לנשקני^כ,
וימצא שאני חלק וְהִיִּיתִי - ובוזה אהיה בְּיַעֲקֹב -
בעיני שכלו בְּמַתְעַתֵּעַ - כמצחק ברכי, וְהִבֵּאתִי -
וזה אביא עָלַי שתי רעות: [א] קָלָה - שיקלל אותי
שלא יהיה לי עושר כלל; [ב] וְאֶף לֹא תהיה לי
הַבְּרָכָה שהוא עתיד לברך אותי^כ:

רבקה מלבישה את עורות העזים
על ידי ועל צווארו של יעקב
(טז) וְאֵת עֹרֹת - חלקים של עורות של גְּדֵי
הָעִזִּים^כ הִלְבִּישָׁה רבקה על שתי יָדָיו ועל הַלְּקָת
- המקום החלק של צְוֹארוֹ של יַעֲקֹב^כ כדי
שידמה יעקב לעשו אם ימשש יצחק את גופו
ושערותיו:

רבקה אומרת ליעקב שלוקחת הקלה על עצמה
ושייטשה כדבריה

(יג) וְתֹאמְרִי - אמרה י - ליעקב אָמוֹ רבקה:
אני לוקחת עָלַי ועל צווארי את קָלָתְךָ בְּנֵי אם
חלילה יקלל אותך^כ, אֶף - אבל שְׂמֵעַ - הֵבֵן בְּקִלְי
הדובר אליך וְלֶךְ אל הצאן וקח משם בשבילי שני

רבקה נותנת ליעקב את המפעמים והמצה שהכניח
(יד) וַתֵּתֵן - ונתנה רבקה אֶת הַמְּפַעְפְּמִים - קרבן

הערות וצינונים

כשהוא כפוף ובוכה, ומתפלל שלא יבוש - שכל טוב. ועל כן
לא נאמר 'ירד' כמו שנאמר אצל אברהם 'ירד אברהם' -
הכוונה ע"י"ש. כת. ויוכל לברכו ברוח הקודש.
כט. ואף שהוא בנה הגדול, אך כיון שרשע היה, השתדלה
רבקה להעביר ממנו את הברכות - דמב"ן. ונקראו "חמודות"
גם כיון שחמד אותם מגמרוד, והיו אלו בגדים שהיו
מיוחדים לעשו לשמש בהם את אביו, וראה הוספות
וביאורים. ל. ולא עם נשיו. ראה הוספות וביאורים מדוע
היו הבגדים בבית אמו. לא. הכוונה, דע"ז מבעלי התוס'.
לב. ששערם דומה לשער האדם - חקוני. וכתב בספורנו
(להן פסק כ"ב) שאמנם רב ההבדל בין שער האדם לשל גדי,
אך ניתן לעבדו עד שידמה. לג. מכאן יש ללמוד כמה
היה עשו משונה, שמשש יצחק את יעקב בעור הגדי אף בגב
ידו ובצווארו - ריב"ש. וראה בהוספות וביאורים דברי
המדרש.

יח. ואף שביקש בשר צבי וביא לו בשר גדי, אך טעם הגדי
כטעם הצבי. יט. ועל ידי אכילת המטעמים, יברכך בלב
טוב, שאין השכינה שדה אלא בלב טוב ומתוך שמחה -
חוקוני. כ. שהיה כולו מכוסה שיער, ואף ידיו וצווארו -
רד"ק. כא. או כדי לשום ידו עלי, כדרך חיבת האב אל
בנו, וכמשושו זה ימצאני חלק - דמב"ן. כב. ח"א, ר' מיוחס.
ראה עוד בהוספות וביאורים ממה חשש יעקב, וגם
מדוע לא חשש שיכידו בקולו. כג. כמו שאמר לו לבסוף
לאחר שברכו "הנה משמני הארץ" - ב"ר, בראשית זוטא.
כד. ראה הוספות וביאורים. כה. אמרה לו: בטוחה אני
שאם תקח "לי" לשמי בכדי לעשות רצוני ללא כוונה אחרת,
שלא יבואו עליך קללות, כי שלוחי מצוה אינם ניוקין -
חז"ט. הנמ"ד. ראה הוספות וביאורים. כו. שתכליתו
שיהא הפסח נאכל על השובע, ויצחק יאכלנו קודם קרבן
הפסח - פרד"א. וראה עוד בהוספות וביאורים. כז. הלק

תבשיליא וית להמא די
 עבדת בידא דיעקב ברה:
 יח ועל לות אבוהי ואמר
 אבא ואמר הא אנא מן את
 ברי: יט ואמר יעקב לאבוהי
 אנא עשו בוכרך עבדית במא
 די מלילתא עמי (ני" ל) קום
 בען אסתחר ואכול מצידוי
 גדיל די תברכנני נפשך:
 כ ואמר יצחק לברה מה דין
 אוחיתא לאשכחא ברי ואמר
 ארי זמין יי אלהך קרמי:
 כא ואמר יצחק ליעקב קריב
 בען ואמשנה ברי האת דין
 ברי עשו אם לא: כב וקרוב
 יעקב לות יצחק אבוהי
 ומשה ואמר קלא קלא
 דיעקב וידא ידוהי דעשו:
 כג ולא אשתמודעה ארי
 תואה ידוהי בידי עשו
 אחוהי שעירן (ני"י שערגון)
 וברכה:

וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשִׂתָה בְּיַד
 יַעֲקֹב בְּנֵה: יח וַיָּבֵא אֶל־אָבִיו
 וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנָנִי מִי
 אֶתָּה בְּנִי: יט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־
 אָבִיו אֲנֹכִי עָשׂוּ בְּכֹרֶךָ עֲשִׂיתִי
 כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוּם־נָא שָׁבָה
 וְאֶכְלֶה מִצִּידֵי בְּעֹבוֹר תְּבָרַכְנִי
 נַפְשֶׁךָ: כ ואמר יצחק אל־
 בְּנֹו מִה־זֶה מִהֶרֶת לְמַצָּא בְּנִי
 וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְהוָה אֵלֶיךָ
 לְפָנַי: כא וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב
 גִּשְׁה־נָּא וְאִמְשַׁךְ בְּנִי הֵאֱתָה
 זֶה בְּנִי עָשׂוּ אִם־לֹא: כב וַיִּגַּשׁ

יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיִּמְשָׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקֵּל קוֹל
 יַעֲקֹב וְהַיָּדִים יָדֵי עָשׂוּ: כג וְלֹא הִבִּירוּ כִּי־
 הָיוּ יָדָיו כִּי־עָשׂוּ אָחִיו שְׁעָרָת וַיְבָרַכְהוּ:

רש"י

(יט) אנכי עשו בכרך. אנכי המציא לך, ועשו
 הוא בכורך: עשיתי. כמה דברים, כאשר דברת
 אלי: שבה. לשון מיסב על השלמן, לכך ממורגס
 אסמך: (כא) גשה נא ואמשך. אמר יצחק
 בלבו, אין לך עשו להיות שם שמים סגור צפוי,
 וזה אמר כי הקרה ה' אליהך: (כב) קול יעקב.
 שמדבר בלשון מחנינים, קום נא, אבל עשו בלשון
 קנטוריא דבר, יקום אבי:

תולדות אהרן

[כב] הקול קול גיטין גו:

שימה בפיהם

שיט

את הציד לָפְנֵי בכדי להקל עליה:

יצחק מבקש מייעקב לגשת אליו

כדי שימשש אותו ויבדוק אם הוא עשו

(כא) וַיֹּאמֶר - אמר יצחק אל יעקב: **נָשָׂה נָא** - גש אלי בבקשה ואמשש - ואמשש אותך בני, ואדע האתה - האם אכן אתה זה בני עשוי אם - או לא:

יצחק כמשש את יעקב ואומר שהקול קול יעקב

אך הידים שעירות כידו עשו

(כב) וַיִּנָּש - וניגש יעקב אל יצחק אביו, וַיִּמְשְׁהוּ - ומישש יצחק את יעקב, וַיֹּאמֶר - ואמר יצחק: הנה סגנון דיבור הקל שאני שומע הוא קול יעקב שהוא בלשון תחנונים, וְהַיָּדַיִם אַבְל הַיָּדַיִם הַשְּׁעִירוֹת הֵם הַרִי יָדַי עֲשׂוּ:

יצחק אינו מזהה את יעקב

מפני ידיו השעירות, ומברכו

(כג) ואומר הכתוב: וְלֹא הִפִּירוּ - יצחק לא הכיר שהוא יעקב כי - משום שהיו ידיו של יעקב כידיו - כמו ידי עשוי אהיו, והיינו שְׁעִירוֹת, וחוש המישוש הכריע, וכיון שחשד יצחק ביעקב לכן בתחילה פייסו וַיִּבְרְכֵהוּ - ובירכו שלא תזיק לו הקפדתו:

חגיגה וקרבן פסח וְאֵת הַקָּהָם - מצה אשר עֲשִׂתָהּ - שהכינה ביד יעקב בְּנֵהוּ:

יעקב נכנס אל אביו המתפלא על הגעתו המהירה

ושואלו מי הוא

(יד) וַיָּבֹא - ונכנס יעקב אל אביו וַיֹּאמֶר - ואמר יעקב: אָבִי! יצחק התפלא איך הגיע עשו כל כך מהר, וַיֹּאמֶר - וענה יצחק: הֲגַעֲי - הנה אני, מִי אַתָּה בְּנִי:

תשובת יעקב המשתמעת לשני פנים

(יט) וַיֹּאמֶר - אמר יעקב אל אביו באופן שלא הוציא דבר שקר מפיו: אָנֹכִי - אני, עֲשׂוּ (הוא) בְּכַרְךָ, עֲשִׂיתִי (כמה וכמה דברים) פֶּאֶשֶׁר דְּבַרְתָּ אֵלָי (בפעמים אחרות), קוֹם נָא - בבקשה ממקומך, שָׁבָה - והסב סביב השולחן וְאֶכְלָה מִצִּידִי - ואכול ממזוני בְּעַבּוֹר שְׁעַל יָדַי הַשְּׁמֵחָה והשובע תשרה עליך השכינה אשר על ידם תִּבְרַכְנִי נִפְשֶׁךָ:

יצחק מתפלא על מהירות מציאת הציד

ויעקב עונה שה' עזרו

(כ) וַיֹּאמֶר - אמר יצחק אל בנו: מַה זֶה שַׁמְרָתְךָ כֹּל כֵּךְ לְמַצָּא את הציד בני, וַיֹּאמֶר - אמר יעקב: כִּי בִזְכוּתְךָ הִקְרָה - זימן ה' אליך

הערות וציטוטים

ליצחק "הקרה נא לפני היום וכו'" - ד"ע. מה. כאן לא אמר הכתוב "אל בנו" כבפסוק כ', כי אמר יצחק שמא הפעם הוא יעקב - שב"ם. מו. אמר רבי אושעיא בשעה שאמר יצחק ליעקב "גשה נא ואמושך בני" נשפכו מים על שוקיו והיה לבו רפה כשעה, וזימן לו הקב"ה שני מלאכים (מיכאל וגבריאל - ש"א מדרש הגדול) אחד מימינו ואחד משמאלו והיו אווזין אותו כמרפקו כדי שלא יפול - ב"ר נח, ג'. מו. שכאשר שמע את בנו אומר "ה' אלוךך" אמר בלבו, הרי אין דרך עשו להיות שם שמים שגור על פיו. וראה בהוספות וביאורים כיצד חשבו לצדיק אם כך היתה מידתו. מה. וטיבב ה' שיגע בו נגיעה קלה בידו בלבד, כי אם היה ממשש בחזקה דרך בדיקה, היה העור שעל ידי יעקב מתנודד ונשמט, והיתה ההערמה מתגלה - הכוח"ק, דמ"א. מט. שלא היה ניכר הברל בקולם זה מזה, אלא רק בסגנון דיבורם - דמב"ן. נ. אבל את חלקת צואריו לא מישש - ד"ק. נא. שסמך על ידיו השעירות, כי קולו של אדם יכול להשתנות, אבל את טבע ידיו אינו יכול לשנות - גו"א. נב. שהחושד את חברו כדבר שאין בו צדין לפייסו, ולא עוד אלא שצדין לברכו - פסודו. וכמו שמצאנו בחז"ל (מ"ק כ"ה. ב) שאם הקפידו בליבם על הזולת היו מביאים עליו קללה - אה"ח הק'.

לד. שהיו ליל הסדר היה, והיה צריך לאכול גם כזית מצה שנאמר "בערב תאכלו מצות". והיה הפסח צלי אש על ראשו על כרעיו ועל קרבו - רד"ק, ביאורי רש"י. וראה עוד בהוספות וביאורים. לה. היא דרך צניעות, שקרא לאביו בתחילה, ואחר כך דיבר עמו, וכדרך שפנה ה' אל אברהם בעקידה, וכן אצל משה נאמר "ויקרא אל משה" ואחר כך "וידבר אליו" - מדרש אגדה. וראה בהוספות וביאורים שכאומר "אביו" גשא עינו לאביו שבשמים. לו. מ"ד. לז. המשתמע לשני פנים. לח. היינו בכור ללידה, שהרי יעקב קנה את הבכורה ממנו - ב"ב. לט. רא"ם. מ. רש"י להקן פסוק ב"ב. עיי"ש. שכן דרך המסובים לשבת סביב לשלחן - הערוך. ויתכן שמרומז כאן מנהגנו להסב בליל הסדר, שהרי היה הדבר בליל פסח - שו"א, ס"ד. מא. "צידו" פירושו 'מוזני' כמו שנאמר (ישע"ש ט. י"ד) "ויקחו האנשים מצידים" שפירושו ממזוגם - רבינו בחיי. מב. יעקב, שלעת עתה חושב עדיין יצחק שהוא עשו. מג. הרי דרכם של ציידים, לשטוח חרמים ומצודות ולארוכ לצידם, שהוא דבר העורך זמן רב, ואתה מיהרת כאדם הלוקח מערו - שב"ם. מד. שה' משיג עליך ביותר - ראב"ם. ואין "הקרה" לשון 'מקרה' אלא פירושו שהודמן לו הציד בקלות, וכשם שאמר אליעזר כשהלך לבקש אשה

כד וַאֲמַר אֶת־דִּין בְּרִי עֲשׂוּ
וַאֲמַר הָא אָנָּא: כה וַאֲמַר
קָרִיב קָדְמִי וְאִיכּוֹל מְצִידָא
דְּבָרִי בְדִיל דִּי תִבְרַכְנָךְ וְנַפְשִׁי
וְקָרִיב לָהּ וְאֶכֶל וְאִתִּי (נ"י
וְאֶעֱלֵ) לָהּ תִמְרָא וְשִׁתִּי:
כו וַאֲמַר לָהּ יִצְחָק אָבִוּהִי
קָרִיב בְּעֵץ וְנִשְׁק לִי (נ"י וְשִׁק
לִי) בְּרִי: כז וְקָרַב וְנִשְׁק לָהּ
וְאָרַח יָת רִיחָא דְלִבְנִשְׁוֹהִי
וּבְרַכָּה וַאֲמַר חַוִּי רִיחָא דְבָרִי
בְּרִיחָא דְחַקְלָא דִּי בְרַכָּה יִי:
כח וַיִּתֵּן לָךְ יִי מַטְלָא דְשָׁמַיָא
וּמְטוּבָא דְאַרְעָא וּסְגִיאוֹת
(נ"י וְסְגִיּוֹת) עֵיבוֹר וְחִמְרָ:
כט וּפְלַחְנָךְ עֲמִמִּין
וְלִשְׁתַּעְבְּדוּן לָךְ מִלְּבָן הָוִי
רַב לְאַחִיךָ וְיִסְגְּדוּן לָךְ בְּנֵי

כד וַיֹּאמֶר אֶתָּה זֶה בְּנֵי עֲשׂוּ וַיֹּאמֶר
אָנִי: כה וַיֹּאמֶר הַגֵּשָׁה לִי וְאֶכְלָהּ
מְצִיד בְּנֵי לְמַעַן תִּבְרַכְךָ נַפְשִׁי
וַיִּגַּשׁ-לָּהּ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לָּהּ יַיִן וַיִּשְׁתְּ:
כו וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גֵּשָׁה-
נָא וְשָׁקֶה-לִּי בְּנֵי: כז וַיִּגַּשׁ וַיִּשְׁק-לָּהּ
וַיִּרַח אֶת-רִיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֶהוּ
וַיֹּאמֶר רְאֵה רִיחַ בְּנֵי כְרִיחַ שְׂדֵה
אֲשֶׁר בָּרַכְוּ יְהוָה: שְׁשִׁי כח וַיִּתֵּן-לָךְ
הָאֱלֹהִים מַטְלֵ הַשָּׁמַיִם וּמַשְׁמַנֵּי

הָאָרֶץ וְרַב דְּגָן וְתִירֵשׁ: כט יַעֲבֹדוּךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ
וַיִּשְׁתַּחֲוּ קְרִי לָךְ לְאֲמִים הָיָה גְבִיר לְאֲחִיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ
לָךְ בְּנֵי אִמְךָ אַרְרִיךָ אָרוֹר וּמְבָרְכִיךָ בְּרוּךְ:

רש"י

וממנו למד שלמה, כשעשה הציט סידר מפלמו, ישראל שהוא בעל אמונה ומנדיק עליו הדין, לא יקרא עליך סגור, לפיכך ונחם לאיש מדרכיו אשר חדע את לבבו (מלכ"ט ט, ט), אבל נכרי מחוסר אמונה, לפיכך אמר וחסה משמע השמים וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך, הנכרי, צין ראוי צין שאינו ראוי מן לו, כדי שלא יקרא עליך סגור. ברש"י יסן מדויק): (כט) בני אמך. ויעקב אמר ליהודה בני אביך, לפי שהיו לו בניו מכמה אמהות, וכלן שלא נשא אלא אשה אחת, אמר בני אמך (כ"ד ט, ד): ארריך ארוור ומברכיך ברוך. ונצלעס הוא אומר מצרפך צרוך וארריך ארוור, הנדיקים מחלמס

(כד) ויאמר אני. לא אמר אני עשו, אלא אני: (ס) וירח וגו'. והלא אין ריח רע יוסר משטף העוים, אלא מלמד שנכנסה עמו ריח גן עדן: כריח שדה אשר ברכו ה'. שנמן בו ריח טוב, וזה שדה חפומים, כן דרשו רז"ל: (כט) ויתן לך. יסן ויסזור ויסן (כ"ד ט, ג). ולפי פשוטו מוסב לעמן הראשון, ראה ריח בני שנמן לו הקצ"ה, כריח שדה וגו', ועוד יסן לך מטל השמים וגו': מפל השמים. כמשמעו, ומדרש אגדה יש להרצה פנים. (דבר אמר, מהו האלהים, צדין, אם ראוי לך, יסן לך, ואם לאו לא יסן לך, אבל לעשו אמר, משמני הארץ יהיה מושגך, צין נדיק צין רשע יסן לך.

תולדות אהרן

[כז] וירח את סנהדרין לו. ראה ריח תענית כט:

שימה בפיהם

שכא

לֹא יַעֲקֹב בִּידוֹ. בְּגֵדֵי יַעֲקֹב הִרְחִיחַ רִיחַ גֵּן עֵדֶן¹,
 וַיִּרְחַח - והריח יצחק אֶת רִיחַ בְּגָדָיו שֶׁל יַעֲקֹב
 וַיִּבְרָכֵהוּ - ובירך אותו בברכות דלהלן², וַיֹּאמֶר -
 ואמר יצחק: רָאָה - שים לב אשר רִיחַ הַבְּגָדִים
 שֶׁלְךָ בְּנֵי הוּא פְּרִיחַ - כמו ריח שְׂדֵה של אתרוגים
 אֲשֶׁר בְּרִכּוֹ ה' בְּרִיחַ טוֹב³:

יצחק מברך את יעקב בשם פירות, תבואה, ויין
(כח) וַיִּתֵּן לָּהּ הָאֱלֹהִים - כורא ומנהיג העולם
 יתן לך⁴ ברכה: [א] מַפְלֵל אשר ירד לך מן
 הַשָּׁמַיִם⁵; [ב] וּמִשְׁמַנֵּי - מפירות שמנים אשר
 תצמיח לך הָאָרֶץ⁶; [ג] וְרֶבֶךְ דָּגָן - ותהיה לך
 תבואה רבה; [ד] וְתִירֹשׁ - יין⁷ רב:

יצחק מברכו שהאומות ישתעבדו תחתיו, מקליו
 יקוללו, ומברכו יבורכו

(כט) [ה] יַעֲבֹדוּךָ - יעבדו עבורך שמים⁸;
 [ו] וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָּךְ לְאֲמִים - בני ישמעאל שהם מזרע
 אברהם⁹; [ז] הַיְהוָה גְּבִיר - תהיה שר וארון לְאֲחֵיךָ
 - עשו ואלופיו; [ח] וְאָף יִשְׁתַּחֲוּוּ לָּךְ בְּנֵי אֲסֻף -
 בני עשו, כי יהיו כפופים ונכנעים תחתך¹⁰;
 [ט] אֲרִיךְ - כל אחד מהמקללים אותך יהיה
 בעצמו אָרוּר - מקולל¹¹; [י] וּמִבְּרַכְיָךְ - כל מי
 שיכרך אותך יהא בָרוּךְ - מבורך¹²:

יצחק אומר שנראה כי הוא באמת עשו,
 ויעקב עונה אגף

(כד) וַיֹּאמֶר - אמר יצחק: נראה לי שאכן אֶתָּח
 זֶה בְּנֵי עֵשָׂו¹³. וַיֹּאמֶר - אמר יעקב: אֲנִי¹⁴:

יצחק מבקש שיגיש לו האוכל ויברכו,
 יעקב עושה כדבריו וסביא גם יין

(כה) וַיֹּאמֶר - אמר יצחק אל יעקב: הַנִּשְׂחָה לִּי
 וְאֶכְלָה - ואני אוכל מִצֵּיד בְּנֵי לְמַעַן אשר על ידי
 האכילה אבוא לידי שמחת הנפש ובכך תִּבְרַךְךָ
 נַפְשִׁי¹⁵. וַיֵּגֶשׁ - והגיש יעקב את המאכל לו -
 ליצחק אביו וַיֹּאכְל - ואכל יצחק, וַיִּבֶא - והביא
 יעקב לו - ליצחק גם יין וַיִּשְׂתֶּה - ושתה יצחק
 מהיין¹⁶:

יצחק מבקש סיעקב שיגיש אליו וינשק אותו בידו

(כו) וַיֹּאמֶר - ואמר אֲלָיו יִצְחָק אָבִיו: נִשְׂחָה נָא
 - גש עכשיו אלי וּשְׂקָה - ותנשק לִי בְיָדִי, בְּנֵי, כִּד
 שחשרה עלי רוח הקודש מתוך שמחה¹⁷:

יעקב ניגש ונשק לאביו, ושיבח יצחק את הריח הטוב
 שנכנס עם יעקב וברכו

(כז) וַיֵּגֶשׁ - וניגש יעקב אל אביו וַיִּשְׂק - ונשק

הערות וצינונים

והתבואות שבאים על ידו - רא"ם. ראה בהוספות וביאורים
 ברכו רש"י יזמירש אגדה יש להרכה פנים.
 סג. העמיד. וכענין שנאמר "זמאת בקר וחלב צאן" -
 חזקוני. סד. ריב"ש. סה. אלו משפחות שאר בני נח,
 הם הע" אומות שיצאו ממנו - שכ"ט. ולא תצטרך לעבוד
 עבודת אדמה כדי שיהיה לך דגן ותירוש. סו. שנאמר
 עליהם (לעיל כ"ה. ס"ז) "אלה בני ישמעאל וגו' נשיאים
 לאֲמָתָם". ולא ישתחוו לך רק בני נח שאין להם שום
 שייכות עם אברהם. סז. הזכרת קאם מבוררת יותר
 מהזכרת האב, ולכן יצחק שהיתה לו אשה אחת אמר "בני
 אמך". אבל יעקב שהיו לו כמה נשים אמר ליהודה (להלן
 מ"ה. ט) "בני אביך" ואף שאינו מבודד כמו "בני אמך",
 מפני שקלל בכך את כל אחיו. סח. ראב"ע. יצחק הזכיר
 ליעקב את המקללים והמצערים אותו בתחילה, שכך היא
 הדרך בה נוהג ה' כלפי צדיקים, שתחילתן יסורים וסופן
 שלווה, וכל זה כדי שיכירו ברוב טובו וחסדו שנוהג עמהם
 - בא"י. סט. לאחר שיסבול ויצטער מהקללות, יברכו
 אותו ותהיה לו שלווה, ואילו כלעם אף שבידך את ישראל,
 אך כיון שעם הגויים נוהג ה' שתחילתן שלווה וסופן יסורים,
 לכן הזכיר בתחילה את הברכה ואחר כך את הקללה, כפי
 הסדר שהוא עצמו מונהג ורגיל בו, וראה עוד ברש"י.

נג. רשב"ם. אוח"ח הק. וכיון שבכדי לדרך יש לעורר
 בתחילה אהבה למתברך, על כן הזכיר אותו בשמו. שהזכרת
 השם מועילה לעורר את האהבה - העמ"ד.
 נד. ובמחשבתו חשב: אני יעקב, ואיני עשו, ולכן לא ענה
 יקף אלא אגף, דהיינו אני מי שאני - מחרוזת. נה. ס"ד.
 נו. את היק הביא המלאך מיכאל ליעקב מגן עדן, מהיין
 המשומר בענביו שנגנו מתחילת בריאת העולם - תרגום
 ירושלמי המיוחס ליב"ע. והיה היק רמו לדי' כוסות - פרדס
 יוסף. וראה עוד בהוספות וביאורים. נז. וכן כדי לסבב
 דביקותן של שתי הנפשות הנכבדות זו בזו באותה שעה -
 ראב"ם. נח. וריח זה גירש את ריח שער העזים - יפ"ת.
 נט. הכוונה לכגדיו הרחניים, דהיינו מעשיו הטובים שהם
 חלקו בגן עדן, שהרי ריח גן עדן נכנס עמו - ב"ב. ראה
 עוד בהוספות וביאורים. ס. במ"ח על פי דברי התוס'
 תענית כ"ט. ב' ד"ה של תפוחים. ס"ד. ובאומרו "ראה" אין
 זה ציווי לאדם מסויים, אלא למי שיהיה, והוא על דרך
 המליצה - רד"ק. סא. ראה בהוספות וביאורים דברי
 רש"י, בטעם הדבר שהזכיר יצחק בברכתו שם 'אלוקים' וכן
 אופן נוסף לביאור הפסוק. וכונת "ויתן" שיהא כך באופן
 תמידי ללא שיעור ונכול, וזאת כונת דברי רש"י ויתן
 ויחזור ויתן' עד אין קץ גו"א. סב. היינו הפירות

אמך מלטטיף יהון ליטין
 ומברכיף יהון בריכין:
 ל והנה כד שיצי יצחק
 לברכא ית יעקב והנה ברם
 מפק נפק יעקב מלות אפי
 יצחק אבוהי ועשו אהוהי
 אתא (נ"י על) מצידה:
 לא ועבד אף הוא תבשילין
 ואעיל לות אבוהי ואמר
 לאבוהי יקום אבא ויכול
 מצידא דברה בדיל די
 תברכני נפשך: לב ואמר לה
 יצחק אבוהי מן את ואמר
 אנא ברך בורך עשו:
 לג ותה יצחק תהא רבא עד
 לתרא ואמר מן הוא דיכי
 דצד צידא ואעיל לי ואכלית
 מכלא עד לא תיעול וברכתה
 אף בריך יהי: לד כד שמע
 עשו ית פתגמי אבוהי וצוח
 צוחא רבא ומרידא עד

ו ויהי כאשר פלה יצחק לברך
 את יעקב ויהי אך יצא יצא
 יעקב מאת פני יצחק אביו
 ועשו אחיו בא מצידו: לא ועשו
 גם הוא מטעמים ויבא לאביו
 ויאמר לאביו יקם אבי ויאכל
 מציד בניו בעבר תברכני נפשך:
 לב ויאמר לו יצחק אביו מי אתה
 ויאמר אני בנך בכרך עשו:
 לג ויחרד יצחק חרדה גדלה
 עד מאד ויאמר מי אפוא הוא
 הצד ציד ויבא לי ואכל מכל

בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה: לד כשמע
 עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדלה ומרה
 עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם אני אבי:

רש"י

איפוא. לשון לעלמו, משמש עם כמה דברים.
 דבר אחר איפוא, איה פה, מי הוא ואיפוא
 הוא הנד ציד: ואכל מכל. מכל טעמים
 שבקממי לטעום טעממי צו (נ"י טו, ט): גם
 ברוך יהיה. שלא תאמר, אילולי שרמה יעקב
 לאציו לא נעל את הברכות, לכך הסכים וברכו
 מדעמו (שס):

יסורים וסופן שלום, ואוריהם ומלעריהם
 קודמים למברכהם, לפיכך יתק הקדים קללת
 אוריים לברכה מברכים, והרשעים תחלתן שלום
 וסופן יסורין, לפיכך בלעם הקדים ברכה
 לקללה: (ל) יצא יצא. זה יולא וזה צא:
 (לג) ויחרד. כמרגמו ומוה, לשון תמיה.
 ומדרשו, ראה גיהנם פסוקה ממסמיו: מי

תולדות אהרן

[ל] מאת פני טובה ה: [לג] מי אפוא ב"ב טו. ואוכל מכל סוטה ה. ב"ב יו.

שימה בפיהם

שכג

עשו בא לקבל ברכותיו

וַיֹּאמֶר - אמר לו עשו: אָנִי בְנֵךְ בְּכֹרֶךָ עֲשׂוֹ:

יצחק חרד ושואל מי הוא שכבר הביא לו ציד וברכו, וחזור ומברכו שוב

(לג) וַיִּחְרַד יִצְחָק - ויצחק חרד חרדה גדולה - פחד גדול עד מאד¹⁷, וַיֹּאמֶר - ואמר מי אָמַרָא - אם כן מי היה והיכן הוא¹⁸ הֲצַד צִיד וַיָּבֵא - והביא לי מטעמים שעשה וְאָכַל - ואכלתי מתבשילו וטעמתי בו מִפִּלְטָה הטעמים שבקשתי לטעום בְּפִתִּים תְּבֹאָה - קודם שבאת אלי וְאָבְרַכְהוּ - וכבר ברכתני אותו שלא מדעתי, נָם - אף עכשיו שידוע אני שאינו עשו, מכל מקום בְּרוּךְ יְהוָה שמצאתיו ראוי לברכה¹⁹:

כאשר שומע עשו שנתן אביו הברכות ליעקב צועק ומבקש גם הוא ברכה

(לד) בְּשִׁמְעֵי - כאשר שמע עשו את דברי אביו שנתן הברכות ליעקב²⁰, וַיִּצְעַק - כעס עשו וצעק צְעָקָה גְדֹלָה וּמְרָה עַד מְאֹד²¹, וַיֹּאמֶר - ואמר עשו לְאָבִיו: בְּרַכְנִי נָם אָנִי - ברוך אף אותי, אָבִי:

כשמסיים יצחק לברך את יעקב מניע עשו מן השדה **(ל)** וַיְהִי - וכך היה מיד בְּאֲשֶׁר בִּלְעָה - כשגמר יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת יַעֲקֹב, וַיְהִי אֵךְ - כאשר רק יצא יצא יעקב מאת פני - מלפני יצחק אביו ועדיין לא השלים יציאתו²² וְעֲשׂוֹ אָחִיו שֶׁל יַעֲקֹב בָּא - הגיע מיד מְצִידוֹ מהציד שלו בשדה²³:

גם עשו מכין מטעמים ומבקש מאביו לקום לאכול מצידו ולברכו

(לא) וַיַּעַשׂ - ועשה נָם הוא - עשו מִמְטַעְמִים בבית אביו יצחק וַיָּבֵא - והביא את התבשילים לְאָבִיו²⁴, וְרָאָה אֶת אָבִיו מִתּוֹמָנִס, וַיֹּאמֶר - אמר עֲשׂוֹ לְאָבִיו: יָקָם אָבִי וַיֹּאכַל מִצִּיד בְּנֹוֹי בְּעֵבֶר הַתְּבַרְכְּנִי נָם שָׂשָׁךְ²⁵:

יצחק שואל את עשו מי הוא ועונה שהוא עשו בכורו **(לב)** יצחק חשב שהנכנס הוא יעקב, כי חשב שכבר אכל מציד עשו וברכו, ורצה לדעת האמת, וַיֹּאמֶר - על כן אמר לו יצחק אָבִיו: מִי אַתָּה.

הערות וצינונים

בשם המזרח (כיר, ס"ו, ב'): לאחור שאמר לו עשו שהוא בנו, ראה יצחק את הגיהנום פתוחה מתחתיו של עשו, או וַיִּחְרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְדֹלָה עַד מְאֹד והתכוו לו שאין תוכו כבדו כפי שחשב עליו תמיד. עז. חיבת הא שייכת גם לחיבת 'מי' וגם לחיבת 'איפה'. עז. שהיתה בו ברכת ה'. יש מפרשים "מכל" ראשי תיבות: כוזה מצה לאחוריה, שכבר אכל מצה אחר קרבן הפסח, והיה אסור לו לאכול יותר באותו הלילה - ס"ד. י"מ "במרמה" (פסוק לה) בגי' אפיקומן. עט. כיון שבתחילה התכוון לברך את עשו משום שחשב שהוא ראוי לכך, אבל עתה שהתגלה קלונו שאין תוכו כבוד, שנכנס גיהנום עמו, וגם טעם במאכלו של יעקב כל טעם שרצה, גילה דעתו שזה רצונו מתחילה לברך את הראוי, והחזיק הברכה ליעקב - נח"י, ב"ב. אופן אחר הביא רש"י מהתנחומא (להלן פסוק ל"ח) שיצחק היה חושש שמא עוון יש בו ששינה את סדר היחס ובירך קודם את הקטן (זה היה תחודה הנכר בתחילת הפסוק, ולא ממה שראה גיהנום פתוחה תחתיו של עשו), והתחיל עשו מצעק "ויעקבני זה פעמים", שאל אותו יצחק מה עשה לך, אמר לו: "את ברכתי לקח", אמר יצחק, אם כן, עכשיו שאני רואה שברכתני את הבכור ולא שיניתי היחס, "גם ברוך יהיה" (ולפיכך זה נכתב הנתחום על דרך יאין מקדם ומאחר בתורה) (מפני ש"גם בחך יהיה צריך להיות לפי זה בסוף פסוק ל"ח). אף שהוא באחר העניין עצמו. כיון שהוא על דרך אמרה. בא"י. פ. וגם הסכים על הברכה, ואמר "גם ברוך יהיה" - מלבי"ם. פא. ראב"ם.

ע. נאמר "ויהי" שהוא לשון צער, שאם יעקב היה מקבל גם את ברכות עשו, היתה נאכרת תְּלִקֹת אדום - אוח"ח חק. עא. אך" בא למעט, שטרם השלים יציאתו ובעמדו אחרי הדלת נכנס עשו, ולא ראהו כיוון שהנכנס ממקום אחר לכית אפל אינו רואה בתחילה מה שבאפילה, וכאשר נכנס עשו לפנים ברח יעקב, ועל כן נאמר ב' יציאות "יצוא יצא", שיצא בתחילה מלפני אביו אל מאחורי הדלת, ולאחר מכן יצא לגמרי מן הבית - חזקוני, שו"א, ס"ד. עב. לא הקדים עשו לבא, כמובא במדרש תנחומא, ששלח ה' שטן לעשו ולא הניחו לצוד עד שיבא יעקב ויטול את הברכות, והיה העניין על זה הדרך: היה עשו רץ וצו צבי, וקושרו ומניחו, ורץ ותפס אחר וקושרו ומניחו, והשטן מתירן ומכריחן, והיה עשו בא ולא היה מוצא אחד מהן, וכן עשה ב' או ג' פעמים עד שנכנס יעקב ונטל את הברכות, ובת"י מובא שכיון שכן מצא עשו כלב והרגו ועשה זה תכשילין והביא לאביו. עג. על פי תרגום ירושלמי המיוחס ליו"ב"ע, היה זה כלב טמא שהרגו עשו ועשה ממנו מטעמים לאביו. עד. שהיה מנגמם אחר אכילתו - חזקוני. עה. יעקב דיבר בלשון תחנונים "קום נא שבה" ואין נא אלא בקשה, ואמר לו לשבת ולאכול ודיבר אתו בלשון נוכח. אבל עשו לא אמר לו לקום מן המקום אשר הוא עומד שם ולשבת במקום המוכן לאכילה, ולא הזכיר לשון "נא", ודיבר בלשון נטות מרוב רום לבכו - רש"י לעיל פסוק כ"ב, כלי יקר. עו. שהיו חשב עו עתה שכירך את עשו. אופן אחר ברש"י

לְחַדָּא וְאָמַר לְאַבְרָהָי בְּרַכְנִי
 אָף אָנָא (נ"י לוי) אָבָא:
 לֵה וְאָמַר עַל אַחֲוָי בְּחֻמְתָּא
 וְקָבִיל בְּרַכְתָּךְ: לו וְאָמַר לְאוֹת
 קָרָא שְׁמָה יַעֲקֹב וְכַמְנִי דְנָן
 פְּרַחֲוִין זְמַנִּין יֵת בְּכִירוּתִי
 נָסִיב וְהָא קָעַן קָבִיל בְּרַכְתִּי
 וְאָמַר הֲלָא שְׁבַקְתָּ לִּי
 בְּרַכְתָּא: לו וְאַתִּיב יַצְחָק
 וְאָמַר לְעֵשׂוּ הָא רַב שׁוֹתֵה
 לָךְ (נ"י עֲלוֹךְ) וְזֵת כָּל אַחֲוָי
 יִהְיִית לֵה לְעַבְדִּין וְעִיבֹר
 וְחָמַר סְעֻדָּתָה וְלָךְ הָכָא מָה
 אָעִיִּד בְּרִי: לח וְאָמַר עֵשׂוּ
 לְאַבְרָהָי הַבְּרַכְתָּא חָדָא הִיא
 לָךְ אָבָא בְּרַךְ לִי אָף אָנָא
 אָבָא וְאַרְיִים עֵשׂוּ קָלָה וְכָבָא:
 לט וְאַתִּיב יַצְחָק אַבְרָהָי וְאָמַר
 לֵה הָא מְטוֹבָא דְאַרְעָא יֵהָא

לֵה וְיֵאמֹר בָּא אַחִיךָ בְּמַרְמָה וַיִּקַּח
 בְּרַכְתָּךְ: לו וְיֵאמֹר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ
 יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַעַמִּים אֶת־
 בְּכֹרְתִי לָקַח וְהִנֵּה עִתָּה לָקַח
 בְּרַכְתִּי וְיֵאמֹר הֲלָא־אֶצְלָתָ לִי
 בְּרַכָּה: לו וַיַּעַן יַצְחָק וַיֵּאמֶר לְעֵשׂוּ
 הֲנִן גְּבִיר שְׁמַתִּיו לָךְ וְאֶת־כָּל־אֲחָיו
 נָתַתִּי לוֹ לְעַבְדִּים וְדָגַן וְתִירֵשׁ
 סָמַכְתִּיו וְלָכֵה אִפּוּא מָה אַעֲשֶׂה
 בְּנִי: לח וְיֵאמֶר עֵשׂוּ אֶל־אָבִיו
 הַבְּרַכָּה אַחַת הוּא־לָךְ אָבִי בְּרַכְנִי

גַּם־אֲנִי אָבִי וַיֵּשֶׂא עֵשׂוּ קִלּוֹ וַיִּבְרַךְ: לט וַיַּעַן יַצְחָק
 אָבִיו וַיֵּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבֶךָ

רש"י

לוי: אצלת. לשון הפרשה, כמו ויאלל (ס"ח ויגל):
 (לו) הן גביר. ברפח זו שביעית היא, והוא עושה
 אומה ראשונה, אלא אמר לו, מה מועלת לך
 צברסה, אם מקנה נכסים שלו הם, שהרי גביר
 שמתיו לך, ומה שקנה עבד קנה רבו: ולכֵּה
 אפוא מה אעשה בני. ליה איפא חנקש מה
 לעשות לך: (לח) הברכה אחת. ה"ל זו משמשת
 לשון חימה, כמו הבמתים (במדבר יג, יט), השמטה
 היא (שם כ), הכמות נבל (שמואל"ג ג, ג):
 (לט) משמני הארץ וגו'. זו איטליא"ה של יון
 (כ"ד סג, ט)

(לה) במרמה. נחממה: (לו) הכי קרא שמו.
 לשון חימה הוא, כמו הכי אחי אחי (להגן ט),
 טו, שמה לכך נקרא שמו יעקב, על שם סופו
 שהוא עמיד לעקבני. מנחומא (תולדות כג), למה חרד
 יצחק, אמר, שמה עון יש בי שבכתי קטן לפני
 גדול, ושמי סדר היחס, המחיל עשו מנעק
 ויעקבני זה פעמים, אמר לו אביו מה עשה לך,
 אמר לו את צורתי לקח, אמר, נכך הייתי מלך
 וחרד, שמה עברתי על שורת הדין, עכשיו לצבור
 צרכתי, גם צרוך יהיה: ויעקבני. כמרגמו וכמני,
 ארצני. וארצ, וכמן. ויש מחרגמין ומכמני, נחמכס

תולדות אהרן

[לוי הכי קרא ברכות ז: [לוי וחירש סנהדרין ע. [לוי] הברכה סנהדרין קא:

שימה בפיהם

שכה

קָרָה - עליך וְאֵת כָּל אֲחֵיו נְתַתִּי לְיַעֲבֹדִים¹⁰, וְאֵת דְּגַן וְתִירֹשׁ נְתַתִּי לוֹ כְּמִקְרָתִי - השענתי אותו בכך משען בטוח שיוכל לעבוד את ה', וְקָרָה - ולך אִסּוּא - היכן אתפש ואמצא לך ברכה, לכן מָה אֲנִישָׂה בְּנִי הֲרִי לֹא נִשְׁאֵר לִי בְּמָה לְכַרְךָ אוֹתָךְ¹¹:

עָשׂוּ מִבְּקֶשׁ מִיִּצְחָק שִׁיבְרַךְ גַּם אוֹתוֹ וּמְרִים קוֹלוֹ בְּכִי (לֵח) וְיֹאמְרוּ - אִמְרוּ עֲשׂוּ אֵל אֲבִיו: הַבְּרָכָה אֲחַת הוּא קָרָה אָבִי - וכי כל הברכות שלך בענין אחד הן אשר את כולן קיבל יעקב¹², בְּרַבְּנֵי גַם אֲנִי - תברך גם אותי אָבִי בברכה שהיא הַיִּפְךָ ברכת יעקב כדי שלא יחפוך בה ולא יטלנה ממני¹³, וְיִשָּׂא - והרים עֲשׂוּ את קוֹלְךָ וְיִבְרַךְ - ובכה ומרוב צער על שנשמטה ממנו הברכה¹⁴:

יצחק סברך את עֲשׂוּ שיגור במקום משוכה
הניזון מסל של ברכה

(לֵט) וַיַּעַן - ענה וְיִצְחָק אָבִיו - אבי עֲשׂוּ לדבריו וְיֹאמְרוּ אֲלָיו - ואמר לו: הֲנֵה אוֹכַל לֶחֶם לְךָ בְּרַכָּה זו?¹⁵ [א] מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ - מקומות מן המשובחים בארץ יִהְיֶה מִן שֶׁבֶדָה - מקום מגוריהם¹⁶:

יצחק אומר לעֲשׂוּ שבא יעקב בחכמתו ולקח ברכתו (לֵח) וְיֹאמְרוּ - אמר יצחק אל עֲשׂוּ: מָה אֵלֶי אֲחִידְךָ [יעקב] בְּמִקְרָמָה - בחכמה¹⁷ וְיִסְפָּח - ולקח את בְּרַבְּתְךָ - הברכה שרציתי לברך אותך:

עֲשׂוּ אוֹמֵר, וְכִי עַל כֵּן נִקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב
עַל שֵׁם שֶׁלִּקַּח אֶת בְּכוֹרְתִי וּבְרַכְתִּי

(לֵר) וְיֹאמְרוּ - אמר עֲשׂוּ: הֲכִי - אולי קָרָה הַקּוֹרָא אֶת שְׁמוֹ שֶׁל אָחִי בְּשֵׁם יַעֲקֹב¹⁸ עַל שֵׁם שֶׁנִּוְהַג לָאוֹרֹב לְאַחֵרִים, וְיַעֲקֹבֵנִי - שהרי ארב לי בתחבולותי וְהַ פְּעֻמִּים - שתי פעמים¹⁹: [א] אֵת בְּכֹרְתִי - הבכורה שלי לְקַח מִמֶּנִּי: [ב] וְהֵנַח שְׂפָתָה לְקַח גַּם אֶת בְּרַבְּתִי. וְיֹאמְרוּ - אמר עֲשׂוּ לֹאבִיו: הֲלֹא - הרי אֲצִלְתָּ - הפרשת לִי בְּרַבְּתָה וְעַל כֵּן בִּרְכַנִי בְּרַכָּה שֶׁהִכַּנְתָּ עֲבוּרִי:

יצחק ענה לעֲשׂוּ שלאחר ברכתו ליעקב
לא נותר כסה לברך אותו

(לִז) וַיַּעַן - ענה וְיִצְחָק וְיֹאמְרוּ - ואמר לְעֲשׂוּ: הֲנֵה הֲרִי גְבִיר - שר ואדון שְׁמֹתִי - שמתי את יעקב

הערות וצייונים

כאשר תריד" וגו' - רש"י תהלים 9, ר. צ. שכ"ס. לא אמר לו "יתן לך האלוקים" כמו שאמר ליעקב, כי רק ליעקב נתן ברכות אלוקיות התלויות בהשגחת ה', אך לעֲשׂוּ נתן טובה התלויה בטבע הארצות ומוגם, ולכן פתח ואמר לו "הנה", כאומר 'מוכנים הם כבר לך' - ד"ד. אולם הרמב"ן פירש שאמר לו 'הנה אוכל לתת לך משמני הארץ ומטל השמים, שיש בכך די לשניכם, אך הממשלה תהיה של יעקב'. ולא הזכיר אצל עֲשׂוּ שם 'אלוקים' כמו אצל יעקב (בפסוק כ"ח), כי עֲשׂוּ יקבל ברכותיו אף אם אינו ראוי לכך, ולא רק במידת הדין, וראה עוד בהוספות וביאורים לעיל פסוק כ"ח ד"ה האלוקים. צ"א. בספר מצודת דוד כתב שבגמרא סנהדרין (כ"א ב) איתא, שבשעה שנשא שלמה בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים, ועלה שרטון ועליה נבנה כרך גדול וזה אטליה של יון, והוקשה לרש"י דברכת יצחק ליעקב אמר לו מטל השמים ומשמני הארץ והקדים טל השמים לארץ, ובעֲשׂוּ הקדים משמני הארץ. אלא שהארץ שנתן ליעקב זה ארץ ישראל שכבר היה בעולם, ולא היה צריך כי אם לטל השמים, אבל בעֲשׂוּ באותו פעם עדיין לא נברא ארצו כי זה אטליה של יון, ולכן לא היה מקדים מטל השמים כי למה לו הטל כיון שעדיין לא נברא הארץ, לפיכך ברכו תחלה בארץ ואחר כך מטל השמים, ועיי' בספר דמשק אליעזר (תולדות דף כ"ד ט"ג אות וס"א) ותנוכת התורה (תולדות את כ"ט) שהביאו זה בשם הר"ר העשיל ז"ל. ועיי' עוד בתורת חיים (גמרא חולק ט"ג ד"ה וז"ל) ובספר פפראות לחכמה (תולדות ד"ה במרש) - פ"ט ד"ט י"ט.

פ. ואין לפרשו כפשוטו מלשון רמאות, שאם כן אין הברכות שלו, ולא היה יצחק מחוייב לו אותם - ר"א"ס.
פג. ראב"ע. פד. פעם אחת בהאכלת ערשים, ופעם שניה עתה בהכאת המטעמים - ש"ך עה"ת. עיי"ש. ותיבת "ויעקבני" יתכן לפרשה גם שהתחכם עליו - ח"א. וכיון שהזכיר יצחק את ענין החכמה בלשון 'מרמה', תפס עֲשׂוּ לשונו של אביו והתלונן על יעקב שכביכול לקח ממנו את הברכות במרמה וברמאות. פה. זאת הברכה השביעית, דהיינו שעֲשׂוּ ובניו יהיו כפופים ליעקב ומה שקנה עבד קנה רבו, ואף אם יקנה נכסים, שלו הם. פו. שאמר עֲשׂוּ לאביו, אם כן לכל הפחות תן לי את הודגן והתירוש שיעבוד דרכי, ויצטרך יעקב לבקש זאת ממני. פז. פירש רש"י, הגם שה"א התמיהה נקודה בדרך כלל כחטף פתח, כאן אינו כן כיוון שהאות של אחריה נקודה בשו"א, והביא דוגמאות לכך. פח. ולא תהיה ברכה זו ליעקב בגלל דין 'מה שקנה עבד קנה רבו', ואכן לכך ברכו ב"משמני הארץ" (פסוק ל"ט) שזו איטליה של יון שאינה מהארץ הקדושה, ולא ירצו בני יעקב ארץ טמאה זו, וכן ברכו "על חריבך תחיה" (פסוק מ) שהוא היפך מדת יעקב שהיא שלום ואמת - גו"א.
פט. ראב"ס. בכביה זו החידו עֲשׂוּ ג' דמעות, אחת מימינו ואחת משמאלו, והשלישית נשארה תלויה בין עיניו, שאם היתה יורדת אף היא, לא היו ישראל נגאלים לעולם מתחת ידיו, והגאולה תלויה במחיקת דמעותיו - מעם לועו. יעו"ש עור. והמקור לכך, שנאמר "ויעצק צעקה", "גדולה", "זמרה", ועל ידם זכה לחיות על חרבו, כמו שנאמר "זוהיה

מוֹתְבָּךְ וּמְטִילָא דְשִׁמְיָא
 מְלַעְלָא: מ ועל חרבך תיחי
 וְיֵת אַחוּךְ תִּפְלֹחַ וְיֵהִי כַד
 יַעֲבֹרְךָ כְּנֹחֵי עַל פְּתַגְמֵי
 אֲרִיִּתָא וְתַעֲדֵי גִירָה מֵעַל
 צוּרְךָ: מא ונטר עשו דכבו
 לַיעֲקֹב עַל בְּרַכְתָּא דִּי בְּרַכָּה
 אֲבוּהֵי וְאָמַר עֲשׂוּ בְּלִבָּה
 יִקְרְבוּן יוֹמֵי אֲבָלֵי דְאָבָא
 וְאִקְטוּל יֵת יַעֲקֹב אָחִי:
 מב וְאַחֲסוּהָ לְרַבְּקָה יֵת
 פְּתַגְמֵי עֲשׂוּ בְּרַחַת רַבָּא
 וּשְׁלַחַת וְקִרַח לַיעֲקֹב בְּרַחַת
 זְעִירָא וְאִמְרַת לָהּ הֵא עֲשׂוּ
 אַחוּךְ כְּמִן לָךְ לְמַקְטִלְךָ:
 מג וְכַעֲזַן בְּרֵי קַבֵּל מִנֵּי וְקוּם
 אֲזִיל לָךְ לֹת לְבָן אָחִי
 לְחַרְזִין: מד וְתַתִּיב עִמָּה יוֹמִין
 זְעִירִין עַד דִּיתוּב רִוְגָא
 דְאַחוּךְ:

וּמְטִיל הַשָּׁמַיִם מֵעַל: מ ועל-
 חֲרַבְךָ תַּחֲיֶה וְאֶת־אֲחִיךָ תַּעֲבֹד
 וְהִיָּה כַּאֲשֶׁר תִּרְיֹד וּפְרַקַת עָלוּ
 מֵעַל צוּרְךָ: מא וישטם עשו
 אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְכוּ
 אָבוּיו וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ בְּלָבוּ יִקְרְבוּ
 יְמֵי אֲבָל אָבִי וְאַחֲרָהּ אֶת־יַעֲקֹב
 אָחִי: מב ויגד לרבקה את־דברי
 עֲשׂוּ בְּנֵה הַגְּדֹל וְתִשְׁלַח וְתִקְרָא
 לַיעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן וְתֹאמֶר אֵלָיו
 הִנֵּה עֲשׂוּ אֲחִיךָ מִתְנַחֵם לָךְ
 לְהַרְגֶּךָ: מג ועתה בני שְׁמַע בְּקִלִּי

וְקוּם בְּרַח־לָךְ אֶל־לְבָן אָחִי חַרְנָה: מד וישבת
 עִמּוֹ יָמִים אַחָדִים עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֶמֶת אֲחִיךָ:

רש"י

ומדרש אגדה לכמה פנים יש: (מב) ויגד
 לרבקה. צרות הקודש הוגד לה מה שעשו
 מהרהר בלבו: מתנחם לך. נסס על האסוה,
 לחשוב מהשנה אחרת להסנוך לך ולהרגך. ומדרש
 אגדה, כנר אמה מת צעניו, ושמה עליך כוס
 של מנחמים. ולפי פשוטו, לשון מנחמים, מנחם
 הוא על הצרכים צהריגמך: (מד) אחדים.
 מועטים:

(מ) ועל חרבך. עמו צהריגך, יש על שהוא
 צמקוס אום צ', כמו עמדתם על חרבכם (יחזקאל
 ג, טו), צהריגכם. על צבאכם (שמות י, טו)
 צבאכם: והיה כאשר תריד. לשון צער, כמו
 אריד צשימי (מחליט טו, ג), כלומר כשיעצרו ישראל
 על המורה, ויהיה לך פחמון פה להצטער על
 הצרכים שנטל, ופרקם עלו וגו': (מא) יקרבו
 ימי אבלי אבי. כמשמעו, שלא לצער אם אבא.

תולדות אהרן

[ט] והיה כאשר שבת פט: [מא] וישטם עשו ברכות ז:

שימה כפיהם

שכז

[וב] וּמַעַל - במקום אשר יורד בו טל מן השמים
מַעַל - מלמעלה^א:

יצחק סברכו שיחיה על חרבו, ומודיעו מתי יוכל
לפרוק עול יעקב מעל צוארו

(מ) וגו' וְעַל חַרְבֶּךָ - בחרבך תִּחְיֶה - תתגבר
במלחמה על אויבך; [ו] וְאֵת אֲחִיךָ יַעֲקֹב תַעֲבֹד^ב,
וְהָיָה פֶּאֶשֶׁר תִּרְיֵד - תצטער מאוד על הברכות
שנטל ממך אחיך^ב; [ה] וּפְרָקֶתָ - אזי תוכל להסיר
את עול - העול של יעקב מעל צווארך ולא תהיה
משועבד לוי^ב:

עשו שונא ליעקב

עשו שונא את יעקב בגלל הברכה שקיבל,
ומחכה לפטירת אביו בכדי להורגו

(מא) וַיִּשְׁאֵם - ושנא עֲשָׂו אֵת יַעֲקֹב עַל הַבְּרָכָה
שלו אֲשֶׁר בָּרַכּוֹ אֲבִיו^א, וַיֹּאמֶר - ואמר עֲשָׂו
בְּלִבּוֹ^א: עתה לא אצער את אבא^א, אבל כאשר
יִקְרְבוּ - יתקרבו ימי אָבִי אָבִי, כלומר לאחר
שימות, וְאַחֲרָיָהּ - אזי אהרוג אֵת יַעֲקֹב אֲחִי^א,
וכיון שכן היה יעקב מתחבא מפני עשו^א:

דברי עשיו נאמרו לרבקה,
ומזהירה את יעקב שעשו רוצה להורגו

(מב) וַיִּנְדַּף רַבֵּקָה בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ אֶת דְּבָרֵי -
הדברים שהרהר בלבו עֲשָׂו בְּנֵה הַגְּדֹלָה^א, וכיון
שלא היה יעקב באוהל אביו ואמו וְתִשְׁלַח - לכן
שלחה רבקה שליח וְתִקְרָא - וקראה לַיַּעֲקֹב בְּנֵה
הַקָּסָן שיבוא אליה, וְתֹאמֶר - וכאשר הגיע יעקב
אמרה רבקה אֵלָיו: הֲנֵה עֲשָׂו שְׂהִיָּה עִד עֵתָה
מִתְנַהֵג עִמָּךְ כְּאֲחִיךָ, מִתְנַהֵם - הפך את מחשבתו
לְךָ - עליך לְהִרְגֶךָ^א:

רבקה מצוה את יעקב שיברח לחרון
אל בית לבן אחיה

(מג) וְעֵתָה בְּנֵי שָׂמֵעַ בְּקָלִי - בקול רוח הקודש
שבי, וְקוֹם - הזורו עתה בעוד אביך חי, בְּרַח לְךָ
מִכָּאן וּלְךָ אֵל לְבָן אָחִי חָרָנָה - אל העיר חרון^א:

רבקה אופרת ליעקב שישב עם לבן
עד שיפסק כעסו של אחיה

(מד) וַיִּשְׁבֹּתָ עִמּוֹ יָמִים - שנים אחדים -
מזעטים^א עַד אֲשֶׁר תִּשׁוּב - תנוח ותרגע חֲסֵת -
רוגו אֲחִיךָ על הבכורה^א:

הערות וציטוטים

צב. כגון בית גוברין, שהוא מקום מיוחד, אשר בו ניכתר
ברכת הטל יותר משאר מקומות - שכ"ס, עק יוסף, שני"א.
צג. ואינו בכלל האויבים שתנצח במלחמותיך - רמב"ן.
ולפירושו, "את אחיך תעבוד" אינו ברכה לעשו. וראה
שע"א שכתב שזו היא ברכה שיהיה עבד לעבדו ה', שאך
זכות גדולה מזו, וכפרט לאחר שכבר ניטלו ממנו הברכות.
צד. חזאת רק כאשר תראה שחלילה יעברו ישראל על
התורה, ויהיה לך פתחון פה לומר שאינם ראויים לברכות.
צח. עד כאן ברכות עשו. צו. חסרון ההשלמה עם
הצלחתו של השני הביאתו לשנאה. ענין זה ידוע מרכי
יהונתן אייכשיץ שהיה אומר, הטעם שאם בא אחד לשאול
שאלה על כהמה אם נטרפה חרב אומר טרפה אזי האדם
משלים כקלות עם פסק הדין ואינו מתלהם על פסק ההלכה
שנעשתה שלא כדין וכדו', אמנם באם יבואו ב' בני אדם
לדין על ענין ממון שביניהם וינקה הדין את האחד, אזי
החייב אינו משלים בקל עם פסק הדין וטוען נגד פסק
ההלכה וכדו', וכל זה נובע מחמת שאך החייב יכול לסבול
שהשני הרוויח, ולא שאיכפת לו על ממונו, כן היה כאן
אצל עשו, הוא כשלעצמו עוד השלים, אבל כאב לו על
הברכות שיעקב קיבל - ט"ד. צז. היינו כמחשבתו.
שהלב הוא מקום משכן המחשבות. צח. כיון שתמוה
הוא שעשו יכבד כל כך את אביו, על כן כתב רש"י
זמדרש אגדה לכמה פנים יש, אך לא הכיאים רש"י כי
אינם לפשוטו של מקרא - ח"ל. וראה הוספות וביאורים.

צט. לאחר סתימת הגולל, שאו מתחילים ימי האכילות,
אבל קודם לכן לא רצה להורגו כי המת יודע קודם
שיסתום הגולל עליו - אה"ח הק". ראה בהוספות
וביאורים, הטעם שתלה עשו הדבר דוקא בימי האָקֶל של
אביו. ק. שהיה מתבייש ומפחד ממנו - רמב"ן.
קא. ונאמר "בנה הגדול", שעשתה כן אף שטכע האם
לאהוב יותר את בנה הגדול, כיון שהיה רשע. - רמב"ן
לעיל פסוק ט"ו. קב. כל לשון 'ניחום' שבמקרא, לשון
מחשבה אחרת הם - רש"י לעיל ו'. ו'. אופן נוסף ברש"י:
מקבל תנחומים עליך כאילו אתה כבר הורג, ופירוש זה
מתאים גם לפשוטו של מקרא, שמנחם עצמו על הפסד
הברכות על ידי שיהרגך. קג. "לך" היינו לעצמך שלא
תפרסם את דבר הבריחה, - הענ"ד. "קום" הוא ענין יירוץ
- מצויצ יהושע א', ב'. ובעוד הרכה מקומות. שאם ימתין
לברוח עד שימות אביו, ירדוף עשו אחריו להרגו - ריב"א.
קד. כמו "ימים תהיה גאולתו" שהם שנים מועטות,
ו"אחדים" פירושו פחות מעשר - דאב"ע. וראה להלן כ"ט,
י"ח ברש"י, שהכוונה ב"ימים אחדים" היא לשבע שנים,
והיינו שיעברו עליו בשלוה ונחת ויהיו בעיניו כימים
אחדים, ראה גו"א שם. קה. שלקחת ממנו - רבינו בחיי.
שעתה היה מקום לכעס על הבכורה, כי זה הדבר שגרים
ליעקב לקבל את הברכות, וכפי שכתב רש"י בפסוק ל"ו,
עיי"ש - ט"ד. חימה היא עֲכָרָה השמירה בלב כמשך כמה
ימים - הענ"ד עיי"ש.

מה עד דיתוב רוגזא דאחוי
 מנך ויתנשי ית די עבדת לה
 ואשלח ואדברנך מתמן למה
 אתכל אף תרויכו יומא חד:
 מו ואמרת רבקה ליצחק
 עקית פחיי מן קדם פנת
 חתאה אם נסיב יעקב אתתא
 מבנת חתאה כאלין מבנת
 ארעא למה לי חיים: א וקרא
 יצחק ליעקב וברך יתה
 ופקדה ואמר לה לא תסב
 אתתא מבנת פנען: ב קום
 אזיל לפדן ארם לבית פתואל
 אברהא דאמך וסב לך מתמן
 אתתא מבנת לבן אחיהא
 דאמך: ג ואל שדי יברך יתך
 ויפשה ויסגנה ותהי לכנשת
 שבטי: ד ויתן לך ית ברפתא

מה עד-שוב אף-אחיו ממך
 ושכח את אשר-עשית לו
 ושלחתי ולקחתיך משם למה
 אשכל גם-שניכם יום אחד:
 מו ותאמר רבקה אל-יצחק
 קצתי בחיי מפני פנות חת
 אם-לקח יעקב אשה מבנות-
 חת כאלה מבנות הארץ למה
 לי חיים: כח א ויקרא יצחק
 אל-יעקב ויברך אתו ויצוהו

ויאמר לו לא-תקח אשה מבנות פנען: ב קום
 לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח-לך
 משם אשה מבנות לבן אחי אמך: ג ואל שדי
 יברך אתך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים:
 ד ויתן-לך את-ברכת אברהם לך ולזרעך אתך

ק' זעירא

רש"י

(מה) למה אשכל. אהיה שכולה משמיכם.
 (לימד על) הקוצר אם בני קרוי שכול, וכן ציעקב
 אמר כאשר שכלמי שכלמי: גם שניכם. אם יקום
 עליך ואסה סהרגנו, יעמדו בני ויהרגוך, ורום
 הקדש מרקה צה, ונחנצאה שניס אחד ימומו,
 כמו שמשורש צפרק המקנא לאשמו (סוטה יג):
 (מו) קצתי בחיי. מאסמי צמי: (ב) פדנה.

כמו נסדן: ביתה בתואל. לניס צמואל, כל
 מיצה שצריסה למ"ד צמחלסה הטיל לה ה"א
 צסופה (עמות יג): (ג) ואל שדי. מי שדי
 צצרכסוי למצצרכין מסיו, יברך אומך: (ד) את
 ברכת אברהם. שאמר לו ואעשך לגוי גדול,
 והצרכו צורעך, יהיו אומן צרכום האמורות
 צצצילך, מנך ילא אומו הגוי ואומו הצרע

תולדות אהרן

[מחן פמה אשכל סוטה יג.]

שימה בפיהם

שכט

וכך היה כשהגיע אליו: (א) וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ - יצחק בירך אותו עוד פעם; (ב) וַיִּצְוֶהוּ - וציווה אותו וַיֹּאמֶר - ואמר לו: לֹא תִקַּח בְּשׁוֹם אֹפֶן אִשָּׁה לְעַצְמְךָ מִבְּנוֹת כְּנָעַן, וְאָף לֹא צִדְקוֹנוֹת כְּבוֹנוֹת עֲנֵה אֲשׁוּל וּמִמְרָאֵי:

יצחק מצווה את יעקב שילך לבית לבן וישא אשה מבנותיו

(ב) קום לך פָּדְנָה - לפדון אֲרָם בֵּיתָה - לבית בתו וְאֶל אָבִי - האב של אֲמִי (רבקה), וְקַח לָךְ מִשָּׂם אִשָּׁה מִבְּנוֹת - מהבנות של לְבָן אָחִי - האח של אֲמִי:

יצחק מברך את יעקב בנכסים וצאצאים רבים

(ג) וְאֵל שְׂדֵי - ובעל הכח לתת לכל אחד כפי הצורך לו: [א] הוּא יְבָרֶךְ אֹתְךָ בְּנַכְסִים; [ב] וַיְבָרֶךְ - יתן לך פרי בטן; [ג] וַיְרַבְּךָ - ירבה אותך בכנים; [ד] וַהֲרִיֵּת - ותהיה עם צאצאין לְקֹבֵץ עַמִּים - שבטים:

יצחק מברכו שיתן ה' לו ולזרעו

את ברכות אברהם ויירש את הארץ

(ד) וְהָיָה לְךָ ה' גַּם אֵת בְּרִכְתּוֹ - הברכות שבירך את אֲבֹתֶיךָ וְקָנְתָהּ, לְךָ וְלְיִצְחָק אֲמִי,

רבקה מצוה את יעקב שישאר שם

כדי שלא תהיה שכולה משניהם

(מה) וְהִמְשִׁיךְ לְהִתְעַכֵּב שָׁם עַד שׁוּב - עד שינוח וירגע אָף - כעס אֲחִיךָ מִפֶּהךָ על הברכה שקיבלתָ וְשָׁכַח - וישכח עֲשׂו אֵת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּאִי, וְשָׁחַחְתִּי - או אשלח שליח לקרוא לך לשוב לכאן, וְלִקְהַלְתִּיךָ מִשָּׂם - ואקח אותך מתוך־י, לְמַה תִּשָּׂא - כאן ואז אֲשַׁבֵּל - אהיה שכולה בָּם שְׁנֵיכֶם - משניכם ביום אֲחָדֶיךָ:

רבקה אומרת ליצחק שמואמת בחייה

אם ישא יעקב אשה כנשות עשו

(מו) וַהֲאֹמֶר - אמרה רַבְּקָה אֵלַי יִצְחָק: קִצְתִּי - מאסוֹת־בְּחַיִּי - בחיים שלי מִפְּנֵי בְּנוֹת חַת שֶׁהֵן נשׁוֹת עֲשׂוֹי, אִם לִקַּח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת חַת או גַּם מִבְּנוֹת - רשעים כמותן מִשָּׂאֵר בְּנוֹת הָאָרֶץ, לֹא אוכל לסבול זאת, לְמַה לָּאִי חַיִּים־י, ולכן עלינו לִמְצוֹא עֲצָה לְהַשִּׂיא אִשָּׁה הוֹגֵנָה לִיעֲקֹב־י:

פרק כ"ח

יצחק מברך שוב את יעקב ומצווהו

שלא ישא אשה כנענית

(א) וַיִּקְרָא - וקרא יִצְחָק אֵלַי יַעֲקֹב שִׁיבֹא אֵלַי,

הערות וצינונים

מעט לונע בשם האלשי"ך הקי והאברבנאל. א. שידע שכל הברכות שברכו שיריק וקיימן, וכיון שהיה יעקב בוש לבוא לאביו לאחר שרימהו, על כן אמר לו יצחק בתחילה, שטוב עשה ואין כלבו עליו כלום - העמיד. ראה עוד לקמן פסוק ג' בהערה בשם מדרש הגדול. ג. שכ"ט, מחדש הגדול. ג. שהיתה בתו של בתואל ואחות לבן. ד. ראה בהוספות וביאורים בן כמה היה יעקב כשנשאם. ה. שמשפיע כל צרכי מתכניו, ואינם חסרים עוד כלום - בא"י. טעם הדבר שחזר יצחק וברכו, מובא במדרש הגדול, כדי לקיים הברכות בידו ג' פעמים, אחד לעיל כ"ו, ל"ג "ואברכהו"; והשני "גם ברוך יהיה" (לעיל ט); והג' "ויקרא יצחק ליעקב ויברך אותו" (פסוק א); וכאן אמר לו: מה שיש יכולת בידי ברכתך, וה' יש לו בלי די, הוא יברך אותך ויפרך וגו'. ו. שכ"ט. ובספרדנו ביאר שיברכו במתן. ז. ת"א. שכל ישראל עם אחד הם, אלא שמתחלקים לשבטים כענפים היוצאים משורש אחד ולא יתפרדו - לחם ושמלה, שע"א. וכל שבט נקרא ע"ם כמו שנאמר (דברים ל"ג. י"ט) "עמים הר יקראו", ראה שם כר"ש ב' פירושים, ולאופן הראשון מדובר על השבטים. ח. שאמר לו "ואעשך לגוי גדול", בתחילת פרשת לך לך, שואת הברכה הראשונה שבירך ה' את אברהם, ובפרשת העקידה בירכו "והתברכו כזרעך כל גוי הארץ", וזאת הברכה האחרונה שברכו, ובכללן כל הברכות שהתברך בן שתי ברכות אלו - ב"ב.

קו. ועל כן הזכיר הכתוב שתי קמזות (חמת - אף) - ש.ס. קז. רבקה אמרה בצדקתה שישוב חרוק אפו של עשו, אך עשו לא עשה כך, אלא "ויטרוף לעד אפנו, ועברתו שמרה נצח" (עפ"ס א. י"א) - שכ"ט. קח. את השליח שלחה לאחר שכבר יצא יעקב מבית לבן, שלא ידעה שה' אמר ליעקב "שוב אל ארץ מולדתך" וראתה שנו עשו מרגזו (מחמת הדחן ששלח לו יעקב) ושלחה את דבורה מניקתה, ראה להלן ל"ה, ח' - ח"ל ש.ס. קט. הקובר את בניו נקרא שכול. שעשו יקום עליך להרגך ואתה תהרגנו, ולכסוף יקומו בניו ויהרגוך על שהרגת את אביהם, שהבא להרגך השכם להרגו - וח"י. ורוח הקודש נורקה בה שלא אמרה 'פן אשכלי שהוא לשון ספק, שהתנבאה שימותו ביום אחד, דהיינו שביום שקברו את יעקב מת עשו, ויום קבורת יעקב זו היא מיתתו, כי יעקב אבינו לא מת, אלא שאז נגנו מן העולם. ח"ל. וראה הוספות וביאורים. קי. אמר רב הונא, התחילה גרפת הרדי מן האף ומשלכת, לומר שהן מאוסות בעיניו כניע היוצא מהחוטם - ב"ר, ע"י יוסף. קיא. מלבי"ם. קיב. ליעקב אמרה שעשו רוצה להורגו, וקיימה כזה "לא תעמוד על דם רעך", אך ליצחק לא רצתה לומר כן, מפני איסור רכילות - אזה"ח הק'. וגם מפני שהששה שיכעס עליה יצחק שהיא גרמה לאיבה ביניהם. ולומר ליעקב לברוח בלא ידיעת יצחק לא רצתה, כדי שלא לצער, וגם שלא לגרום בכך שלא יצליח יעקב בדרכו בעוון זה, ויגבר עשו עליו. -

דאברהם לך ולבניך עמו
 למיתתך ית ארע מותביתך די
 יהב יי לאברהם: ה ושלח
 יצחק ית יעקב ואזל לפדן
 ארם לות לבן בר בתואל
 ארמאח אחיהא דרבקה אמה
 דיעקב ועשו: ו וחזא עשו
 ארי בריך יצחק ית יעקב
 ושלח יתה לפדן ארם
 למסב לה מתמן אתתא פד
 בריך יתה ופקיד עלוהי
 למימר לא תסב אתתא
 מבנת כנען: ז וקביל יעקב
 מן אבוהי ומן אמה ואזל
 לפדן ארם: ח וחזא עשו
 ארי בישא בנת כנען בעיני
 יצחק אבוהי: ט ואזל
 עשו לות ישמעאל ונסיב
 ית מחלת פת ישמעאל

לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֹרֶיךָ אֲשֶׁר־
 נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם: שְׁבִיעִי
 ה ויִשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב ויֵלֶךְ
 פְּדֹנָה אֶרֶם אֶל־לְבָן בֶּן־בְּתוּאֵל
 הָאֲרָמִי אֲחִי רַבְקָה אִם יַעֲקֹב
 וַעֲשׂו: ו ויֵרָא עֵשָׂו כִּי־בָרַךְ
 יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב ויִשְׁלַח אֹתוֹ
 פְּדֹנָה אֶרֶם לְקַחַת־לוֹ מִשָּׁם
 אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיְצַו עָלָיו
 לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת
 כְּנָעַן: מ מִפְּטִיר ז וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב
 אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ ויֵלֶךְ פְּדֹנָה

אֶרֶם: ח ויֵרָא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן
 בְּעֵינָיו יִצְחָק אָבִיו: ט ויֵלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל
 וַיִּקַּח אֶת־מַחְלַת ז בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם

רש"י

המזוכר: (ה) אם יעקב ועשו. איך יודע מה אומו פדנה ארם, וכי שמע יעקב אל אביו והלך מלמדנו: (ז) וישמע יעקב. מחובר לעמן פדנה ארם, וכי רעות בנות כנען, והלך גם הוא שלמעלה, וירא עשו כי ברך יצחק וגו' וכי שלם אל ישמעאל:

תולדות אהרן

כח ון וירא עשו מגילה יז. [ט] וילך עשו מגילה יז. ביק צב:

שימה כפיהם

שלא

אשה מבנות כנען:

עשו רואה גם ששמע יעקב בקול אביו ואמו
והלך לפדן ארם

(ז) וישמע - וראה עשו גם ששמע יעקב אל העצה הטובה של אביו ללכת לפדן ארם ואל מה שאמרה לו אמו שיברח אל לבן אחיה לקחת לו משם אשה, ואלך - ואכן הלך יעקב פדנה - לפדן ארם:

עשו רואה שכנות כנען רעות בעיני אביו

(ח) וירא - וראה עשו והבין כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו, שהרי אסר על יעקב לקחת מבנות כנען, והסיק שקיום הברכות תלויות בכך, לכן החליט לקחת מזרע אברהם שמא יזכה בכך לקבל נחלתו:

עשו לוקח את מחלת בת ישמעאל לאשה
כנוסף על נשותיו הראשונות

(ט) וירא - והלך עשו אל ישמעאל דודו, ויקח - ולקח עשו את מחלת בת ישמעאל בן אברהם

לרשתה - אשר על ידן תירש את ארץ כנען - אשר אתה גר בה עכשיו אשר כבר נתן אלקים לאברהם:

יצחק שולח את יעקב, ולאחר שלמד
בישיבת עבר הולך לבית לבן

(ה) וישלח - ושלח יצחק את יעקב מביתו אל חרן, והתעכב יעקב ארבע עשרה שנה בישיבת עבר, וירא - ואחר כך הלך פדנה - לפדן ארם אל לבן בן בתואל הארמי - מארץ ארם אחי - שהיה האח של רבקה שהיא אם יעקב ועשו:

עשו רואה שבירך יצחק את יעקב ושלחו
וציווהו שלא לישא כנענית

(ו) וירא - וראה עשו את שלושת הדברים שעשה יצחק עם יעקב: [א] פי ברה יצחק את יעקב וקיים בידו את הברכות; [ב] ושלח אתו - ששלח את יעקב פדנה - אל פדן ארם כדי לקחת לו משם אשה; [ג] וראה גם עכשיו בברכו - כאשר בירך יצחק אתו - את יעקב ויצו - ואת מה שציווה עשו לאמר - וכה אמר לו: לא תקח

הערות וצינונים

אתה מקור הברכה תכרך לכל מי שתראה, והיה אברהם ראוי לכרך את ישמעאל כי הוא הבכור, והיה המנהג בראשונים כי הבכור היה בידו הברכה והיה האב מברך אותו, ואברהם לא ברך לישמעאל מפני שציקר דעו היה יצחק שנאמר (לעיל כ"א, י"ב) "כי ביצחק יקרא לך דע", גם לא ברך ליצחק שלא להטיל קנאה ביניהם, וכיון שנחלק מברכת שניהם בא הקב"ה וברכו שנאמר (לעיל כ"ה, י"א) "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק בנו". ויצחק היה ראוי לכרך את עשו כי הוא הבכור, ועשה יעקב המעשה ההוא כדי ליטול הברכות ואבד עשו את הכבודה והברכה ונתרוקן משניהם. יעקב כשהעמיד שנים עשר שבטים היו הברכות ראויות לראובן שהיה הבכור, ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו ליוסף, וכשנתקיימו הברכות ליעקב שהוא השלישי לאבות יש לנו כוזה הבטחה גדולה בגלותו השלישי שיתקיימו בנו בזמן הגאולה. וכשם שמצינו ששרו של עשו הסכים על הברכות שנאמר (להלן ל"ב, ל') "ויברך אותו שם", כך בזמן הגאולה עתידים מלכי הגוים שיסכימו בכרבותינו, הוא שהבטיחנו הנביא (ישעיה מ"ט, כ"ג) "ויהיו קלכים אקניף ושרותיקים מיניקתם אפיים ארץ וישקטו לך וצפר בגלגלך ולסכו ונדעת פי אני ה' אשר לא נבשז קני", ע"כ. יג. רשב"ם.

ט. טפודנו י. רש"י בסוף הפרשה (פסק ט), יעמין שם. יא. פירש רש"י איני יודע מה מלמדנו, ותמוה מה חידש לנו כוזה, ובאמת תמוה וכי אין אנו יודעים שרבקה הייתה אמו. יש שפירשו כוונתו, שגם איני יודע הוא חלק מהתורה, כלומר כשאדם תווד על גירסתו, צריך לשנן ולומר, זה אני יודע זה איני יודע - שט"א בשם החזו"א. והרע"ב פירש בשם הר"ר ליאון שבא ללמדנו שהיה [לבן] אחי רבקה, שהייתה גם עשו הרשע, כאשר היה הוא [לבן אחיה] רשע, ושמע מינה דרוכ בנים דומים לאחי האם, ע"כ. וכתב החתם סופר (בתורת משה) שכיון דלא היו אחים לבנותיו של לבן, א"כ יהיו כל בנייהם צדיקים יב. טפודנו. כתב רבינו בח"י מהמדדש (ס"ו, י"ב) שחזר הכתוב כמה פעמים להזכיר הברכה כדי לקיים לחתום הענין משלם, שלא תאמר שנתכרך תחילה שלא מדעת, לכך חזר כאן וברכו ברוצנו וכו', והנה בכאן חתם יצחק ברכתו שברך אותו תחילה, ומצינו שהברכה משתלשלת מדור לדור מבריאת העולם, באדם הראשון כתיב (לעיל א, כ"ח) "ויברך אותם אלקים", נתקלל העולם כדור המבול הוצרך לברכה, וברך לנח, שנאמר (שם ט, א) "ויברך אלקים את נח ואת בניו", חטאו כדור הפלגה, ובה אברהם ומסר הברכות בידו, אמר לו (לעיל י"ב, כ') "והנה ברכה"

אחות נביות על-נשיו ל' ל' ב' אברהם אחתה דנביות על נשוי לה לאנתו: ססס

לְאִשָּׁה: ס ס ס

ק"ו פסוקים. על"ו סימן. ומפטרין בתרי עשר משא דבר ה' במלאכי סימן א'

רש"י

היה בן ס"ג, הרי קי"ו, והוא אומר שלשים ומאת שנה, הרי חסרין י"ד שנים, הא למדת, שאחר שקבל הצרכים נטמן צנים עבר י"ד שנים. (אבל לא נענש עליהם בזכות המורה, שהרי לא פירש יוסף מאציו אלא כ"ב שנה, דהיינו מי"ז עד ל"ט, כנגד כ"ב שפירש יעקב מאציו ולא כבדו, והם כ" שנים צנים לבן, ושמי שנים ששה צדק, דכמיב ויבן לו צים ולמקנהו עשה סכות, ופירשו רז"ל מזה הפסוק ששה י"ח מדשים צדק, דצנים הוה צימות הגשמים וסכות הוה צימות החמה, ולחשבון הפסוקים שחשבו לעיל, משפירש מאציו עד שירד למצרים שהיה בן ק"ל שנים, ששם אנו מוצאים עוד י"ד שנים, אלא ודאי נטמן צנים עבר צהליכמו לצים לבן ללמוד מורה ממנו, ובשיל זכות המורה לא נענש עליהם, ולא פירש יוסף ממנו אלא כ"ב שנה, מדה כנגד מדה, עד כאן מנאחי צרש"י ישן): על נשיו. הוסיף רשעה על רשעמו (ר"ל מרשעת על מרשעים שהיו לו כבד וק"ל) שלא גרש את הראשונים:

הפלת פרשת תולדות

(ט) אחות נביות. ממשמע שנאמר צם ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות, אלא למדנו שמה ישמעאל משיעדה לעשו קודם נשואיה, והשיאה נביות אחיה, ולמדנו שהיה יעקב באותו הפרק בן ס"ג שנים, שהרי ישמעאל בן ע"ד שנים היה כשנולד יעקב, שי"ד שנה היה גדול ישמעאל מילחוק, וילחוק בן ס' שנה בלדת אוחם, הרי ע"ד, ושנאחי היו קל"ו, שנאמר ואלה שמי חי ישמעאל וגו', נמצא יעקב כשמה ישמעאל בן ס"ג שנים היה, ולמדנו מכאן שנטמן צנים עבר י"ד שנה, ואחר כך הלך לחרן, שהרי לא שהה צנים לבן לפני לידתו של יוסף אלא י"ד שנה, שנאמר עבדתיך י"ד שנה בשחי צדתיך ושש שנים בצלחך, ושכר הצאן משנולד יוסף היה, שנאמר והי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו', ויוסף בן ל' שנה היה כשמת, ומשם עד שירד יעקב למצרים ט' שנים, ו' של שובע וז' של רעב, ויעקב אמר לפרעה ימי שמי מגורי שלשים ומאת שנה, לא וחשוב י"ד שנה שלפני לידת יוסף, ושלשים של יוסף, ומשע משמלך עד שצא יעקב, הרי נ"ג, וכשפירש מאציו

שימה בפיהם

שלג

שהיתה נאחזת נביות בכור ישמעאל^א על
- בנוסף לשתי נשיו החתיות לו^ב אשה,

ועשה כך כדי להראות לאביו שלקח אשה
כשרה^ט:

הערות וצינונים

וקי שנים מאברהם עד שנולד יצחק, הרי ת"צ שנים, וס' מצחק עד יעקב הרי תק"ג שנים, וכל שנותיו של שם הם ת"ד שנים (לעיל י"א, י"ב-י"א) הרי שנפטר שם כשהיה יעקב בן חמישים שנה. מ"ל, כאורז רש"י הראיה לכך, משנותיו של ישמעאל, כיצד: שעל ס"ג שנים הללו שהיה יעקב עתה כשברח מעשו, אנו צריכים להוסיף כל השנים עד שעמד יעקב לפני פרעה ואמר לו שהוא בן מאה ושלושים שנה, השנים המפורשים במקרא הם: י"ד שנים עד שנולד יוסף, (שהרי כ' שנים שהיה אצל לבן - י"ד שנים מהם עבד בעבור נשיו, ושש שנים עבד למשכרתו. שנתן את"כ הממון לעשו על מכירת חלקו במערת המכפלה, ויוסף נולד בסוף שנת הי"ד לשהותו שם) ועוד ל' שנים שהיה יוסף כשמלך במצרים, ועוד חשע שנים משמלך יוסף במצרים עד שבא יעקב לפני פרעה (שכע שנות השוכע ושני שנות הועב) הרי סך הכל השנים שיש לנו משהיה בן שישים ושלוש, הם חמישים ושלוש, וא"כ כשתחברם יחדיו, יש לנו מאה ושש עשרה שנים כשעמד יעקב לפני פרעה, והרי כתוב שהיה בן מאה ושלושים שנה, א"כ חסרים אנו י"ד שנים, אלא ע"כ שי"ד שנים הללו שאינם מפורשים במקרא להדיא, היו השנים שנטמן יעקב בבית עבד ולמד תורה, וכל זה ידענו מזה שהיה יעקב בן שישים ושלוש שנים במות ישמעאל, ומיתתו הייתה באותו זמן שברח יעקב, והיינו חייבים להוסיף משישים ושלוש עד מאה ושלושים שנה י"ד שנים שאינם מפורשים בכתוב, וכך יש לנו מאה ושלושים שנה. ומביא רש"י שעל אותם שנים לא נענש יעקב, והיה יוסף נעדר ממנו רק הכ"ב שנים שהיה יעקב אצל לבן ובדרך לבית אביו, כן שלמד בהם תורה, ובזכות התורה לא נענש עליהם, שגדולה תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם (כמובא בגמרא מגילה ט"ז, ב.). טו. שהרי היא מורעו של אברהם, ואף על פי כן לא גירש את הרשעיות הראשונה.

יד, הזכיר הכתוב שהיתה אחות נביות, כי ייער ישמעאל את בתו מחלת להיות אשה של עשו, ומת ישמעאל כטרם שנשאה, ונביות אחיה השיא אותה לעשו, וגילה הכתוב ברמו שמת ישמעאל בזמן זה, כדי שנרע שהיה יעקב בן ס"ג שנה בזמן שקיבל את הברכות, ומחשבתן זה אנו יודעים שנטמן אצל שם ועבר י"ד שנים קודם שבא ללבן בחוץ. החשבתן: [א] שהיה יעקב בן ס"ג שנים: יצחק נולד כשהיה ישמעאל בן י"ד שנים (שהרי ישמעאל נולד כשהיה אברהם בן שמינים ושש שנים (לעיל ט"ז, ט"ח) ומל אברהם את עצמו כשהיה בן צ"ט שנים, וישמעאל היה אז בן י"ג שנים, ולאחר שנה כשאברהם היה בן מאה שנים נולד יצחק), הוסף לכך שישים שנה עד שנולדו יעקב ועשיו (ויצחק בן שישים שנה בלדת אותם, לעיל כ"ה, כ"ו) א"כ היה ישמעאל בן ע"ד שנים כשנולדו יעקב ועשו. הרי לנו לשנותיו של ישמעאל בלידת יעקב ע"ד שנים. הוסף לזה עוד ס"ג שנים עד לפטירת ישמעאל (שהרי היה בפטירתו בן קל"ו שנים (לעיל כ"ה, י"ז), קל"ו שנות צ"ד) הרי לנו שיעקב היה בפטירתו של ישמעאל בן ס"ג שנים. [ב] שנטמן י"ד שנים בבית עבד: (בתחילה כשהיה יעקב צעיר בשנים הרי היה ישכ אוהלים ולמד בבית מדרשם של שם ועבר (לעיל כ"ה, כ"ז) אבל עכשיו קם כבר לא היה חי, שהרי בן מאה היה כשהוליד את ארפכשד (לעיל י"א, י"ז) ול"ה שנים חי ארפכשד עד שהוליד את שלח (שם פסוק י"ב) הרי קל"ה שנים, ולי' שנים משלח עד שהוליד את עבר (שם פסוק י"ד) הרי קס"ה שנים, ול"ד מעבר עד שהוליד את פלג (שם פסוק ט"ז) הרי קצ"ט שנים, ולי' שנים מפלג עד שהוליד את רעו (שם פסוק י"ח) הרי רכ"ט שנים, ולי"ב מרעו עד שהוליד את שרג (שם פסוק כ') הרי רס"א שנים, ולי' שנים של שרג עד שהוליד את נחור (שם פסוק כ"ב) הרי רצ"א שנים, וכ"ט שנים מנחור עד שהוליד את תרח (שם פסוק כ"ד) הרי שי"ב שנים, ושבעיל שניה מנחור עד שהוליד את אברהם (שם פסוק כ"ז) הרי שי"צ שנים.

הפטרת תולדות (תרי-עשר, מלאכי א - ב, ז)

א אִמְשָׂא דְבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מְלָאכִי: בְּאַהֲבַתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וְאָמַרְתֶּם
כִּמָּה אֶהְבַּתְנוּ הַלּוֹא־אָח עֲשׂוּ לְיַעֲקֹב וְאִם־יְהוָה וְאֶהֱבֶה אֶת־יַעֲקֹב: ג וְאֶת־עֲשׂוֹ שְׂנֵאתִי
וְאֲשִׁים אֶת־הָרִיו שְׂמָמָה וְאֶת־נַחְלָתוֹ לְתַנּוֹת מְדָבָר: ד כִּי־תֹאמַר אָדוֹם רְשָׁעֵנוּ וְנָשׁוּב
וְנִבְנֶה חֲרֻבוֹת כִּי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הֲמָה יִבְנוּ וְאֲנִי אֶהְרֹס וְקִרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רְשָׁעָה

ביאור

בעת שובו של עם ישראל מגלות בבל לארצו, לאחר שנבנה הבית השני ועמד על תילו, היה מצב העם כשפל המדרגה. לא די בכך שלא הכירו כראוי טובה לה' על שזכו לבנין הבית, אלא שעוד הוסיפו חטא על פשע והיו נושאים נשים נכריות בעזבם את נשותיהם בטת ישראל עד שהיו הללו בוכות ושופכות דמעות לפני ה'. בנוסף זלזלו העם באישי ה' והגישו קרבנות בעלי מומים, העלו לחם מגואל על מזבח ה' וגם את מתנות הכהונה לא נתנו כראוי, כה גרועה היתה הרוח שנשבה בקרב העם, עד שהיו רשעי הדור מטיחים דברים כלפי מעלה ואומרים שחפץ ה' בעושי רע. או אז שלח ה' דברי נבואה בידי מלאכי - שהיה אחרון הנביאים - להוכיח את העם על מעשיהם הרעים. במיוחד כוונה התוכחה אל הגורמים העיקריים להחטאת העם, הכהנים מורי התורה ומלמדיה לישראל, המשרתים בחצרות בית ה'. שאף הם חטאו ככל העם תחת אשר ישמרו את דרך ה' ויהיו דוגמא לישראל לכבד את התורה ועבודתה. ה' מבשר בתוכחתו כי יגיע היום בו יוכח לעין כל שהחוטאים יכלו ויאבדו, ולעומת זאת תורת שמש צדקה ליראי ה' ולחושבי שמו.

בראשיתה של התוכחה מגלה ה' את גודל אהבתו לישראל ואומר להם 'אהבתי אתכם', ואף משבר את אונם שהאהבה המופלגת לזרע ישראל קדומה היא מאז ומקדם: עוד מימי האבות, כשהיו ליצחק שם בנים, עשו הבכור ויעקב הצעיר, אהב רק את יעקב ובחר בזרעו אחריו. משום דברים אלו קבעו לקרוא הפטרה זו בפרשתינו, שעמינה יעקב ועשו.

שנאת ה' לאדום ואהבתו לישראל

א (א) מִצֵּא דְבַר ה' - הנבואה ששלח ה' לשאת אותה אֵל עם יִשְׂרָאֵל, בְּיַד - על ידי הנביא מְלָאכִי:

(ב) וזהו דבר המשא לישראל: אֶהְבַּתִּי אֶתְכֶם - עמי ישראל אָמַר ה'. וְאִם־תֹּאמְרוּ: - ואם תאמרו: כִּמָּה אֶהְבַּתְנוּ - מנין שאהבה זו אינה משום אבותינו אלא מפני אהבתך אותנו. על כך אשיב לכם: הַלּוֹא אָח עֲשׂוֹ לְיַעֲקֹב, שניהם בני יצחק ורבקה, והיה לכל אחד מהם זכות אברהם ושרה, ולפי דרך הטבע ראויים היו שניהם להיות אהובים במדה שוה, נָאִם ה', ובכל זאת וְאֶהֱבֶה אֶת יַעֲקֹב ואהבתי את זרעו, ועל כורתכם שאין האהבה רק משום זכות אבות, שאילו מפני כך לא היתה טיבה לאהוב את יעקב דווקא ולא את עשו אחיו:

(ג) וְאֶת עֲשׂוֹ שְׂנֵאתִי, ועל אף שבדרך כלל הנוהג

המקובל לתת לבכור את החלק הטוב, דחיתיו אל ארץ שעיר שלא ירש עם יעקב אהובי בארץ הטובה, וְאֲשִׁים אֶת הָרִיו - הרי שעיר שנתתי לו, שְׂמָמָה, שאינם מיושבים כהרי ישראל. וְאֶת נַחְלָתוֹ שקיבל לשבת בה, נתתי לְמָקוֹם מְגוּרֵי תַנּוֹת -[מין ממיני הנחשים] המצויות בַּמְדְּבָר, ומכל זאת תראו שאהבתי את יעקב ושנאתי את מתנגדיו:

(ד) כִּי תֹאמַר - אם יאמרו בני אָדוֹם מחריבי המקדש: אמנם בעבר רְשָׁעֵנוּ - עניים היינו [כמו שאמר לעיל], אך מעתה שהתעשרנו מביזת ירושלים, הכה וְנָשׁוּב אל ארצנו וְנִבְנֶה חֲרֻבוֹת עירנו. כִּי אָמַר - משיב להם ה' צְבָאוֹת: אף אם הִסָּה יִבְנוּ וישקמו חורבותיהם, לא אניחם, וְאֲנִי אֶהְרֹס את שבנו. וְקִרְאוּ לָהֶם כל העולם כולו: גְּבוּל רְשָׁעָה - מחוץ של רשע

והעם אשר יעם יהוה עדיעולם: הועיניכם תראינה ואתם תאמרו יגדל יהוה מעל לגבול ישראל: וכן יכבד אב ועבד אדוני ואמאב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי אמר | יהוה צבאות לכם הכהנים בויז שמי ואמרתם פמה בוינו את שמך: ומגשים על מזבחי לחם מגאל ואמרתם פמה גאלנך באמרכם שלחן יהוה נבזה הוא: הוכיר תגשון עור לזבח אין רע וכי תגישו פסח וחלה אין רע הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך אמר יהוה צבאות: טועה חלונא פניאל ויהנו מידכם היתה זאת הישא מכם פנים אמר יהוה צבאות: ימי גספכם ויסגר דלתים ולא תאידו מזבחי חנם אין לי חפץ בכם אמר יהוה צבאות ומנחה לא ארצה מידכם:

ביאור

מנחה כנגד מנחה וזבח כנגד זבח, וטורח ועמל הוא לנו לחלוק כל מנחה ומנחה בשביל חלק קטן שיגיע לכל אחד ואחד מאתנו, ובוה אתם בווים את לחמי:

(ח) וכי זה אשר תגשון קרבן עור לזבח לשמי, האין דבר זה רע בעיניכם, וכי עוד יותר, זה אשר תגישו קרבן פסח - חגר וצולע וחלה שמומם ניכר יותר אין דבר זה רע. בדוק בעצמך את הדבר הרע שהנך עושה, את החולה או העיור שאתה מגיש לי, הקריבהו נא לדורון לפחתך - לשליט המושל עליך שהוא בשר ודם, הירצך - היתרצה לך בזה הדורון, או הישא פניך למלאות בקשותיך בגלל המתנה שקיבל, הלא אדוכה ודאי ישנא אותך ויכעס עליך בעבור זה, כן אמר ה' צבאות:

(ט) ועתה מאחר שעושים הנכם את כל הרעה הזאת, הלא נא - איך בכלל עולה בדעתכם לחלות פני אל ולהיות שלוחים לעמו לבקש בעבורם רחמים, ויהנו - כדי שהוא עוד ישמע לכם ויחונן את עם ישראל, הן פמעשי ידכם היתה כל ההתנהגות הרעה הזאת שביזיתם את שם ה'. מה בדעתכם, הישא פנים פנים לשמוע לתפילתכם ולחון את שולחיכם, אחרי שמכזים אתם את שמו, אמר ה' צבאות:

(י) מי הוא האיש הטוב שימצא נם בכם הרעים [כלומר, הלואי וימצא איש כזה] שיחרה לו כיוז הקודש ויקום ויסגר דלתים של שערי המקדש למנוע את הבאת הקרבנות הפסולים, ולא תאידו - תבעירו אש על פזבחי להקריב קרבנות חנם - שאיני מתרצה בהם, שהרי אין לי חפץ בכם כי מעשיכם רעים, אמר ה' צבאות, ומנחה לא ארצה - לא אקבל לרצון מידכם:

והעם אשר יעם [כעס] עליהם ה' עד עולם: (ח) ועיניכם תראינה בחורבנה, ואתם תאמרו יגדל ה' - תתנו שבח וגדולה לה, בשעה שתהיו מעל לגבול ישראל, שהנה אנחנו עם ה' יושבים שקטים במזבחתנו, ואת שונאינו החריב:

תוכחה על כיוז קודשי ה'

(ו) כאן תמה לה ההקדמה ומעתה מתחיל עיקר המשא, ובא להוכיחם כי בבית שני לא נשאר מכל מה שבגב-בכית השם כי אם את עבודת הקרבנות, ואף על פי כן כיוז אותה הכהנים ולא נהגו בה כבוד כראוי: מדרך העולם הוא כי כן יכבד את האב מרוב אהבתו את אביו, וכן נכבד, אף שאינו אוהב את אדוניו כבן מוכרח הוא על כל פנים לירא מאדוניו, ועתה שואל אני אתכם אם בעיניכם אב אני נחשב לכם, שאוהב אתכם ומחבב אתכם מכל האומות כאב האוהב ומשגיח אל בניו, אם כן איה כבודי שראוי לנהוג בי כבן המכבד אביו, ואם בעיניכם אדונים - אדון ומושל עליכם אני, לכל הפחות איה מוראי שצריכים אתם לירא מפני כעבד הירא את אדוניו, וגם זה אין בידכם, כי אם יראתם ממני לא הייתם עוזבים אותי, אמר ה' צבאות לקם - להזכיר אתכם הכהנים בויז שמי. [ומפרט והולך כמה כיוז שמו:] ואמרתם - וידעתי כי תעמידו פניכם לשאול: פמה בוינו את שמך: (ז) הנה הכיוז, כי מגשים אתם על מזבחי לקם מגאל - קרבנות מתועבים, ואמרתם - ואם תשאלו, פמה גאלנך - כמה תעבנו קרבנך. על זה אני משיב לכם, כי הנכם מתעבים את לחמי באמרכם על שלחן ה' - המזבח, אשר עליו מגשים את לחם ה' ושממנו אחר כך אתם נוטלים חלקכם, כי נבזה הוא, מחמת שאסור לחלוק בינינו

יא כי ממזרח־שמש וער־מבואו גדול שמי בגוים ובכל־מקום מקמור מגש לשמי ומנחה מהורה כִּי־גדול שמי בגוים אמר יהוה צבאות: יב ואתם מחללים אותו באמרוכם שלחן אדני מגאל הוא וניבו בגוה אכלו: יג ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו אמר יהוה צבאות והבאתם גזול ואת־הפסח ואת־החולה והבאתם את־המנחה הארצה אותה מידכם אמר יהוה: יד וארו גזל ויש בעדרו זכר ונדר וזבח משחת לאדני כי מלך גדול אני אמר יהוה צבאות ושמי גורא בגוים: כ אעֲתה אליכם המצוה הזאת הפהגים: כא לא תשמעו ואם־לא תשימו על־לב לתת כבוד לשמי אמר יהוה צבאות ושלחתי בכם את־המארה וארותי את־ברכותיכם וגם ארותיה פי אינכם שמים על־לב: כב הנני גער לכם את־הזרע וזריתי פֶּרֶשׁ על־פניכם פֶּרֶשׁ תציקם

ביאור

(יד) וארו זה האיש המביא מהקרבות הפסולים הללו והוא גזל - מרמה בדברי שקר לפני ה' ואמר אין לי בהמה טובה יותר מזו, ויש בעדרו זכר - איל בריא וטוב הראוי לעלות לעולה ובמקומו נדר וזבח משחת - את הכעל מום שיש בעדרו לאדני. פי הרי מלך גדול אני ומהראוי להקריב לי את המוכחר ביותר ואיך תבזוני בכעלי מום, אמר ה' צבאות ושמי הרי גורא בגוים והם כולם יראים ממני, ואתם שאהבתי אתכם מכל הגוים לא תיראו ממני:

אזהרה לכהנים

ב (א) ועתה אליכם אני מצוה את המצוה הזאת שלא תקריבו כל אלה על מזבחי, ולכם הפהגים אני מצוה שאתם המקריבים לפני ואף כידכם להזהיר זאת לבני ישראל:

(ב) והיה אם לא תשמעו בקולי ואם לא תשימו על לב לתת כבוד לשמי אמר ה' צבאות, ושלחתי בכם את המארה [-הקללה] וארותי [-וקללת] את ברכותיכם - את מה שהנכם זקוקים שאברך לכם והוא הדגן התירוש והיצהר. ונם באמת אין לתלות את הדבר על תנאי שתליתי באם לא תשמעו, כי ידעתי כבר מעתה שלא תשמעו בקולי, ולכן כבר מעתה ארותיה, פי רואה אני שאינכם שמים על לב את דברי:

ג) הנני גער [-גוזף] לָכֶם - בגללכם, הכהנים הבזוים שמי, את הזרע שבשדות לכל יצמת, וזריתי פֶּרֶשׁ - ואפזר זבל שהבהמות מפרישות על פניכם, את הפֶּרֶשׁ הזה של בהמות הניכם -

(יא) פי ספורח שמש ועד מבואו - בכל קצוי תבל גדול שמי בגוים, ומכבדים ומעריכים הם את שמי נכי אף על פי שהם עובדים לאלהיהם, מכנים הם אותי אלהי האלהים, ובקל מקום אם הייתי מצוה לעמים כמו שצויתי אתכם מקמור מגש לשמי - היו מקטירים ומגישים לשמי, ומנחה מהורה - ועוד כי היו מגישים לכבורי מנחה טהורה ולא מנחה טמאה כפי שהנכם מגישים, פי גדול שמי בגוים, שהם מעריצים אותי ומכבדים לשמי ולא יקריבו לפני מנחה בזויה, אמר ה'

צבאות:

(יב) ואתם מהללים אותו [-את ה'] באמרוכם - במה שאתם אומרים שלחן אדני - הוא המזבח מנאל - מתועב הוא, וניבו שגור בפיכם, שהחזקתם ניב לומר עליו תמיד, 'גְּבֹהָהּ אֲכֹלִי' - מאכלו העולה עליו:

(יג) עתה יוכיח את ישראל המביאים את הקרבן: ואמרתם - ורגילים אתם לומר, הנה יש פה מתלאה - בהמה כחושה ורזה, הבה ונקריבה לנדרינו, כי הרי עניים אנו ואיננו יכולים להביא לה' קרבן מוכחר יותר. ובדבריכם המזוללים הללו, הפחתם - הדאבתם והעצבתם אותו - אותי ותיקון סופרים הוא לכתוב כן מפני כבוד השכינה בזלזול שאתם מראים כלפי, אמר ה' צבאות, והבאתם להקריב בבית מקדשי קרבן גזול וגם את הפסח ואת החולה אתם מביאים לי, והבאתם לי את כל המנחה הזאת, הכחושים והבעלי מומים הללו, וכי מה הנכם סבורים, הארצה אותה מידכם, אמר ה':

הפמרת תולדות

שלו

וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֱלֹהֵי: דִּינְדַעְתֶּם בִּי שְׁלַחְתִּי אֲלֵיכֶם אֶת הַמַּצֹּה הַזֹּאת לְהִיּוֹת בְּרִיתִי
אִתְּלֹוּ אָמֵר יְהוָה צְבָאוֹת: הַבְּרִיתִי | הִיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם וְאַתְּנֶם-לוֹ מוֹרָא
וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נָחַת הוּא: וְתוֹרַת אֲמַת הִיְתָה בְּפִיהוּ וְעוֹלָה לֹא-נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו
בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הִלְךְ אִתִּי וְרַבִּים הָשִׁיב מִעֵוֹן: וּבִי-שִׁפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ-דַּעַת וְתוֹרָה
יִבְקְשׂוּ מִפִּיהוּ בִּי מִלֶּאֱךָ יְהוָה-צְבָאוֹת הוּא:

ביאור

שאתם מביאים לחגוג לפני, אותו אפזר על פניכם. וְנָשָׂא פֶרֶשׁ הַבְּהֵמוֹת אֶתְכֶם אֱלֹהֵי - שתהיו בזויים וזולים כמוהו:
(ד) וַיִּדְעַתֶּם - ודעו לכם, בִּי זֶה שֶׁשְׁלַחְתִּי אֲלֵיכֶם אֶת הַמַּצֹּה הַזֹּאת לְהוֹדִירְכֶם לְהַקְרִיב לִפְנֵי כְּרָאוּי, הוא כִּי חִפֵּץ אֲנִי שֶׁתִּמְשִׁק לְהִיּוֹת [לְהַתְקִיִּים] בְּרִיתִי שְׁכַרְתִּי אֶת [עַם] שֶׁבֶט הַלְוִי, בְּרִיתִי לְהִיּוֹת הַכֹּהֵנָה נִמְשַׁכֶּת לָהֶם וְלִזְרַעַם אַחֲרֵיהֶם אָמֵר ה' צְבָאוֹת:
(ה) [וְאוֹמֵר, מֵהָיָא הַכְּרִית] בְּרִיתִי הִיְתָה אִתּוֹ - עִם רֹאשֵׁי הַשְּׁכֵט אַהֲרֹן וּפְנִתָם, שֶׁאֲתֵן לָהֶם וְלִזְרַעַם אֶת הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם, וְאַתְּנֶם לִי אֶת הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם בְּמוֹרָא - עַל מִנַּת שִׁתְּמִיד לִירָא אֹתִי, וְכֵן עָשָׂה וַיִּירָאֵנִי - מִירָאת רֹמְמוֹתַי, וְנָהַג
בעבודתי כראוי, וּמִפְּנֵי שְׁמִי נָחַת - נתירא ונתרד הוא:
(ו) תוֹרַת אֲמַת הִיְתָה בְּפִיהוּ - כשהורו לעם הורו בפיהם כשם שהיתה בלכם, וְעוֹלָה - ודבר שקר, לשאת פנים בתורה ולפסוק בשפתיו שלא כאמת שבלבו, לֹא נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו. בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הִלְךְ אִתִּי וְהָיָה מוֹרָה הַתּוֹרָה תְּמִיד לְיִשְׂרָאֵל [רַבִּים] שֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִים לוֹ הָשִׁיב מִעֵוֹן:
(ז) בִּי - הרי כך על שִׁפְתָי כֹּל כֹּהֵן מוֹטֵל הַחֹב שֶׁשְׁמְרוּ דַּעַת - שידעו שפתיו להורות המצוות והחוקים לנהג כראוי, וְהָרָאוּ הוּא לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵת הַתּוֹרָה יִבְקְשׂוּ מִפִּיהוּ, בִּי מִלֶּאֱךָ ה' צְבָאוֹת הוּא - לפי שהוא שליח של ה' ללמד תורתו, ולמלאכי השרת המשרתים לפני ה' הוא דומה: